

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ДОСЛІДНИКІВ ОСВІТИ» (УКРАЇНА)
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
ANTALYA AKEV ÜNİVERSİTESİ (ТУРЕЧЧИНА)
ISMA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES (ЛІТВІЯ)
ÉCOLE SUPÉRIEURE DE TECHNOLOGIE DE CASABLANCA (UNIVERSITY
HASSAN II OF CASABLANCA) (МАРОККО)
WYDZIAŁ NAUK POLITYCZNYCH I DZIENNIKARSTWA (UNIWERSYTET IM.
ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU) (ПОЛЬЩА)
АСОЦІАЦІЯ КУЛЬТУРНОГО І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (БОЛГАРІЯ)**

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ У КОНТЕКСТІ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН:
ОСВІТА, ПОЛІТИКА, ЕКОНОМІКА,
МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**

*Збірник матеріалів
VI Міжнародної науково-практичної конференції*

20 травня 2022 року

Севєродонецьк 2022

УДК 001.981:[32+33+37+(008:007)]

Рекомендовано Вченою радою факультету міжнародних відносин
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(Протокол № 10 від 27.04.2022 р.)

Редакційна колегія:

Целіщев О. Б., доц., д.т.н.
Козьменко О. І., доц., д.пед.н.
Бузько І. Р., проф., д.е.н.
Д'яченко Ю. Ю., проф., д.е.н.
Шевченко Г.П., д.пед.н., проф., дійсний член (академік) НАПН України
Петрова М. М., проф., д.е.н.
Модестова Т. В., доц., д.пед.н.
Павлова Л. І., доц., к.політ.н.
Рудницька Н. М., доц., к.філол.н.
Крсек О.Є., проф., д.пед.н.
Petrova M. D.Sc., Prof.
Djakona V., as. prof., dr. sc. admin.
Dehtjare Je., as. prof., dr. oec.
Humbatova K., as. prof.
Mansouri Z., prof., as.
Donaj L., prof., dr hab.

Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф., м. Северодонецьк, 20 травня 2022 р. / заг. ред. О.І. Козьменко. – Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. – 196 с.

У збірнику матеріалів конференції містяться доповіді та повідомлення науковців, викладачів, студентів вищих навчальних закладів України та іноземних держав VI Міжнародної науково-практичної конференції, яка відбулася 20 травня 2022 р.

До збірника увійшли тези доповідей, присвячені проблемам іноземної філології, перекладу, міжкультурної комунікації, літературознавства, методики викладання іноземних мов. Подано матеріали з проблем та перспектив розвитку світового політичного процесу. Також розглянуто актуальні питання діяльності підприємств, розвитку туризму і сфери послуг в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Друкується в авторській редакції

УДК 001.981:[32+33+37+(008:007)]

© Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля, 2022.

Секція 1

ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ: МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА

КУЛЬТУРА МИРУ В КОНТЕКСТІ ДУХОВНОГО ПРОБУДЖЕННЯ ЛЮДИНИ

Шевченко Г. П.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Духовне пробудження є своєрідним імпульсом пробудження у людини найвищих людських якостей. Можна з упевненістю сказати, що тільки завдяки копіткій роботі над проблемою духовного пробудження особистості, поколінь що підрастає, студентської молоді суспільство підійматися до рівня духовності особистості й в цілому суспільства.

Поняття «духовне пробудження» детально розкрито в книзі С. Тейлора, англійського вченого, доктора філософії, провідного викладача психології в Міському університеті Лідса. С. Тейлор підкреслив, що духовне пробудження передбачає набуття стабільного стану внутрішнього спокою, відчуття єдності з навколишнім світом в поєднанні зі щирою любов'ю до всіх людей і готовністю безкорисливо служити їм. Духовне пробудження, з точки зору С. Тейлора, це перехід до більш високого, більш всеохоплюючого та гармонійного стану розуму і буття. С. Тейлор звернув увагу на те, що відбуваються серйозні зміни в душі, психіці людини, коли вона духовно пробуджується, змінюється система цінностей і цілей, відбувається просвітлення і духовне пробудження в тому випадку, коли перетворюється погляд людини на світ і її відношення до світу і змінюється її суб'єктивний досвід, відчуття суб'єктивної ідентичності та концептуальні засади світосприйняття, розвивається глобальне світосприйняття (Тейлор, 2017).

Слід звернути увагу на думки С. Тейлора, які стосуються епізодів пробудження духовності в особистості. Серед цих епізодів він називає: контакт з природою; медитацію; спілкування з мистецтвом,

власне (все, що заспокоює розум і сприяє розслабленню). Вчений стверджує, що душевні потрясіння найбільш поширена основа для епізодів духовного пробудження, а слідом за ними йде спілкування з природою, мистецтвом тощо (Тейлор, 2017).

Наукову цінність представляють погляди Джона Фішера щодо *духовного здоров'я*, яке вчений, розглядає у двох аспектах як «один з найважливіших аспектів загального здоров'я і добробуту, що пронизує та інтегрує всі інші аспекти здоров'я (фізичного, психічного, емоційного, соціального і професійного)» та «динамічний стан буття, що демонструє, наскільки людина живе в гармонії щодо таких сфер духовного добробуту:

- персональна сфера (причому вона співвідноситься із самим собою в плані смислу, мети та цінностей життя. Людський дух творить самосвідомість, що стосується самооцінки та ідентичності);

- суспільна сфера (оскільки вона виражається в якості та глибині міжособистісних відносин, у відносинах між індивідумом та іншими людьми, а також стосується моралі, культури та релігії. Суспільна сфера включає любов, справедливість, надію та віру в людей);

- сфера навколишньої дійсності (піклування і турбота про фізичне і біологічне, почуття благоговіння та подиву; для деяких, поняття єдності з навколишнім середовищем);

- трансцендентальна сфера (відносини самого себе із чимось або з кимось поза межами людського, що включає питання смерті, космічної сили, трансцендентної реальності або Бога. Ця сфера передбачає віру та обожнювання Творця Всесвіту) (Fisher, 2016).

Духовне пробудження відбувається в той момент, коли глибоко зачіпаються почуття особистості, яскраво пробуджується емоційна сприйнятливість і морально-естетичні переживання: хвилювання, радість, задоволення, здивування.

Важлива роль у духовному пробудженні особистості належить культурі. Саме культура є «щитом від деструктивних впливів середовища, укріплюючи духовний імунітет людини, виховуючи інстинкти і якості душевного самозбереження та удосконалення, піднімаючи свідомість в простір еволюційної цілевідповідності» (Андарало, 2014).

У контексті дослідження проблеми виховання духовної безпеки студентської молоді важливо зробити акцент на визначенні сутності поняття «культура миру» як «культура ненасилля». Під названим поняттям розуміється частина загальної культури, яка включає цінності, переконання, позиції, символи, схильності та зразки

поведінки по відношенню до світу як умови спільного існування, тобто до реалізації загальної безпеки на планеті як умови виживання та розвитку глобальної спільноти, регіонів, окремих держав та індивідуумів планети Земля (Маркови, 2004). Особливої уваги вимагає в умовах сучасної дійсності виховання у молоді принципів культурного різноманіття, діалогу, співпраці та взаєморозуміння.

Культура миру багатьма вченими розуміється як «феномен майбутньої епохи», «альтернатива попередньої економічної системи домінуючих матеріальних цінностей», «частина нової філософії сталого гуманного розвитку саме від неї залежить, чи буде ХХІ століття століттям культури миру і відмови від насильства» (Е.Акуно, З. Видоевич, Д.Ж. Маркович тощо).

Поняття «культура миру» перекликається із поняттям «глобальна громадянськість». Освіта в дусі глобальної громадянськості є стратегічним напрямком рамкової програми ЮНЕСКО у сфері освіти. Будучи заснованою на роботі ЮНЕСКО з виховання в дусі миру та поваги до прав людини, дана програма покликана прищеплювати учням цінності, погляди та моделі поведінку, що лежать в основі відповідальної громадянської позиції: креативність, інновації, а також прихильність до справи миру, прав людини та сталого розвитку (Образование в духе глобальной гражданственности). Глобальна громадянськість стосується почуття приналежності до ширшої спільноти та людства загалом (*ЮНЕСКО Воспитание глобальной гражданственности, 2014*). Виховання глобальної громадянськості включає три ключові концептуальні складові, загальні для різних визначень та інтерпретацій виховання глобальної громадянськості: когнітивна (набуття знань, умінь розуміти та критично осмислювати глобальні, регіональні, національні та місцеві проблеми, взаємозв'язок та взаємозалежність різних країн та народів); соціально-емоційна (володіння почуттям приналежності до людства загалом, загальними цінностями та відповідальністю, почуттям співчуття, солідарності та поваги відмінностей та різноманітності); поведінкова (ефективна та відповідальна діяльність на місцевому, національному та глобальному рівнях для створення більш мирного та сталого світу).

Список використаних джерел

- Андарало, О. А. (2014). Гуманная педагогика как путь восхождения к культуре и обновлению мира. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. Т. 14, 66–70. URL: <http://e-koncept.ru/2014/64078.htm>
- Тэйлор, С. Скачок. (2017). Психология духовного пробуждения. «София». 245.

Fisher, John W. (2016). From the beginning to spiritual well-being. Від початку часів до досягнення духовного благополуччя. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 3 (72). 74-97.

Маркови, Д. Ж. (2004). Культурна політика и культура мира у умовах мультикультуралности на Балкану. Моделі культурне політике у умовах мультикультуралних друштава на Балкану и евроінтеграціоних процесів. Ниш: Інститут за соціологію.

ЦИФРОВЕ ПОКОЛІННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Зеленов Є. А.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Термін «цифрове покоління» був запропонований Марком Пренські, письменником і популяризатором технологій учення й освіти, в статті «*Digital Natives, Digital Immigrants*» (Prensky, 2001). Окрім цього, Пренські називав цифровими людьми студентів-абітурієнтів 2000-х. Термін був придуманий по аналогії з англійським словом native, яке в англійській мові означає «корінний житель», «абориген». Таким чином, цифрова людина – це корінний житель цифрового суспільства, або Цифрового Століття, доби цифрових технологій.

Це покоління відрізняється від усіх попередніх. Вони вміють збільшувати-зменшувати екран вже в один рік, у два – користуватися камерою, у три – завантажувати відео на YouTube. Їм не потрібно сидіти чотири години в бібліотеці та шукати цінну інформацію, вона в них під руками щосекунди. Відповідно, і швидкість обробки цієї інформації значно вища.

Вони значно менше рухаються, ніж їх однолітки попередніх поколінь. Їм, за спостереженнями психологів, менш притаманне прагнення скоріше стати дорослими, відірватися від родини, відчуті всі «переваги» дорослого життя. Вони «живуть» у соціальних мережах, там їде жваве спілкування, там визначається статус особистості, там відбувається процес соціалізації. Емоції висловлюються не словами чи мімікою, а смайликами чи лайками. Проте, попри їх, здавалось би, штучність, ці емоції справжні.

Занурення в цифрову реальність вимагає й вироблення особливої мови, в якій, як ми бачимо це вже сьогодні, слова можуть виявитися непотрібними. Специфічний стиль розмови та часте

вживання скорочень, а також смайликів (:-), -(, -/), може призвести до проблем із нормальним формулюванням думки.

У разі надмірного занурення у світ цифрових технологій у людини формується «кліпове» мислення (здатність сприймати і переробляти інформацію лише маленькими порціями), з яким значно знижується здатність до аналізу та концентрації уваги. Це може призвести до поверхневого підходу до аналізу і, відповідно, до прийняття непродуманих рішень.

У цифрового покоління велика вірогідність поступового зниження якості пам'яті, що ми спостерігаємо вже сьогодні, адже людина все більше делегує цю функцію електронному пристрою.

Науковці стверджують, що у цифрового покоління тривалість уваги скоротилася до 8 секунд. Вони не можуть зосередитися ні на чому більш тривалий час.

В той же час, не можна оминати й позитивні моменти занурення в інформаційний простір. Перш за все, це – глобальність мислення. У сьогоднішніх підлітків значно більше спільного з їх однолітками з іншої півкулі планети, ніж з дорослими у їх власному дворі. Іншою важливою, на наш погляд, позитивною якістю сучасної молоді є толерантність.

Крім того, до позитиву можна віднести те, що представники цього покоління швидко адаптуються до нових технологій і можуть навчатися майбутній професії онлайн. Вони мультизадачні та швидко перемикаються з одного завдання на інше. Здатність водночас бачити та сприймати інформацію із різних джерел сприяє значному збільшенню швидкості сприйняття.

Але розум, що звик до швидкого потоку та опрацювання інформації, починає нудьгувати, коли її замало і вона надається дуже повільно. Найбільше негативу це додає під час уроків у школі. Значна різниця у швидкості сприйняття у дітей та вчителів старшого віку стає все відчутнішою і призводить до певних проблем.

Можна з упевненістю стверджувати, що переважна більшість сучасних шкіл не встигають за потребами дітей, не відповідають їх очікуванням і, тим самим, не готують їх до майбутнього життя в інформаційному суспільстві.

Викладачам ЗВО прийдеться принципово передивитися змістовну складову навчального матеріалу. Треба буде «полегшувати» навчальний матеріал за змістом, видозмінювати формат викладу. Треба переходити до яскравих, чітких і наочних презентацій зі зрозумілими та образними формулюваннями, що легко запам'ятовуються. Потрібні відеоролики з наочними прикладами та

експериментами. Навчальну діяльність студентів (особливо молодших курсів) треба планувати покроково. Невідвратною реальністю стає використання для контролю знань багаторівневих перевірок тестів у режимі онлайн (*Лумпієва, Волков, 2013*). Але тут виникає стара, як світ, проблема – як зберегти хитку рівновагу між адаптацією системи освіти до особливостей цифрового покоління та інваріантними вимогами суспільства до дотримання загальнолюдських цінностей у формуванні особистості фахівця.

Список використаних джерел

Prensky M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. Part 1. *On the Horizon*. Vol. 9. Issue: 5. pp. 1–6. URL: <http://dx.doi.org/10.1108/10748120110424816>.
Лумпієва Т.П., Волков А.Ф. (2013). Поколение Z : психологические особенности современных студентов [Электронный ресурс] *Проблеми і шляхи вдосконалення науково-методичної та навчально-виховної роботи в ДонНТУ : матеріали V наук.-метод. конф. Донецьк*. URL: <http://ea.donntu.org:8080/handle/123456789/21748>

ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОБДАРОВАНOSTІ ШКОЛЯРІВ

Алфімов В. М.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Як відомо, система педагогічної підтримки обдарованих школярів включає: об'єкт підтримки, якими є діти з високим рівнем здібностей або потенціалом до їх розвитку; суб'єкти підтримки, до яких належать освітяни, батьки обдарованих дітей, керівники закладів освіти, вихователі, психологи, науково-педагогічні працівники інститутів післядипломної педагогічної освіти, працівники відділів освіти та ін.; мета та зміст підтримки; засоби педагогічної комунікації, що включають методи та форми роботи з обдарованими дітьми; умови ефективності підтримки.

Нашими учнями, доктором педагогічних наук Кабанець Мариною Миколаївною та кандидатом педагогічних наук Артьомовим Миколою Єреміївичем, показано, що управління системою педагогічної підтримки обдарованих школярів на державному та регіональному рівнях вимагає роботи усіх установ, які опікуються здібними дітьми, що включають: заклади середньої освіти, заклади

позашкільної освіти, обласні інститути післядипломної педагогічної освіти, методичні центри, заклади вищої освіти, управління та відділи освіти. Це передбачає: стимулювання розвитку системи через відповідну мотивацію, проектування її розвитку, посилення ролі та розширення функцій інститутів післядипломної педагогічної освіти в організації та координації всієї роботи з обдарованими дітьми та молоддю, удосконалення комунікації та взаємодії між установами, що опікуються обдарованими дітьми, забезпечення зворотного зв'язку від об'єктів та суб'єктів підтримки тощо (*Кабанець, 2019*).

Як довів Артьомов М.Є. у своїх двадцятирічних дослідженнях, підвищити ефективність планування скоординованої роботи з обдарованими дітьми можна за допомогою прогнозування розвитку творчих здібностей кожної обдарованої дитини. Під прогнозуванням у педагогіці розуміють спеціально організований комплекс досліджень для отримання вірогідної випереджальної інформації про об'єкти педагогічних досліджень (*Артьомов, 2007*). Педагогічне прогнозування є складним у реалізації через невизначеність об'єкта щодо якого здійснюється прогноз, велику кількість факторів, що впливають на особистість, розвиток її творчих здібностей та їх прояв. Втім, в умовах педагогічного процесу, який характеризується організованістю, цілеспрямованістю, в якому створюються належні умови для виявлення та розкриття творчих здібностей кожної особистості, існує більша вірогідність коректного прогнозу та його перевірки.

Дослідники та практики, які працюють з обдарованими дітьми, повинні враховувати зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на формування та виявлення творчих здібностей, як-от: сприятливе середовище, творчий наставник, виникнення проблемних ситуацій та протиріч, сприйняття особистості як творчої іншими людьми, відсутність тиску на особистість, схвалення ініціативності успішний досвід творчої діяльності, почуття внутрішньої свободи, можливість взаємодії с іншими учасниками діяльності та багато інших. Фактори можуть як стимулювати прояв креативності, так і гальмувати його. Педагогічний процес є в цілому керованим, що робить можливим уникнення гальмівних факторів та підсилення сприятливих. Це, в свою чергу, дозволяє зробити прогноз розвитку творчої особистості більш вірогідним.

Виявилось, що для прогнозування важливим є не наявність або відсутність певних якостей особистості або рівень їх розвитку, а творчий потенціал особистості. Творчий потенціал з трьох компонентів: інтелектуальний блок (який включає коефіцієнт

інтелекту, математичні та філологічні здібності), творчий блок (який включає характеристики творчого мислення – швидкість, гнучкість, оригінальність та розробленість) та мотиваційний блок (мотивація досягнень та прагнення до успіху). На підставі розробленої факторної моделі розвитку творчої особистості та формули регресійної залежності (*Артьомов, 2007*) можливо спрогнозувати ймовірність творчих успіхів особистості.

Відповідне прогнозування може допомогти виявити приховану та потенційну обдарованість. Обдарованість вважають прихованою, коли оточуючі її не помічають, що може бути зумовлене різними причинами, наприклад, культурними або національними особливостями, психологічними проблемами дитини, помилками виховання тощо. Потенційною називають обдарованість, коли особистість має фізичні або психічні особливості, які є передумовами досягнення значних результатів у певній діяльності, але вони недостатньо розвинені функціонально, аби реалізуватися у відповідному виді діяльності. Якщо дитина потрапляє у сприятливе середовище для прояву та розвитку таких психічних властивостей, відповідні здібності починають розвиватися й обдарованість стає актуальною (*Кабанець, 2019*).

Ще однією сферою застосування прогнозування розвитку творчої особистості є групування школярів на його основі. У результаті тестування за методикою, як правило, виокремлюються три групи дітей: перша група – школярі з високими результатами та досягненнями; друга група – школярі з високим рівнем творчого потенціалу, у яких простежується висока ймовірність досягнень у творчості; третя група – школярі, які мають здібності, але для яких ймовірність творчих досягнень є низькою. Згідно з такою диференціацією більш ефективно буде реалізований принцип індивідуального підходу. Так, представники першої групи можуть більше працювати самостійно з акцентом на свої профільні дисципліни; представникам другої групи будуть корисними методи розвитку креативності, а також рекомендації психологів щодо можливостей творчої самореалізації з урахуванням результатів діагностики їх психічних властивостей; з представниками третьої групи потрібна більш кропітка робота з розвитку їх творчого потенціалу, починаючи з простіших завдань та стимулювання її заохочення виявлення їх креативності.

Педагогічне прогнозування розвитку творчої особистості обдарованого школяра допоможе більш ефективно розподілити людські ресурси та наявні матеріально-технічні можливості та

отримати максимально ефективний результат у підготовці школярів до участі у Всеукраїнських предметних олімпіадах, конкурсах-захистах наукових робіт Малої академії наук України, а також підвищити якість роботи з обдарованими дітьми завдяки диференціації та індивідуалізації у відповідності з їх психологічними особливостями.

Список використаних джерел

Артьомов, М. Є. (2007). *Педагогічне прогнозування розвитку творчої особистості старшокласника* (Дис. канд. пед. наук). Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, Луганськ.

Кабанець, М. М. (2019). *Педагогічна підтримка обдарованих школярів: східноукраїнський досвід*. (Монографія). Покровськ: ДВНЗ «ДонНТУ», 2019. 310 с.

ЦІННІСНО-СМИСЛОВА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Антоненко Т. Л.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Епоха постмодернізму оголила сукупність протиріч, пов'язаних з гострою потребою в новому типі людини з новою свідомістю, яка базується на системі життєво охоронних цінностей і функціонуванням «людини товпи», що нехтує нормами моралі, екології, естетики та культури.

Проблема ціннісно-сміслові сфери особистості знаходиться в епіцентрі уваги вчених саме тому, що сьогодні спостерігається порушення гармонії взаємодії між групами людей, між людиною і природою, що сприяє появі конфліктів різних рівнів (від відкритих – війни, до закритих – терористичні акти).

Ціннісно-сміслова сфера особистості розглядається як цілісне, динамічне та інтегроване утворення особистості, яке визначає складні стратегії людини на основі особистісно значущих цінностей та смислів (Пелех, 2009).

Досліджуючи набуття особистісних смислів, особистісних цінностей студентською молоддю, психологічні основи становлення ціннісно-сміслові сфери особистості протягом тривалого часу, ми можемо констатувати важливість у цих процесах таких чинників, як

сім'я, культурне середовище, освіта, виховання, наявність ідеалів, життєвий досвід, в якому фіксуються найбільш яскраві дитячі враження від певних подій, зустрічі з певними об'єктами, предметами.

Водночас у кожній особистості існують індивідуальні інтереси, потреби, установки, культурні доміанти. Саме ці складові створюють підготовчу платформу для побудови ціннісно-сислової сфери особистості. Для нашого дослідження надзвичайно суттєвими є визначені Д. Леонтьєвим механізми породження смислу: замикання життєвих відносин, індукція смислу, ідентифікація, інсайт, зіткнення смислів та передбачення смислу (Леонтьєв, 2003).

Ціннісно-сислова сфера як багатокомпонентна система є «стратегічною картою» життєвого шляху особистості, яка складається із таких людиноутворюючих доміант: особистісні цінності, особистісні смисли, ціннісно-сислові установки та ідеали. Вивчаючи психологічні особливості сучасного юнацтва, вчені різних країн звертають увагу на посилену тенденцію формування у молоді матеріальних цінностей. Ідеальні зразки людського буття повинні мати соціальну позитивну спрямованість, тому що будь-який ідеал відбиває прагнення кожної людини до самовдосконалення, до творчої діяльності, яка відповідає загальнолюдській меті бути щасливим і не суперечить моральним нормам життя людей в суспільстві. Наявність ідеалу, уявлення про будь-який ідеальний образ, переживання його сприяють ціннісній зміні особистості.

Ціннісно-сислова сфера є осердям всіх життєво визначальних центрів особистості, яке власне творить саму особистість. До таких центрів відноситься духовність.

В основі психології духовності знаходиться система цінностей, культура, почуття любові, добра і зла, тобто ті доміанти, на яких ґрунтується ціннісний досвід людства. Слід підкреслити, що у процесі розвитку, удосконалення особистості здійснюється еволюція її духовного зростання – освоєння духовного досвіду людства, збагачення життєвими цінностями, пізнання себе і картини світу як способу бачення гармонії природи і людини, творчий саморозвиток.

Духовність – це висока моральність і краса вчинків, гуманістичне високоморальне відношення до людини, до оточуючого світу. Справжня духовність завжди є дієвою. Будь-які події життя супроводжуються морально-естетичними оцінками і продуктивними діями. Духовність відбиває сутність внутрішнього світу людини, її душевну зрілість, наповнену ціннісним багажем сердечності, доброти, щирості, відповідальності.

Необхідно звернути увагу на такий важливий прояв духовності як почуття патріотизму, відповідальність за долю інших, за свободу рідної землі. Такі провідні українські філософи як Г. Сковорода та П. Юркевич розробили концепцію філософії серця, яка представляє собою своєрідний проєкт людського життя і людської поведінки в суспільстві. Тільки людина духовна може бути з чистими помислами і гарячим серцем, здатною до вболівання за долю інших, до жертвності, до прощення і великої любові. Такій людині притаманне Божественне одкровення, життя з Богом і в Бозі.

Проблема духовності має планетарне значення, тому вона знаходиться в епіцентрі уваги багатьох учених дальнього зарубіжжя. Вчені зазначають, що велика кількість досліджень у сфері духовності перенасичена визначеннями цього поняття, які часто співпадають зі звичайними позитивними цінностями людського життя і характеристиками добробуту. Духовність визначається як дещо дуже позитивне, яке пов'язане з приємними відчуттями і добробутом; як ідеологія нового часу; як значення чогось нерелігійного, наявність глибоких почуттів.

Близькими нашому розумінню духовності є такі позиції американських вчених А. Нарайанасами та М. Дж. Нарайанасами: духовність є суть нашого існування; наша духовність надає смисл нашій індивідуальності, це – керівна сила в якій полягає наша унікальність. Духовність – внутрішнє джерело сили й енергії, що дає нам стимул рухатися далі у своєму розвитку. Наша духовність дає нам стимул продовжувати своє духовне вдосконалення; дає нам відчуття цілісності, стабільності, доброго самопочуття, безпеки, надійності та заспокоєння. Духовність може бути важливим джерелом мудрості, натхнення, значення і цілі. У духовних людей сильно розвинене почуття власного Я, сила волі та глибоке розуміння свого місця у світі (*Aru Narayanasamy and Melanie Jay Narayanasamy Spiritual Journey Aut hor Journal Title*).

У духовних людей - багатшарове розуміння відносин між фізичними та метафізичними світами. Повага, відповідальність, ведення морального способу життя - ось основні характеристики людей, які не просто володіють даними знаннями, але ведуть праведний спосіб життя.

Духовність ми розглядаємо як процес духовного самобудівництва на основі цінностей освіти, культури, гуманізму, моральних законів, морально-естетичних вчинків, виховання душевності, сердечності і піднесеності духу. Духовність передбачає наслідування законів загальнолюдської моралі, утвердження в

повсякденному житті творіння добра, роботи над власними духовно-душевними якостями, які підносять її до рівня зразка для наслідування. Фундаментом духовності є Добро, Любов, Віра, Надія, Совість, Мудрість.

Список використаних джерел

- Леонтьев Д. А. (2003). Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности ; 2-е, испр. изд. Москва: Смысл. 487.
- Пелех Ю. В. (2009). Ціннісно-смысловий концепт професійної підготовки майбутнього педагога : монографія. Рівне: Тетіс. 400.
- Сковорода Г. С. (1973). Сочинения. В 2-х т. Т. 1. М. : Мысль.
- Юркевич П.Д. (1991). Сердце и его значение в духовной жизни человека по учению Слова Божья. Философская и социологическая мысль. № 8. 134–137.
- Agu Narayanasamy and Melanie Jay Narayanasamy Spiritual Journey Author
Journal Title: Volume: 9 Number: 2 Start page: 59 End page: 80 Return to vol. 9 no. 2 index page.

РОБОТА З ХУДОЖНИМИ ТЕКСТАМИ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Боклах Д. Ю.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Трансформаційні перетворення в освітній сфері України потужно впливають на постійне оновлення традиційних методів і прийомів навчання, що призводить до перегляду ключових ролей учасників цього процесу, сприйняття учіння в контексті набуття не лише професійно необхідних знань, а й пошуку шляхів естетичного впливу на особистість, зокрема крізь призму словесного мистецтва.

Вивчення іноземної мови виступає одним із найсуттєвіших чинників розвитку естетичних ідеалів, оцінних суджень, покликаних формувати поряд із комунікативною сферою чуттєву – глибоко індивідуальну, зіперту на сприйняття й переосмислення світу крізь «прекрасне» й «одухотворене» засобами іншої мови. У «Методиці навчання іноземних мов і культури» за ред. С. Ніколаєвої слушно зацентровано увагу на тому, що художня література як засіб навчання

«призначена спеціально для задоволення пізнавальних, інтелектуальних та естетичних потреб» (Ніколаєва, 2013).

Ключові аспекти естетизації освітнього процесу розробили С. Вдович, Л. Масол, Т. Сулова, Г. Шевченко та ін. Художньо-естетичний аспект вивчення іноземних мов у ЗВО представлений дослідженнями Н. Барвіної, О. Бевз Г. Локаревої. Втім, лишається актуальним питання покрокової стратегії роботи з автентичним художнім текстом на заняттях задля усвідомлення його емоційно-ціннісного змісту, з'ясування естетичного впливу на свідомість студента.

Урбанізований соціум, мультикультуралізм, прояви нетерпимості, функціонування масової культури, відсутність естетичного смаку, емоційна пасивність, обмеженість чуттєвої сфери стають факторами дефіциту доброти, любові, співчуття, що загрожує усамітненню молодій особистості, «перетворення її на гіперраціональну машину-робота, яка опікується лише питаннями прагматичного спрямування, не цікавлячись іншою стороною життя – світом краси та гармонії» (Бовт, 2018). Тому важливою є необхідність підвищення естетичної культури студентства нефілологічного спрямування завдяки ресурсам іноземної мови, оскільки її вивчення традиційно присвячене суто навчальній необхідності в чистій формі без врахування художньо-естетичних компонентів, необхідних для розвитку загальної культури.

Під час практичних занять зі студентами немовних спеціальностей залучаємо фоновий матеріал – художні тексти, що слугують ілюстрацією природного функціонування граматичних структур і лексичних одиниць, здатних якісно розвивати аудіювання, говоріння, читання, письмо.

Пропонуємо таку систему роботи з автентичним художнім текстом на занятті іноземної мови в аспекті висвітлення естетичних потенцій твору:

Крок 1. Актуалізація набутих знань. Організуємо коротку бесіду про тему, якій присвячено фрагмент твору. На мультимедійній дошці відображаємо типові питання, фрази для формулювання подальших відповідей.

Крок 2. Занурення в атмосферу. Репрезентуємо цитати з тексту задля підсилення уваги до предмета обговорення – цим створюємо ефект незакінченої думки й ставимо питання про можливі очікування, залучаючи використання стислих аудіо-, відеозображень іноземною мовою, які розширюють мистецький діапазон сприйняття твору.

Крок 3. Ознайомлювальне читання. Надаємо можливість самостійного перегляду пропонованого тексту, який потім студенти читають вголос, розподіляючи фрагменти між собою.

Крок 4. Робота з новою лексикою. Вивчаючи лексичні одиниці, звертаємо увагу на естетично марковані слова, обговорюємо їхній сенс в побудові настроєвого малюнку. Обираємо певні слова (вислови) з метою самостійного пошуку перекладу студентами, або створюємо можливість здогадування значення з контексту, що сприяє розвитку «лінгвістичної інтуїції».

Крок 5. Аналітичне читання. На цьому етапі практично зосереджуємо увагу на мелодійності мови, зануренні її в емоційну стихію, де кожне слово буде насичене піднесеним відчуттям: проводимо виразне читання за ролями, моделюємо асоціативні кущі, вчимо пояснювати свою думку, віднаходимо ключові образи, символи, деталі та характеризуємо мовні засоби, пропонуємо зайняти позицію персонажа й висловити власні думки. Стилістичні засоби поетичної мови несуть експресивність і високу емоційність, до яких належать повтори, градація, роботу над змістом яких можуть продовжити обізнаніші студенти.

Крок 6. Виконання завдань до тексту. Звертаємо увагу на вибір оригінальних завдань, які б не обмежувалися тестами, пошуком правильних / неправильних тверджень. Орієнтовними завданнями можуть стати створення продовження чи закінчення історії, або її передмови, написання короткого режисерського сценарію для постановки, драматичне розігрування уривка, мультимедійна презентація тощо.

Крок 7. Рефлексія. Підбиваючи підсумки роботи з текстом, студенти оцінюють свою діяльність в аспекті опанування нової лексики, вправності творення граматичних конструкцій відповідей, висловлюють міркування щодо усвідомлення ідейно-емоційного пафосу тексту.

Вивчення уривків має бути нерозривно пов'язане з оглядовим знайомством епохи, її естетичних ідеалів, місця людини у системі світу. Опрацьовуючи художній текст, обираємо для ілюстрації найцікавіші факти з біографії митця, його часу – це дозволить не лише провести невеликий екскурс у минуле, а наблизити молоде покоління до естетичної лабораторії майстрів пера, осягнути їхні людські якості, відчути певну спорідненість із собою, що загалом має перетворитись на пошук нових вражень.

Окреслена робота з текстом – це культурний полілог зіставлення теми, проблематики, образів і контексту життя мешканців

країни, твір якої вивчається іноземною мовою, разом із суб'єктивним досвідом студента. Завдяки художньому тексту здобувачі вищої освіти «вдосконалюють свою комунікативну й культурну компетенцію», опановують «різні способи зв'язку ідей» (*Hismanoglu, 2005*), стаючи активними співтворцями власного естетичного світу.

Погоджуємося з думкою Г. Шевченко про те, що необхідною умовою функціонування принципу естетизації є емоціогенність організації змісту та методів освітнього процесу (*Шевченко, 2010*). Варто обирати такі методи і прийоми роботи з текстом, які б перетворювали навчання на процес пізнання прекрасного крізь засоби іноземної мови, культивували образне мислення.

Отже, за автентичним художнім текстом завжди приховано комплекс емоційно-енергетичних ресурсів мови, що покликані в опануванні іншомовної комунікації підвищити рівень естетичної культури сучасного студента. Навчання іноземної мови студентів нефілологічного спрямування має розглядатись як кроскультурний процес формування комунікативної компетентності майбутнього фахівця крізь систему естетичних цінностей. Студенти матимуть змогу іноземною мовою висловлювати своє розуміння «піднесеного» / «похмурого», «приємного» / «потворного» в дійсності, вмітять обґрунтовувати свою точку зору «вдоволення» / «невдоволення», оперуючи необхідними конструкціями. Заявлена тема не претендує на вичерпність, тому потребуватиме подальшого дослідження.

Список використаних джерел

- Бовт, А. Ю. (2018). Художньо-естетичне виховання учнівської молоді в середній школі Канади (кінець ХХ – початок ХХІ століття). (Дис. канд. пед. наук). Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, Київ.
- Ніколаєва, С. Ю. (Ред.). (2013). Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика. Київ: Ленвіт.
- Шевченко, Г. П. (2010). Розвиток естетичного виховання у вищих навчальних закладах України на сучасному етапі. *Витоки педагогічної майстерності*, 7, 9–13.
- Hismanoglu, M. (2005). Teaching English through literature. *Journal of Language and Linguistic Studies*, vol. 1, no. 1, 53–67.

АНАРХІЗМ У РОБОТАХ
М. О. БАКУНІНА ТА П. О. КРОПОТКІНА:
ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Михайлюк О. І., Авраменко Є. О.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Поняття духовності завжди займало велике місце в освітньо-виховному процесі. Важливо вказати, що визначення поняття духовності у вчених різняться відповідно до галузей наукових досліджень. Філософські та політологічні науки акцентують увагу, зокрема, на таких аспектах: розширення загального світогляду та виховання політичної культури. У цьому сенсі, при визначенні мети та завдання своєї роботи, автори обрали тему, присвячену ідеям анархізму.

Термін «анархізм» походить від грецького слова, яке означає «безвладдя», «відсутність початку». Ідеї протоанархізму насправді були висвітлені ще за часів античності. Вони сходять до давньогрецьких та давньокитайських філософських шкіл. До перших давньогрецьких протоанархістів традиційно відносять кініків, основою ідеології яких був радикальний аскетизм, який вони перенесли не тільки на побут і власний спосіб життя, а й на своє відношення до державного ладу. Деякий час під впливом кініків у Давній Греції розвивалися ідеї автаркії – протоанархізму, суттю яких були здібності людини до незалежного існування та самообмеження. Автаркія кініків – незалежність та самостійність, відмова від сім'ї, відмова від держави, відмова від будь-якої влади, окрім власної щодо самого себе. Таким чином, ще у Давній Греції формувалися ідеології, які привносили у політичні прояви ідеї безвладдя та відсутності держави та ґрунтувались вони суто на моральних та духовних складових людей (*Анабаптизм.URL: (дата звернення: 05.05.2021)*). Сучасний анархізм виник як зі світських так і з релігійних течій епохи Просвітництва.

Ім'я мислителя, ідеолога народництва Михайла Олександровича Бакуніна (1814-1876) нерозривно пов'язане із зародженням і поширенням ідей колективістського анархізму, який є одним з рухів революційного соціалізму. М.О. Бакунін вважається не лише теоретиком, а насамперед практиком анархістського руху. У роботі «Федералізм, соціалізм, антитеологізм» він сформулював три ключові положення своєї соціально-політичної теорії.

Першим положенням його провідної праці був федералізм. У своїй роботі Бакунін підносить федералізм на перше місце у принципах анархізму і наділяє його практичним сенсом. Федералізм припускав, що після загальної революції на руїнах централізованих держав мають залишитися вільні громади. Потім громади мають об'єднатися у федерації, федерації вільних громад — у провінції, провінції — у нації, нації — до Сполучених штатів Європи, а далі вже до Сполучених штатів. Звертаючи увагу на ці пункти, можна з упевненістю сказати, що це одна з найбільших спроб надати анархізму прикладний характер та втілити його у життя.

Наступним положенням в ідеології Бакуніна був соціалізм. Розглядаючи соціалістичний устрій він обов'язково аналізував його у протиставленні буржуазному устрою, а саме республіканізму. Описуючи будову тогочасної політичної думки Європи, мислитель каже наступне: «Как мы сказали, социализм был последним детищем Великой Революции; но до его рождения она произвела на свет своего более прямого наследника, своего старшего сына, любимца Робеспьеров и Сен-Жюстов: чистый республиканизм, без примеси социалистических идей, перенесенный из античного мира и вдохновляемый героическими традициями великих граждан Греции и Рима. Гораздо менее человечный, чем социализм, этот республиканизм почти не принимает в расчет человека, а признает лишь гражданина» (*Бакунин, 1867*).

Обґрунтовуючи появу релігії у світі, Бакунін казав наступне: «История религий, история величия и упадка следовавших друг за другом богов — не что иное, как история развития коллективного ума и коллективного сознания людей. По мере того как они открывали в себе или вне себя какую-либо силу, способность или качество, они приписывали его своим богам, увеличив его, расширив сверх всякой меры актом своей религиозной фантазии, подобно тому, как это делают дети» (*Бакунин, 1867*).

Таким чином можна зробити висновок, що Михайло Бакунін був налаштований дуже радикально. На нашу думку, його політичні погляди та дії є сублимацією його індивідуальності та наслідком умов, у яких формувалися його ідеї. Бакунін щиро вважав анархізм єдиним з усіх можливих соціальних та економічних устроїв, жорстко відкидаючи інші політичні теорії.

На початку 70-х років XIX століття, ряди анархістів поповнив Петро Олексійович Кропоткін. Спочатку він був відомий у суспільстві як перспективний географ та етнограф. Після звернення до анархізму набув популярності історика та теоретика у сфері етичних та

соціально-політичних навчань. Кропоткін створив вчення про анархо-комунізм, метою якого було створення справедливого суспільства. У цілому послідовно та повно свої анархічні думки Кропоткін описує в праці «Государство и его роль в истории», де він зачіпатиме тему співвідношення анархізму з державою, розкриває його історію та обґрунтовує непотрібність державних інститутів.

За переконаннями П.О. Кропоткіна, які він відобразив у своїй праці, анархізм зароджується з тих самих протестних настроїв що й комунізм з соціалізмом – посиленого людського незадоволення класовими протиріччями. Закономірність цього протесту він вбачав у формуванні «бездержавного комунізму». Такий суспільний устрій він розглядав у вже класичному для анархістів федеративного союзу самоуправлінських одиниць, які могли бути представлені комунами, окремими територіями, общинами або звичайними містами. Устрій мав бути оснований на свободі, добровільності та безначальності. У такій формації Кропоткіним пропонувалось колективне ведення виробництва, колективне розподілення ресурсів і взагалі повний колективізм усього, що можна віднести до економіки, матеріальних засобів та людських відносин. За його переконаннями колектив має представляти собою групу зацікавлених та усвідомлених у своїй діяльності людей, які б чітко розуміли для чого вони ведуть своє життя та працюють. Такої усвідомленості мало бути достатньо для мирного та продуктивного співіснування людей (*Кропоткин, 1904*).

У своїх працях анархіст послідовно критикує капіталізм. Негативне відношення проявлялося і тому, що Кропоткін уникав прямого слова «капіталізм» та завжди брав його у лапки, підкреслюючи своє презирливе відношення до подібної економічної формації. У 1917 році Кропоткін писав: «Письменники-економісти зупиняються в історії англійського народу так званого «Промислового перевороті». <...> Вони докладно описують, як зникають дрібні майстри у прядильному та ткацькому виробництві, як йшов «розвиток капіталізму», як відбувалася «концентрація капіталу» (*Кропоткин, 2010*).

Таким чином можна зробити висновок про основні положення теоретичних концепцій анархізму Петра Кропоткіна. Анархічний мислитель фактично став автором абсолютно нової політичної течії, яка одночасно критикувала двох антагоністів – комунізм та капіталізм, при цьому запозичуючи положення з них обох.

Отже, анархізм являє собою широкий теоретичний напрям політичного вчення, який досліджувався багатьма вченими. Найбільший внесок у анархізм внесли М. О. Бакунін та П. О.

Кропоткін, надихнувши антидержавницьку теорію рядом положень, які вивчаються до сьогодні.

Список використаних джерел

- Анабаптизм. Википедія Александрова О. В. Кінікі. Підручники. URL: <https://pidru4niki.com/69663/filosofiya/kiniki> (дата звернення: 05.05.2021)
- Бакунин М.А. Избранные сочинения. Федерализм, социализм, антитеологизм. Мотивированное предложение Центральному комитету Лиги Мира и Свободы от М. Бакунина. 1867. URL: <https://ru.theanarchistlibrary.org/library/mihail-bakunin-federalizm-socializm-i-antiteologizm.pdf> (дата звернення: 05.05.2022)
- Кропоткин П.О. Государство, его роль в истории. Женева. «Хлеб и воля». 1904. 75 с. URL: https://biblioclub.ru/index.php?page=book_red&id=237479 (дата звернення: 05.05.2022)
- Кропоткин П.А. Речи Бунтовщика. LibKing, 2010. 68с. URL: <https://libking.ru/books/nonf-/nonf-publicism/{8825-petr-kropotkin-rechi-buntovshchika.html#book> (дата звернення: 05.05.2022)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДІЛОВИХ ЯКОСТЕЙ ПЕДАГОГА

Олексієнко О. Г., Бухов А. І.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Сучасний етап розвитку суспільства генерує якісно нові завдання в галузі освіти, що знаходить відбиток у процесі формування ділової людини – рушійної сили соціального, економічного і культурного прогресу. Загальна мета освіти сьогодні – підготувати фахівця, який не просто знає, а й розуміє, відчуває, що здатний реалізувати себе як професіонала, активно і творчо застосовуючи отримані знання. Сформовані ділові якості майбутнього педагога є необхідними для його подальшої успішної професійної діяльності. Тому у нинішніх умовах питання формування ділових якостей педагогів, як професіоналів, є значущим і актуальним.

Різні аспекти формування ділових якостей особистості висвітлені в роботах як вітчизняних, так і закордонних науковців. В контексті нашого дослідження важливими є роботи *філософів* таких як: Т. Гоббс, М. Монтень, Т. Мор, Дж. Море, Р. Соломон та ін.; *педагогів*: В. Андреева, П. Блонського, П. Керженцева, А. Макаренка, Л. Михальнової, Н. Нікіфорової, В. Помелова, О. Селезньової та ін.; *психологів*: Р. Кеттел, А. Маслоу, В. М'ясищева, І. Ріхтер, Е. Фроммта

ін.; *соціологів*: М. Вебера, М. Вудкока, Дж. Мейера, О. Омарова, Р. Слекта, А. Сміта, Б. Франкліна, Д. Френсіса та ін.; *економістів*, таких як Р. Катільйон, Д. Маклелланд, Д. Рікардо, А. Сміт, Р. Уокер, Й. Шумпетер та ін.

Вивчення літератури з даної теми показало, що процес еволюції педагогічних поглядів щодо великого значення виховання якостей у людини був тривалим. Наприклад Я. А. Коменський основними якостями особистості вважав мудрість, помірність, мужність і справедливість. Окрім головних якостей, Я.А. Коменський радив розвивати у дітей працьовитість. Щодо формування ділових якостей особистості звернемо увагу на дослідження англійського просвітника Дж. Локка. Він вважав, що головною метою виховання є виховання не простої людини, а джентльмена, який вміє «вести свої справи розумно й завбачливо» (Локк, 1987). «Ділова людина», на думку Дж. Локка, мала бути дисциплінованою.

Поняття «діловий» у тлумачних словниках трактується як: – добре підготовлений, досвідчений, працьовитий; – розумний, діловий, той, що знає справу; який стосується до суспільної, службової діяльності, роботи.

Поняття «ділова людина» вченими пов'язується з особистістю, якій притаманні специфічні характеристики, що визначають способи взаємодії людини з навколишнім середовищем і проявляються в її поведінці за будь-яких умов та обставин. Так, Н. Чабан розглядає термін «ділова людина» в трьох основних аспектах:

- особистість взагалі (певні риси характеру, якостей, манери поведінки, що проявляються в повсякденному житті та діяльності);
- представник соціальної групи населення (стать, дохід, раса, національність, місце проживання, конфесія, освіта, професія та ін.);
- професіонал та фахівець на виробництві (Чабан, 2003).

Ділова людина – це особистість, яка проявляє креативний, новаторський підхід до вирішення життєвих ситуацій, вважає Дж. Ф. Гілмор. Для такої людини притаманні наступні особистісні якості: відповідальність, самостійність, наполегливість. На думку вченого, ступінь сформованості ділових якостей особистості визначається з того, наскільки вміло особистість може розв'язувати повсякденні питання (Помелов, 1988).

Отже, ділова людина – це професіонал у відповідній сфері діяльності, що вміє ставити задачі та виконувати їх, здатний працювати в команді, здатний конструктивно, креативно мислити, а також володіє духовно-моральними людськими якостями.

В результаті дослідження наукової літератури за проблематикою, ми дійшли висновку, що ділові якості педагога складаються з наступних компонент:

1. Знання, вміння, навички;
2. Здатність розвивати свої професійні та особистісні якості.

Особливості процесу формування ділових якостей педагогів полягають у спрямуванні цілеспрямованого вивчення і розвитку особливостей людини відповідно до загальних закономірностей процесу навчання.

Вченими було виокремлено наступні значущі для педагога групи особистісних якостей: здатність до емпатії, володіння стратегією педагогічних впливів, вміння “володіти собою”.

До групи ділових професійних якостей педагога також вчені включають особистісний компонент діяльності (емоційна, волюва, мотиваційна сфера); сенсорно-перцептивний (особливості сприйняття, уваги); інтелектуальний компонент (особливості процесу обробки інформації, прийняття рішення); моторний компонент діяльності.

Науковці визначають наступні етапи формування ділових якостей майбутніх педагогів:

- мотиваційно-цільовий (постановка завдань розвитку ділових якостей, формування мотивації до опановування ними);
- інформаційно-когнітивний (отримання інформації про ділову людину, ділові якості);
- практично-діяльнісний (опановування діловими якостями на практиці);
- оцінно-корекційний (корегування рівня сформованості ділових якостей студентів) (*Мартинець, 2016*).

Доведено, що коли мотиви та зовнішні стимули у людини збігаються, ми маємо спеціаліста з набором професійних ділових якостей, що допомагають йому успішно розвиватися у професії. До основних стимулів можна віднести: комфортний стиль управління колективом, творчий мікроклімат, заохочення, преміювання, перспективи розвитку тощо.

Підготовка майбутніх педагогів має здійснюватися комплексно з акцентом на формування ділових якостей. Велике значення має запровадження різноманітних підходів та методів до формування ділових якостей педагогів для їх успішної діяльності. Вивчення ефективності методів розвитку як професійних, так і особистісних якостей педагога є метою нашого подальшого дослідження.

Список використаних джерел

- Локк Дж. (1987). Мысли о воспитании. Педагогическое наследие. М., 140–147.
- Мартинець Л.А. (2016). Управління процесом формування ділових якостей учнів старшої школи: методичний посібник. Вінниця: ДонНУ ім. В. Стуса. 302.
- Помелов В. (1988). Воспитание деловых качеств у школьников. М.: О-во Знание. 48.
- Чабан Н. І. (2003) Формування морально-вольових якостей ділової людини у старшокласників. (Дис. канд. пед. наук). Херсонський держ. ун-т. Херсон.

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК ПОКАЗНИК ЇЇ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Рашидова С. С., Назарова Д. А.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Дала*

Культуру можна розуміти як певний соціальний механізм, який відтворює ті чи інші еталони і норми поведінки людей (*Москаленко, 2013*).

Загальна культура особистості складне інтегративне явище, що характеризує особистість як культурний феномен, як носія культурних цінностей – загальнолюдських моральних цінностей, національних, правових, особистісних тощо.

В сучасному світі особливого значення набуває інформаційна культура особистості як компонент і показник загальної культури. Людина, яка опанувала принципами керування інформаційними потоками, перетворюється в універсального фахівця, здатного працювати в різних галузях. Люди з високою інформаційною культурою здатні здійснювати точний облік природних, людських, екологічних та інших ресурсів, що дозволяє підвищувати оперативність та ефективність управлінських рішень. Поряд з іншими чинниками це сприятиме процвітанню України.

В останні роки пильну увагу дослідників стали привертати освітні аспекти формування інформаційного суспільства. Вони пов'язані, в першу чергу, з аналізом проблем інформаційного суспільства як суспільства, що постійно навчається, оскільки для всіх членів такого суспільства зростає потреба постійного підвищення кваліфікації, оновлення знань, освоєння нових видів діяльності.

Разом із тим деякі науковці зазначають, що для певного прошарку молоді засоби інформації виконують, на жаль, лише

розважальну або релаксаційну функцію. Інші стверджують, що засоби інформації часто використовують спеціальні технології маніпулювання психікою і свідомістю. Отже, в різноманітті засобів інформації вбачають як джерело знань, так і перешкоду в навчанні і вихованні, вони можуть сприяти як позитивному розвитку людини, так і спустошенню – духовній, моральній інтелектуальній кризі особистості. З огляду на це, вчені пропонують навчання населення психогігієнічним правилам організації інформаційного середовища. Мова йде про підвищення культури споживання інформації, про уміння оцінити її психологічний вплив, про готовність реципієнта до адекватних форм реагування на негативні впливи.

Тож, серед сучасних завдань освіти завдання формування інформаційної культури особистості є одним з важливих і актуальних завдань сучасності, адже нові інформаційні технології впливають не тільки на окремі сторони життя людей, але й призводять до фундаментальних змін основ самого життя в інформаційному суспільстві.

В структурі загальної культури особистості інформаційна культура визначається як сукупність системних відомостей про: а) основні способи подання та здобуття знань; б) уміння та навички застосування їх на практиці. Іншими словами, інформаційна культура – це культура поведінки зі знаннями, даними та інформацією, які зосереджені на різних носіях. Складовою частиною інформаційної культури є комп'ютерна грамотність, теоретичні знання та навички роботи (насамперед, навігації) в Інтернеті. Науковці виділяють в понятті «інформаційна культура» три базові компоненти – світоглядний, комунікативний і алгоритмічний компонент, – якими має опанувати людина. Термін «інформаційна культура особистості» був уведений для відображення того факту, що кожна людина повинна мати визначений рівень культури щодо поведінки з інформацією. «Інформаційна культура – ступінь досконалості людини, суспільства або визначеної його частини у всіх можливих видах роботи з інформацією: її одержанні, нагромадженні, кодуванні та переробці будь-якого роду, у створенні на цій основі якісно нової інформації, її передаванні, практичному використанні» (Гриньова, 2000). Інформаційна культура, таким чином, є частиною загальної культури особистості і її часто розглядають поряд з професійною, фізичною, художньою й іншими складовими культури особистості.

Науковці визначають інформаційну культуру як галузь культури, пов'язану з функціонуванням інформації в суспільстві та формуванням інформаційних компетентностей особистості, серед яких:

- уміння адекватно визначати потребу в інформації;
- ефективно шукати потрібні дані;
- адекватно відбирати й оцінювати інформацію;
- мати навички опрацювання інформації та продукувати нову;
- володіти здатністю до інформаційного спілкування.

Крім того, інформаційна культура суспільства є цілісною соціальною системою, одним із найважливіших багатограних чинників загальної культури людства. У глобальному розумінні ІК – це методика, методологія і світогляд суспільства в епоху інформатизації. інформаційну культуру визначають і як гармонію внутрішнього інформаційно-світоглядного компонента із зовнішнім інформаційно-креативним, інформаційно-енергетичним середовищем (ноосферою). За визначенням Н. Г. Джингчарадзе, інформаційна культура «вміщує в себе багатоаспектні, взаємопов'язані елементи – інформаційний потенціал, інформаційний світогляд, інформаційний менталітет, інформаційно-орієнтаційну діяльність, мікро- та макроінфомодель, інфопотребу та інше» (*Джингчарадзе, 1997*). Н. М. Розенберг розглядає інформаційну культуру як найважливіший компонент духовної культури людини. Вчений доходить висновку, що поняття «інформаційна культура людини» відноситься до системних, багатоаспектних понять, що не обмежується рамками інформатики як навчальної дисципліни. Він виділяє в структурі цього поняття такі складові: загальнонавчальна культура, культура діалогу і власне комп'ютерна культура (*Гуревич, Коломієць, Коломієць, 2001*).

Інформаційну культуру можна розуміти як систему, що складається з чотирьох базових компонентів, а саме:

- культури організації подання інформації;
- культури сприймання та користування інформацією;
- культури використання нових інформаційних технологій (НІТ);
- культури спілкування через засоби ІТ.

Інформаційна культура органічно входить до реальної тканини суспільного життя, додаючи їй нові якості. Вона призводить до зміни багатьох соціально-економічних, політичних і духовних уявлень, вносить якісно нові риси до життя людини.

Разом із тим слід виділити основні фактори інформаційно-психологічного ризику, які слід враховувати при формуванні інформаційної культури як складової загальної культури особистості, серед них:

1) незрілість особистості, що полягає в нездатності до самостійного, усвідомленого вибору інформації, релевантної власним

змінам, переконанням та планам;

2) налаштування особистості на конформізм, наслідування, на готовність до сприйняття маніпулятивних інформаційних впливів;

3) негативно змінений функціональний стан головного мозку та психіки;

4) стан соціуму, що сприяє підвищеній сугестивності, масовому зараженню ідеями, закликами, що виходять від харизматичної особистості або засобів масової інформації, і викликається на психофізіологічному рівні гострим психоемоційним стресом, фрустрацією, тривожністю.

Масштабність і потужність впливу інформаційного середовища на психіку людей в сучасних умовах актуалізувало проблему інформаційно-психологічної безпеки. Під інформаційно-психологічною безпекою розуміють стійкий стан захищеності особи від негативних інформаційних впливів. З цією метою при сприйнятті та використанні інформації особистості слід звернути особливу увагу на розвиток критичного мислення. Це допоможе певною мірою створити інформаційно-психологічну безпеку особистості та зберегти її психологічне здоров'я (*Матвієнко, 2003*).

Все це доводить, що інформаційну культуру слід розуміти показником не тільки професійної культури, але й загальної культури особистості. Разом із тим інформаційна культура виступає в якості одного з основних чинників розвитку сучасного суспільства. Від її рівня залежить подальший прогресивний або регресивний стан інформаційного середовища і соціального середовища в цілому.

Список використаних джерел

- Гриньова В.М. (2000). Педагогічна культура майбутнього вчителя як джерело його творчої професійної діяльності. *Творча особистість у системі неперервної професійної освіти*: Матеріали Міжнародної наук. конф. 16-17 травня 2000 року / За ред. С.О.Сисоєвої та О.Г. Романовського. Харків: ХДПУ
- Гуревич Р.С., Коломієць А.М., Коломієць Д.І. (2001). Формування інформаційної культури педагога в контексті неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Зб. наук. пр. Ч.1. 276-281. Київ.
- Джингчарадзе Н.Г. (1997). Інформаційна культура особи: формування та тенденції розвитку (соціально-філософський аналіз). (Дис. доктора філос. Наук), 452. К.: Київський ун-т ім. Т. Шевченка.
- Матвієнко О.В. (2003). Інформаційна культура як мета виховання в інформаційному суспільстві: основні характеристики і змістове наповнення. *Педагогічні науки*: Зб. наук. пр. Вип. 35, 51-55.
- Москаленко В. В. (2013). Соціалізація особистості: монографія, 540. К.: Фенікс.

FORMING SPIRITUALITY THROUGH LINGUISTIC APPROACH

Sidash N. S.

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

The issue of spirituality today is particularly strategic for all humanity, from the need for its survival, since the understanding of spirituality depends on what human beings and human society will be. According to UNESCO experts, the main problems of education lie in the humanitarian sphere. Many higher education documents emphasize the priority of spiritual, moral and cultural values.

The report of the International Commission on Education presented by UNESCO emphasized that «humanity needs an ideal and moral values. There is more noble task facing education than taking into account traditions, beliefs, and with full respect for pluralism, raising the spirit and thought to the awareness of the universal world» (*Delors, 1996, p. 10*).

Scientists state that spirituality is most often used in the context of personal values and life priorities, as a juxtaposition of intellectual and moral values with material ones. Spirituality also refers to the transcendence of something higher, the ascent to God. Spirituality is the ability of a person to be guided by principles and higher values (justice, goodness, beauty, truth, etc.).

G. Shevchenko's opinion states that «Spirituality is the highest step in the system of human qualities, where conscience, honor, dignity, freedom, charity, humanism, cordiality, diligence, creativity under the laws of beauty reign» (*Shevchenko, 2011, p. 244*).

We fully share M. Piren's opinion, which believes that the highest level of personality development is its spirituality, based on universal values (*Piren, 2011, p.228*). Human spiritual values are the «spiritual vertex of mankind», moral, aesthetic and cultural values being the most important ones. It is thanks to them that the behavior of the person and the attitude to other systems of values are determined.

According to Archpriest V. Zaev, «spirituality is a state of the soul that has the corresponding positive properties that characterize its purity from all internal filth. Morality, however, is the nature of a person's attitude to the outside world, above all to another person and society. It is judged by human actions, but depending on motivation, not all human moral actions can be spiritual. The nature and degree of human spirituality are ultimately determined by the purpose of life (*Zaev, 2003, p.90-93*).

Most researchers believe that educators should teach students to choose high, humane goals, to respect human values, appreciate the dignity of any person, to perceive and respect the right of people to religious and cultural identity, to realize their place in life.

Researchers on this issue offer forms of education that lead students to the awareness of moral values, namely situations that require the implementation of moral action (*Kosakovski, 1981, p.164*). Good pedagogical practice in the realization of the tasks of educating spirituality, morality and culture of feelings using the potential of the English language proves that modern strategies of education place a foreign language in one of the leading places in the development of spiritual of future professionals. Educators and methodologists agree that the possibility of teaching subjects (in this case, English) in educating spirituality is not always realized, so we specifically focus on language education.

For the qualitative and effective educating students it is necessary approach the planning of independent work in English, paying special attention to educating spirituality. It is possible through listening to classical music: «Moonlight Sonata» by L. Beethoven, «Little Night Serenade» by V. Mozart, «Waltz of Flowers» by P. Tchaikovsky, «On the Beautiful Blue Danube» by I. Strauss, «Ave Maria» by F. Schubert. It should be preparing the report on the topics: «Art is means of educating spiritual and moral qualities of students». For better awareness of the relationship between spirituality, morality, culture and education, as an indispensable condition for the educating a creative, spiritual, moral and cultural personality, it will be appropriate to offer students watching P. Weir's film «Dead Poets Society» with its subsequent discussion, exchange of views and analysis.

The next task is aimed at educating students' spiritual, moral and aesthetic culture. The teacher organizes a students' discussion, during which each participant expresses an attitude to the problem, assesses the actions, the characters, as well as expresses personal feelings and emotions.

For educating personal values and value orientations, it will be appropriate to participate in mini-conferences, moderating seminars on the topics: «Traditional pedagogical values in modern society», «The role of spiritual values in personality educating», «Spiritual and moral values as the basis of education», «Creative potential development of personality», «Aesthetic culture in the educational system of higher school», «Culture and education», «Spiritual and moral culture», «The culture of speech», «Modern youth slang», «The culture of appearance and aesthetic attractiveness».

The following creative exercise «Entering the image» is aimed at forming students' positive emotional state. The students are offered the

paintings: «In the Winter Forest» by M. Satarov, «Blues of Falling Leaves» by G. Herken, «Glorious Flower Road» and «Picturesque Greve» by K. Wallis. Students need to choose and describe one of the canvases so that classmates not only imagine them realistically, but also feel the mood and exaltation that they cause. After the exercise, it should be concluded: «There are good artists, there are great ones. But the most ideal artist is the nature».

High school should create favorable conditions for educating students' spiritual qualities: goodness, humanity, tolerance, charity, responsibility, honesty, justice, responsiveness, which will necessarily become a student's property, their internal orientation in their future activity. The study does not cover all the aspects of this problem. The further research of innovative technologies of formation of spirituality through English should be the promising.

References

- Zaev V. (2003). *Sovremennoe pravoslavie i obrazovanie. Pravoslavni duhovni tsinnosti i suchasnist' : mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf., 21 berez. r. K.: MAUP, S. 90-93.*
- Delors J. (1996). *Learning: the treasure within; report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century (highlights)* 46 p.
- Piren M. (2011). *Dukhovnist' osobystosti – osnovna tsinnist' demokratychnoho suspilstva. Visn. Nats. akad. derzh. upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy : nauk. zhurnal. № 2. S. 228-236.*
- Kosakovski A. (1981). *Psihologicheskie osnovyi formirovaniya lichnosti v pedagogicheskom protsesse. pod red. A. Kosakovski i dr.; per. s nem. M.: Pedagogika, 224 s., il.*
- Shevchenko G. P. (2011). *Problemyi obrazovaniya i vospitaniya studencheskoy molodezhi v epohu postmodernizma. Duhovnist osobist.*

Секція 2

МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ І МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ЕТИКА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ

Бовт А. Ю.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Питання перекладацької етики активно почало поставати перед теоретиками і практиками перекладу в ХХ столітті. Образ перекладача складався поступово, але неодмінною вимогою, окрім володіння професійними знаннями та навичками, було дотримання певних етичних норм і правил. І якщо в теорії ці правила були чітко сформульовані і прописані в окремих документах, то на практиці перекладачам доводилося стикатися з такими непередбачуваними з етичної точки зору ситуаціями, вирішити які можна було лише спираючись на власний моральний компас, особисті принципи і ідеали. Особливої актуалізації проблема перекладацької етики набувала в умовах доленосних подій людства: війни, міжнародних конфліктів, глобальних катаклізмів, коли перекладачам доводилося вирішувати проблеми, які не прописані в стандартних перекладацьких кодексах етики.

Питанням перекладацької етики присвячували свої праці зарубіжні і українські дослідники М. Бейкер, Л. Венутті, М. Кронін, Б. Мозер-Месер, Е. Пім, Р. Ботавіна, К. Іваненко, Л. Рубан, С. Брегман, О. Кретова. Остання визначає професійну етику перекладача як «сукупність морально-етичних настанов і ціннісних орієнтацій, що визначають систему норм і принципів, які виступають регулятивами у конкретній специфічній діяльності» (Кретова, 2008). Дотримання чи недотримання правил професійної етики покладає на перекладача певні моральні зобов'язання, оскільки він володіє інформацією, якою не володіє більшість, і може приймати рішення щодо її використання,

таким чином впливаючи на можливі наслідки комунікації. Наприклад, Л. Венутті в своїй монографії «Скандали перекладу» наводить чисельні приклади, коли перекладачі ставали причиною конфліктів і непорозумінь. Сучасні міжнародні організації і асоціації перекладачів намагаються попередити виникнення таких проблем, створюючи певні кодекси професійної етики перекладача як для виконання перекладацьких функцій загалом (наприклад, ‘Code of Ethics’ (American Translators Association), ‘Code of Conduct’ (British Institute of Translation and Interpreting), так і для специфічних потреб (наприклад, ‘Code of Ethics for Interpreters and Translators Employed by the Mechanism for International Criminal Tribunals (UN), і для конкретних ситуацій (‘The Code of Ethics for Interpreters and Translators Employed by the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia’ (UN). В Україні під керівництвом перекладачки і викладачки Світлани Брегман 22 липня 2020 р. з’явився «Етичний кодекс усних перекладачів України» (*Передумови якості усного перекладу*). Головними пунктами цього Кодексу стали наступні:

1. Дбання про імідж професії, тобто надання, в першу чергу, якісних послуг.

2. Дотримання засад доброзичливості і колегіальності. Цей пункт стосується праці у команді над одним проектом, коли на перше місце стають інтереси всіх учасників групи, а не окремого учасника.

3. Дотримання принципу неупередженості в роботі. Перекладач має бути максимально об’єктивним, незважаючи на обставини, особисті симпатії чи антипатії до учасників комунікації.

4. Збереження конфіденційності. Особливо це стосується діяльності перекладачів, які працюють в дипломатичних колах, з високопосадовцями або секретними документами.

5. Докладання зусиль для підтримання своїх компетенцій на належному рівні. Саморозвиток і постійне підвищення кваліфікації є одними з головних умов підтримки належного професійного іміджу.

6. Дбання про власне здоров’я і благополуччя як передумови якісного перекладу. Незадовільний фізичний і психологічний стан стають на заваді перекладу, оскільки погіршує розумові функції.

Ці принципи є цілком зрозумілими, логічними і необхідними для перекладацької діяльності. Проте, досвідчені перекладачі знають, що на практиці їх дотримання не завжди є можливим. Інколи замість того, щоб зробити як наказує кодекс, варто зробити так як наказує сумління і внутрішні моральні принципи конкретної особистості перекладача.

Наприклад, відомий випадок британської перекладачки Кетрін Ган, яка спричинила витік секретної інформації про спостереження за членами Ради безпеки ООН напередодні військової операції в Іраку (*Daily Mail*, 2019). Вона виступала проти війни, саме тому внутрішні переконання і власні моральні принципи підказали їй розкрити цю інформацію. Кетрін сама зізналася, що порушила державну таємницю. Проти неї було порушено кримінальну справу, яку пізніше закрили за браком доказів. Думки щодо правильності чи помилковості цього вчинку можуть відрізнятись, але вона зробила так, як вважала за необхідне в цій ситуації.

Інший приклад стосується неупередженості в роботі, що дійсно є важливим в професійній діяльності перекладача. Але конкретні випадки можуть ставити перед перекладачем моральні виклики. Наприклад, завдання перекласти інструкцію до користування зброєю не викликає проблем, якщо мова йде про забезпечення захисників своєї країни важливою інформацією. Але якщо перекладач знає, що цільова аудиторія цього тексту – це, наприклад, підлітки Судану? Чи вплине це на питання неупередженості і рішення перекладача щодо виконання цього завдання? Це питання є риторичним, оскільки залежить не від прописаних норм, а від власного рішення людини.

Отже, питання професійної етики перекладача не втрачає своєї актуальності, особливо в сучасних умовах. Перекладачі значною мірою можуть впливати на суспільство, оскільки мають доступ до інформації з першоджерел. Вихід перекладача в публічний простір може інколи призвести до глобальних змін і серйозних наслідків. Кодекси професійної етики перекладачів, що вже існують і продовжують розроблятися, містять ключові норми і правила, дотримання яких є однією з головних умов збереження позитивного іміджу. Проте, вони не можуть дати відповіді на запитання, як діяти в ситуації, коли виконання професійних обов'язків йде всупереч особистим морально-етичним переконанням, принципам і віруванням. За таких умов прийняте рішення стає вже власною відповідальністю кожного перекладача.

Список використаних джерел

- Кретова О.І. До питання професійної етики перекладача. Вісник Черкаського університету. 124. 2008. С. 64-70
- Передумови якості усного перекладу. Retrieved from: <https://www.bestpractices.org.ua/>
- GCHQ Whistleblower Katharine Gun Speaks Out (26 October 2019). *Daily Mail*. Retrieved from: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-7617557/GCHQ-whistleblower-Katharine-Gun-speaks-out.html>

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПЕРЕКЛАДАХ ПОЕМИ Т. С. ЕЛІОТА «THE HOLLOW MEN»

Ігошев К. М.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Переклад поезії, створення ідеального перекладу віршів – це не тільки тема для філологічних дискусій, а й та мета, до якої прагнуть перекладачі. Поетичний текст постає перед перекладачем як багаторівнева система звуків, символів та образів, які не тільки потрібно представити, а й передати читачеві. І, оскільки перекладач поетичного твору є водночас і самостійним поетом, він може виявити підняту автором тему під іншим кутом. Мета перекладача – бути «на одній хвилі» з автором.

Метою тез є виявлення та аналіз перекладацьких трансформацій в перекладі поеми Т. С. Еліота «The Hollow Men» на прикладі перекладів І. Андрусяка і К. Борисенко, В. Коротича, О. Мокровольського, В. Постникова.

Безпосередньо тексту поеми передують два епіграфи:

Оригінал	Переклад О. Мокровольського	Переклад І. Андрусяка та К. Борисенко
<i>Mistah Kurtz – he dead.</i>	<i>Місте Куртц – він померти.</i>	<i>Міста Куртц – він мертвий</i>
<i>A penny for the Old Guy!</i>	<i>Шаг для старого Гая!</i>	<i>Копійчину старому Гаю</i>

Перший епіграф взятий з роману Дж. Конрада «Серце темряви» (1899), що розповідає про подорож до серця Африки. Персонажі Конрада, позбавлені віри, моралі та людяності, зайняті промислом (добуванням) слонової кістки та одержимі виключно жагою влади та прибутку, стали прототипами «hollow men». Розбещеніший з них, містер Курц, перед смертю жахається, усвідомивши скоєне, та зі словами «Жах! Жах!» помирає. Саме репліка чорношкірого слуги про його смерть на поганій англійській «Mistah Kurtz – he dead» винесена Т. С. Еліотом в епіграф, що натякає на образ сучасних людей як ходячих трупів. Перекладач О. Мокровольський використав прийом транслітерації, а також передав помилки, навмисно допущені у вимові слуги: написання «Mistah» замість «Mister» (транскрипція) та «he dead» замість «he is dead» (пропущене допоміжне дієслово). Водночас

І. Андрусяк та К. Борисенко передали лише транскрипцію слова *mister*, не зберігаючи відтінок, що надає пропущене допоміжне дієслово: «*Mistah Kurtz – he dead*». – «Міста Куртц – він мертвий».

Фразу «*A penny for the Old Guy!*» використовують діти, збираючи гроші на феєрверки для святкування ночі Гая Фокса п'ятого листопада. Традиція започаткована після невдалої Порохової змови 1605 року, з метою підірвати британський парламент та вбити короля, найвідомішим учасником якої був Гай Фокс. Та замість великого «бабах» (див. останній рядок поеми) все скінчилося передсмертним схлипом засудженого до страти змовника-невдахи. У цьому випадку І. Андрусяк та К. Борисенко безумовно краще підібрали мовний еквівалент, враховуючи культурні особливості, адже «Копійчину старому Гаю!» є типовим формулюванням при проханні милостині.

Розглянемо переклад першої строфи поеми. У цій строфі перекладач застосовує такі трансформації як опущення, додавання. Але цікавим видається переклад двох наступних рядків, виділених автором графічно і у зв'язку з цим вони утворюють окрему строфу:

Оригінал	Переклад О. Мокровольського
<i>Shape without form, shade without colour, Paralysed force, gesture without motion;</i>	<i>Форма аморфна, тінь без барви, Порух без руху, сила без запалу –</i>

Для цих рядків характерна комплексна трансформація, використання додавання, опущення, генералізації. Хотілося б відзначити, що перекладачеві не вдалося зберегти властиве оригіналу вживання оксюморона – яскравого стилістичного засобу, словесної антитези, що сприяє виникненню несподіваних образів: «*shape without form*», «*paralysed force*» і «*gesture without motion*». Ці самобутні художні знахідки допомагають дуже влучно і неповторно передати складність і суперечливість зображуваних явищ.

Особливий інтерес становить переклад другої строфи:

Оригінал	Переклад О. Мокровольського
<i>Let me be no nearer In death's dream kingdom Let me also wear Such deliberate disguises Rat's coat, crowskin, crossed staves In a field Behaving as the wind behaves No nearer –</i>	<i>О не притягуй мене До сонного царства смерті Нехай ще на мене напне Випадок машикарі, які завждино обдерті Чи мишки шкурку, чи крукову бурку Насадить на дві схрещені клепки Посеред гуляйполя І хай на дії мої</i>

<i>Not that final meeting In the twilight kingdom.</i>	<i>Буде лиш вітру воля Ні не притягуй – Тільки не зустріч остання У сутінковому царстві!</i>
--	--

Дана строфа має кільцеву композицію: прохання (до Бога, до Всевишнього) про віддалення смерті, виражена ліричним героєм в перших двох рядках, повторюється в прикінцевих. Значущість сказаного підкреслена графічно: з метою зосередження особливої уваги читачів останні два рядки автором навмисно відокремлені від попереднього тексту пропуском. З урахуванням сказаного переклад цих рядків з процитованого фрагмента можна визнати успішним: в О. Мокровольського еквівалентність перекладу простежується в перших двох рядках. Серед перекладацьких трансформацій відзначимо заміну (*be neager – притягуй*), комплексна трансформація – заміна, перестановка, додавання (*Behaving as the wind behaves – I хай на дії мої Буде лише вітру воля*) (Еліот, Мокровольський). Не дуже адекватний переклад рядків, в яких мова йде про «нехай ще на мене напне випадок машкари, які завгодно одеті», хоча в оригіналі ми бачимо: «*Let me also wear / Such deliberate disguises*». В цілому мова йде про зображення людини в образі «городнього опудала». Підкреслимо, що типове англійське опудало має своїми атрибутами мертвих щурів, птахів та інших тварин.

Слід звернути особливу увагу на переклад метафори, яку використовує автор у четвертій частині поеми, за допомогою якої поет зображує шлях слідування до похмурого царства смерті: «*This broken jaw of our lost kingdoms*» (досл.: «ця зламана щелепа наших втрачених царств»). О. Мокровольський переклав цю метафору на українську мову таким чином: «Цій перебитій щелепі страчених царств наших», застосовуючи перестановку (Еліот, Мокровольський). Ми вважаємо, що даний переклад фрази можна вважати обґрунтованим, вдалим і прийнятним. Оскільки, в одному з коментарів до аналізованого твору (Люпус, 2009) ми виявили вірне, на наш погляд, твердження про те, що «зламана щелепа» виступає як «символ неможливості комунікації», доказом чого служить наявність «багатьох тлумачень – від біблійного Самсона з його осялячою щелепою до антропології (багато племен вірять, що дух мертвих живе в їх щелепних костях)» (Люпус, 2009).

У п'ятій частині поеми найважливішим є переклад останнього чотиривірша: лаконічність та навіть скупість поеми, для неї характерні повтори не лише образів, рим та ритму, але й слів. Поема містить 420 слів, та лише 180 з них ризняться. Тому, перекладаючи її, потрібно

зберігати повтори, не варто шукати синонімів, треба перекладати повторювані слова одним і тим самим словом.

Оригінал	Переклад О. Мокровольського	Переклад В. Постникова
<i>This is the way the world ends</i>	<i>Так і кінчається світ</i>	Это путь к
<i>This is the way the world ends</i>	<i>Так і кінчається світ</i>	искончанию мира –
<i>This is the way the world ends</i>	<i>Так і кінчається світ</i>	Он закончится не
<i>Not with a bang but a whimper</i>	<i>Не бабах, а лиш схлип</i>	взывом, а всхлипом

Як ми бачимо, В. Постников у своєму перекладі не просто замінив повторювані слова синонімами, а позбавився повторюваних рядків взагалі, що в цьому випадку є неприпустимим.

Завершується поема зображенням кінця світу, та важливо відзначити, що тут спостерігається явне протиставлення Апокаліпсису: «Світ не згорить у полум'ї Армагеддону, а повільно згасне. Тому «whimper» – не схлипування (коротка дія), а пхикання (довгий процес)» (Люпус, 2009). Поема завершується зображенням кінця світу, згасанням світу на землі, категоричністю пророчого голосу, озвучить в потрійному рефрені та антитезі. У цьому випадку найточніше виконує функції підрядковий переклад. О. Мокровольський використовує такі прийоми: перестановка («This is the way the world ends» – «Так і кінчається світ»), додавання («Так і...», «а лиш...») (Еліот, Мокровольський).

Сама кількість перекладів поеми «The Hollow Men» українською мовою свідчить про її складність та багатогранність. Всі вищезгадані переклади мають свої переваги та недоліки, але, на нашу думку, найадекватнішим є переклад О. Мокровольського.

Список використаних джерел

- Еліот, Т. С. (2008). *Порожні люди* (І. Андрусак, К. Борисенко, перекл.). [dyskurs]. Архіви Форумів Майдану. [Пост на онлайн-форумі]. <http://maidan.org.ua/arch/culture/1220558730.html>
- Еліот, Т. С. (2022). *Порожні люди* (В. Коротич, перекл.). Dovidka.biz.ua. <https://dovidka.biz.ua/tomas-eliot-virshi-ukrayinskoju-movoyu/>
- Еліот, Т. С. *Порожні люди* (О. Мокровольський, перекл.). Сайт журналу «Всесвіт» (Архів). <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/474/41/>
- Люпус. (2009). *Томас Еліот. Поле люди*. (Комментарии к переводу). Стихи.ру. <http://www.stihi.ru/2009/01/08/1601>

Элиот, Т. С. (2012). *Пустые люди* (В. Постников, перев.). Стихи.ру. <https://www.stihi.ru/2012/09/07/730>
Eliot, T. S. *The Hollow men*. Allpoetry.com. <https://allpoetry.com/the-hollow-men>

ФУНКЦІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИХ ФЕНОМЕНІВ У НАТИВНІЙ РЕКЛАМІ

Літвінова М. М.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Фахівцями з реклами формат нативної реклами вважається одним з найефективніших за впливом на реципієнтів (*Harms, 2021*), (*Wojdynski, 2016*). Особливості нативної реклами – відповідність «рідному» медіаресурсу за тематикою, візуальною стилістикою та мовною реалізацією, що дає можливість використати довіру реципієнта до редакційного матеріалу. Синергетичний ефект взаємодії редакційного та рекламного контентів, цінність інформативного наповнення, неагресивність маркетингової комунікації – виокремлюють нативну рекламу серед широкого спектру видів рекламного дискурсу.

Вплив нативної реклами ґрунтується на сприйнятті реклами як корисної, розважальної інформації і спрямований на формування позитивного ставлення реципієнта до бренда. Серед чинників, які визначають результативність реклами, слід назвати використання засобів, які запобігають когнітивному та емоційному спротиву. Через функціонування інтертекстуальних елементів нативна реклама використовує імпліцитні смисли, що створюються в процесі інтерпретації самими реципієнтами, та у випадку відповідності ціннісних орієнтацій тематично орієнтованої аудиторії підтримує результативність взаємодії реципієнтів з брендом.

Реалізація інтертекстуального потенціалу дозволяє пов'язати рекламний текст з культурним контекстом референтної групи. Культурні орієнтири, що транслює рекламодавець, сигналізують про спільність цінностей бренда з колом потенційних покупців. Нативна реклама не орієнтована на прямий заклик до покупки, її завдання – формувати лояльність аудиторії, вибудовувати довготривалі відносини на основі емоційно-ціннісного зв'язку. Основою позитивного ставлення до бренда є віднесення його до кола «своїх».

Компанія *General Electric* розробляє найсучасніші технології для автоматизації виробничих процесів, надає програмне забезпечення та послуги промислового Інтернету речей. В німецькій онлайн-газеті «*Das Handelsblatt*» за 08.07.2016 реклама *General Electric* під назвою «*Was wäre wenn... Maschinen denken könnten?*» містить відсилання на американську фантастичну комедійну драму «*Robot and Frank*» режисера Джейка Шрайера, що вийшла 2012 року: «*Über mögliche Risiken Künstlicher Intelligenz wird bislang oft noch auf fiktionaler Basis diskutiert. Im Film «Robot and Frank» zum Beispiel bringt ein alternder Ex-Einbrecher seinem künstlichen Kumpel bei, wie man am besten einen Raub begeht. Genau weil Maschinen ihre Aufgabe mit größtmöglichem Erfolg ausführen wollen, könnten sie das Gesetz brechen. Auch Physiker Hawking meint: «Das echte Problem mit Künstlicher Intelligenz ist nicht Börsartigkeit, sondern Kompetenz.*» Залучення в нативну рекламу інтертекстуального елемента підтримане поясненням ситуації для мінімізації ризиків провалу інтерпретації. Цитування всесвітньо відомого англійського фізика-теоретика Стівена Гокінга використовує прийом звернення до авторитетів і спрямоване на закріплення ефекту формування довіри.

В рекламному матеріалі онлайн-газети «*Was wäre wenn... Big Data die Olympischen Spiele gewinnen würde?*» за 15.08.2016 інтертекстовий зв'язок з бестселером та його екранізацією дозволяє залучити емоційну складову здійснення впливу на реципієнта: «*Die Erfolgsstory wurde unter dem Titel «Personal Gold» verfilmt, und sie erinnert an Michael Lewis' Bestseller «Moneyball»: Darin erzielt ein finanziell schwachbrüstiges Baseball-Team mit der Analyse von Daten beachtliche Erfolge. In Deutschland ist es vor allem der Dortmunder BVB-Trainer Thomas Tuchel, der mit Hilfe von Zahlen eine Strategie für den Fußballplatz entwickelt. Sogar Industriekonzerne statten Olympia-Teams mit neuen Technologien aus, wie zum Beispiel das digitale Industrieunternehmen GE.*» Історії про досягнення успіху завжди привертають увагу і викликають позитивні емоції, що пов'язуються з відомим брендом.

Оскільки нативна реклама спрямована на м'який вплив, навіювання, інтерактивні елементи вводяться з поясненнями інформації, яку вони містять. Економія мовних засобів з одночасним інформаційним перевантаженням знижує критичність мислення реципієнта. Незначні за обсягом додаткові роз'яснення покликані запобігти порушенню потоковості сприйняття через затримку розуміння і скеровувати індивідуальну інтерпретацію в потрібному напрямку.

Аналіз використання інтертекстуальних феноменів в дискурсі нативної реклами німецьких дигітальних медіа дозволяє виокремити наступні функції: засіб скорочення рекламного тексту за рахунок імпліцитної інформації, яка розгортається самим реципієнтом в процесі інтерпретації; засіб ідентифікації бранда як «свого» за цінностями; засіб зацікавлення реципієнта – для отримання цікавої, пізнавальної інформації; засіб привернення і затримки уваги на рекламному матеріалі; засіб впливу на емоційну сферу реципієнта. Залучення інтертекстуальних елементів спрямоване на запобігання можливому когнітивному та емоційному спротиву, що дозволяє нативній рекламі здійснювати непрямий результативний вплив на реципієнта.

Список використаних джерел

- Harms, B. (2021). Native Advertising: Effective, Deceptive, or Both?. University of Groningen, SOM research school. <https://doi.org/10.33612/diss.162005726>
- Was wäre wenn... Big Data die Olympischen Spiele gewinnen würde? Serie: Teil 3. (2016, August 15). Das Handelsblatt. Retrieved from <https://www.handelsblatt.com/adv/digital-vernetzt/wirtschaft-technologie/industrial/serie-teil-3-was-waere-wenn-big-data-die-olympischen-spiele-gewinnen-wuerde/13891144.html>
- Was wäre wenn... Maschinen denken könnten? Serie: Teil 2. (2016, July 8). Das Handelsblatt. Retrieved from <https://www.handelsblatt.com/adv/digital-vernetzt/wirtschaft-technologie/industrial/serie-teil-2-was-waere-wenn-maschinen-unsere-gedanken-lesen-koennten/13795754.html>
- Wojdyski, B.W. (2016). Native advertising: Engagement, deception, and implications for theory. In Brown, R., Jones, V.K. & Wang, B.M. (Eds.), *The new advertising: branding, content and consumer relationships in a data-driven social media era* (pp. 203–236). Santa Barbara, CA: Praeg.

LITERARY TRANSLATION AND THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Rudnytska N. M.

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

The ongoing Russo-Ukrainian war started in 2014, but the conflict has a long history: some regions of Ukraine had been parts of the Russian Empire, later Ukraine became one of the so-called “Soviet republics”. After the dissolution of the USSR, the imperialistic ideology gradually rehabilitated in Russia, and chauvinistic views of Ukraine are typical for the

present-day official discourse and Russian information warfare. The combination of Russian imperial and Soviet ideological heritages and the transition to autocracy during Putin's rule have created a specific situation where literary translation experiences a huge pressure from the state. It influences both the repertoire of literary works published in Russian translations and manipulations in the latter. The most sensitive issues, causing manipulation in translation and contentious debate, are the Ukrainian nationhood and relations between the two nations.

Translations from contemporary Ukrainian literature were published inconsistently in the post-Soviet RF and had a certain sociopolitical impact (see Hanna Uliura (2012, p. 299), Elena Marinicheva (*Переведи*, 2012)). Stanislav Minakov (2011) claims that publishing translations of modern Ukrainian literature in Russia's literary magazines is "ideological destruction fire at the Russian World".

Let us take a detailed look at translations of literary works of some nineteenth-century authors, touching the issue of Ukrainian nationhood, – Taras Shevchenko and Mykola Hohol, whose name is more familiar to the Western reader in its Russian variant – *Nikolay Gogol*.

Shevchenko, a symbolic figure for Ukrainian nation, was proclaimed a great revolutionary *internationalist* in the USSR, and his nationalistic views were concealed; appeals to fight for national freedom were replaced with calls for *social* struggle in translations. In the 21st century, no new translations of Shevchenko's poetry were published in Russia, and quotes from manipulated translations of the Soviet epoch (by Pavel Antokolskiy, Vladimir Derzhavin) are used in the present-day public discourse as arguments to charge the Ukrainian side with misinterpreting to foment hatred toward Russia. For instance, Professor of Moscow University Andrei Manoilo (*Эксперт*, 2015) in his interview to the major news website Lifenews.ru blamed official Kyiv in manipulating Shevchenko's poems to ferment nationalism.

Public discussion in contemporary Russia that extends beyond the literary sphere has been provoked by translations of *Taras Bulba* by Hohol, the historical novella, written in Russian and first published in 1835. A considerably revised version was published in 1842, and Ukrainian nation and culture were defined as Russian there; words *Україна* (*Ukraine*) and *український* (*Ukrainian*) never appear in the text, only *Россия/Малороссия* (*Russia/Little Russia*) and *русский*. The revised version was republished repeatedly in the Russian Empire and the USSR and translated into Ukrainian; the only translation of the first version (by Vasyl Shkliar) was first published in 2003.

In the 21st century, defining territories and culture as Russian or Ukrainian as well as use of the imperial toponyms *Малороссия* (*Little Russia*) and *Новороссия* (*Novorossiya*) acquired a special significance in the political discourse while substantiating Russianness of Southern and Eastern Ukraine (q.v. Putin's interview of 17 April 2014 (*Прямая*, 2014)). Correspondingly, the way of rendering these lexemes in translations of Taras Bulba, published in contemporary Ukraine, provoked robust public discussion in Russia where interpretations as *Ukraine/Ukrainian* was defined as “mutilations” of the original (*Золотусский*, 2012) and “a monstrous fake” (*Воронцов*, 2008).

Since 2014, Russian publishing houses have released dozens of books about the war in Donbas which present events and their participants in strict accordance with the official Kremlin position. In contrast to an abundance of publications presenting the war in line with the official discourse, literary *no translation* of Ukrainian literature touching this theme has been published in the RF.

Many translators realize their role in (mis)representing information and try to resist the use of manipulated translations for forming and upholding biased, fallacious opinions. In September 2014, Ad Verbum Translation Institute in Moscow held the Third International Translators' Congress whose official slogan was “Literary translation as a cultural diplomacy tool”. Two of its participants, German translators Christiane Koerner and Gabriele Leupold, prepared *Declaration of the Third International Translators' Congress on the Events in Ukraine* where the translators express “terror and pain concerning the events in Ukraine and concerning Russia's participation in these events – both military and propagandist ones” and “protest vigorously against the policy of the Russian administration, against the military invasion of Ukraine, against the hate propaganda which distorts the reality and calls people on violence” (*Кернер*, 2014). Over 400 translators, including many Russian citizens, signed the Declaration.

Nevertheless, the official *Final Document of the Congress* highlights the political situation from a radically different perspective, as conditions of “escalation of international strife, increasing threats to peace and human dignity” (*III Международный*, 2014). The role of literary translation in resolving international conflicts *peacefully* is emphasized regarding translations of *Russian* literature as powerful means of communicating the Russian viewpoint which suggests the vision of *Russia* as a *peacemaker*. It is self-evident that neither anti-Ukrainian policy of the Russian administration nor the translators' disapproval of Russia's aggression are mentioned in *The Final Document of the Congress*.

Although many Russian literary translators try to resist the use of translation for forming and upholding fallacious opinions, government-sponsored media and institutions adhere to the narratives dominating the official discourse. Sensitive issues get manipulated in translation. Manipulated translations or non-translation of literature that contradicts anti-Ukrainian narratives in combination with one-sidedness of critique and discrediting the Other's point of view in media serve to contest Ukrainian nationhood and to provide public support of Russia's policy toward Ukraine.

References

- III Международный конгресс переводчиков художественной литературы. Заключительный документ. (2014). Retrieved from: <https://institutperevoda.ru/info/news/iii-mezhdunarodnyy-kongress-pe-2/>.
- Воронцов, А. (2008). «Тарас Бульба» в оранжевом переплете. *Литературная газета*. Retrieved from: <https://lgz.ru/article/N14--6166--2008-04-02-/%C2%ABTaras-Bulyba%C2%BB-v-oranzh%D0%B5vom-p%D0%B5r%D0%B5p1%D1%91t%D0%B53758/>.
- Золотусский, И. (2012). Тень Гоголя. *Lenta*. Retrieved from: <https://lenta.ru/conf/zolotusky/>.
- Кернер, К., Лепольд, Г. (2014). Заявление. Retrieved from: <http://znn.info/petition.html>.
- Минаков, С. (2011). Украина как деструктивная секта. *Единая Одесса*. Retrieved from: <http://www.edinaya-odessa.org/analit/33295-ukraina-kak-destruktivnaya-sekta.html>.
- «Переведи меня через майдан». Украинская литература: что, зачем и как сегодня переводят на русский? (2012). *Дружба народов*, 1. Retrieved from: <https://magazines.gorky.media/druzhba/2012/1/perevedi-menya-cherez-majdan.html>.
- Прямая линия с Владимиром Путиным. (2014). *Официальные сетевые ресурсы Президента России*. Retrieved from: <http://kremlin.ru/events/president/news/20796>.
- Улюра, Ганна. (2012). Сучасна українська проза в перекладах російською мовою: досвіди і практики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, 27, 299–301.
- Експерт: Объявив Шевченко символом национализма, Киев перевернул факты. (2015). Retrieved from: <https://life.ru/p/150968>.

СЕМАНТИЧНЕ ЯДРО ЯК НАДВАЖЛИВА КОМПОНЕНТА СЕО-ТЕКСТІВ

Тараненко О. Г.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Сучасні реалії формують чіткі критерії для багатьох царин та галузей через стрімке зростання технічного прогресу та пандемії, що спричинило вихід багатьох робіт онлайн. Бізнес як сфера, що найшвидше адаптується до сьогоденних реалій, вимагає нових та ефективних рішень для стабільного прибутку.

Це пов'язано насамперед із рекламою, що є найпершим рушієм бізнес-сфери та її якомога ефективнішим застосуванням у реаліях пандемії. Для того, щоб краще просувати свої товари та послуги, комерсанти звертаються до допомоги до так званих СЕО-текстів, що містять у собі ключові слова, що дозволяють при пошуку в інтернеті знайти товар чи послугу максимально швидко. Реклама як об'єкт дослідження з боку лінгвістів привертає увагу з приблизно ХІХ століття, коли було проведено дослідження текстів, поданих у газети, що рекламували різний товар. Було виділено закономірності побудови рекламних тестів, що продають (*Бурковська, 2014*).

На сучасному етапі у дослідженні реклами (лексичний та семантичний аспект) можна виділити наступних вчених: О. Зелінську, Н. Волкогон, Г. Почепцова та інших (*Бурковська, 2014*).

Технічний прогрес просунувся у геометричній прогресії, з широким застосуванням комп'ютерних та інтернет-технологій, тому правильне моделювання СЕО-тексту насамперед залежить від такої галузі лінгвістики як семантика, а найбільше цікаве у ній – семантичне поле. Треба зазначити, що саме мається на увазі під СЕО-текстом: «це класичний оптимізований текст, що часто зустрічається на сторінках інтернет-магазинів, описи до розділу каталогів, в які «зашиваються» основні ключові запити для просування; часто такий контент частково приховують від користувачів» та користуються певними алгоритмами для вдалого просування. (*Що таке SEO-стаття, 2018*).

У представлених тезах буде розглянуто основний напрямок дослідження саме цих ключових слів та виразів, для чого на допомогу приходять семантика, а саме, семантичне поле. Для якомога ефективного використання ключових слів знадобиться розглянути семантичне ядро ключових лексем та підібрати оптимальні значення, бо зазвичай слова мають не тільки суто денотативне (пряме) значення,

але й конотативне (переносне, емотивне). Тому перед написанням тексту бажано розглянути лексему з точки зору семантики.

Семантика як своєрідний гібрид лінгвістики на семіотики про значення знаку у широкому сенсі (лексемі) та знакових систем має витоки з кінця XIX - початку XX століття та успішно розвивається у сучасні часи. Видатними вченими, що сприяли її виникненню та розвитку, біли насамперед Ф. де Соссюр та Г. Фреге. Також вартою уваги є теорія семантичних примітивів А. Вежицької; у своїх працях вона описує так звані «семантичні примітиви», що притаманні будь-якій світовій мові, їх набір значно обмежений (*Wierzbicka, 2006*). Наразі семантика тісно пов'язана не тільки з семіотикою, але з синтактикою та прагматикою. Прагматика, що вивчає умови використання знаків у мовній взаємодії, тісно пов'язана з мовою реклами. Також семантика пов'язана із мовою програмування та широко використовується у побудові математичних моделей. У даному дослідженні нас буде цікавити саме лінгвістичний аспект семантики. Розглянемо визначення семантичного поля, завдяки якому й можна побудувати успішний SEO-текст. У широкому сенсі, семантичне поле – це «термін для визначення сукупності мовних одиниць, що об'єднано за якоюсь інтегральною ознакою, та який має компонент загального значення, що об'єднує» (*Що таке SEO-стаття, 2018*) дану групу лексем або навіть словосполучень чи речень. Семантичне поле зазвичай підсвідомо сприймається як єдине ціле у носіїв мови та володіє для них психологічною реальністю. Природно, що кожне семантичне поле у мові пов'язане одне з одним та формує мовну систему. Тому треба вивчати насамперед словникові статті, де зафіксовано як денотативне, так й конотативне значення мовної одиниці та найбільш частотні приклади їх вживання, що надає змогу якомога ефективніше розробити стратегію просування залежно від найбільш розповсюджених лексем та конструкцій. Також необхідно застосувати результати асоціативних експериментів із вживанням необхідної лексеми чи виразу. Все це допоможе винайти чітку структуру майбутнього тексту із використанням найбільш ефективних ключових слів для вдалого просування товару чи послуги.

Як висновок треба зазначити важливість застосування лінгвістичних методів, у нашому випадку, аналізу семантичного поля, для ефективного написання рекламного тексту (а саме SEO-тексту), що відповідає актуальним реаліям сьогодення у галузі реклами/продажів, особливо у мережі інтернет. На нашу думку, це перспективний напрямок, що потребує більш поглибленого дослідження у подальших наукових розвідках.

Список використаних джерел

- Бурковська Л. (2014). Лінгвістичні аспекти англомовних рекламних текстів. Філологічні науки № 18. 101-105. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4191/1/Burkovska.pdf>
- Що таке SEO-стаття та як писати SEO-тексти (2018, July 20). Venweb. Retrieved from <https://venweb.com.ua/shcho-take-seo-stattia-iak-pysaty-seo-teksty>
- Wierzbicka A. (2006, December) Semantic Primitives. Encyclopedia of language and Linguistics. 134-137. DOI:[10.1016/B0-08-044854-2/01073-7](https://doi.org/10.1016/B0-08-044854-2/01073-7)

Секція 3

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ, ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ

THE CONCEPT OF INFLATION. ITS TYPES, CAUSES AND CONSEQUENCES

Тkachenko M. A., Solopova T. H.

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Inflation is a complex, multifactorial economic phenomenon, which at the present stage of development of a market economy in Ukraine must be taken into account when making various economic decisions.

Inflation is the rise in the prices of goods and services, which includes day to day fundamental items such as food, transport, clothing, housing and other. Inflation means the average price rise in overtime.

The works of such prominent researchers as J.M. Keynes, J.R. Hicks, I. Fischer, P. Samuelson, G. Knapp, L. Luntz, K. Marx, I. Pososhkov, R. Savatier, V. Naydenov, Ya. Zhalilo, N. Ermoshenko and others have been devoted to the problem of the emergence of inflation and its mechanisms.

Inflation is an indicator of declining purchasing power. For example, fuel has never been more expensive, that's why the cost of cars, building materials and goods that have to be shipped around the country are soaring.

Nowadays, most of that inflation can be blamed on the pandemic, which has caused supply problems and severe labor shortages at the same time as a central banks have flooded their economies with cheap money. The cost of many goods and services has increased over the past 2 years. The pandemic has played a leading role in the surge in inflation, as prolonged supply chain disruptions caused by COVID have made it difficult to find some goods and pushed up consumer prices.

But when the inflation is good? When the economy is not running at capacity, meaning there is unused labor or resources, inflation theoretically helps increase production. More dollars translates to more spending, which

equates to more aggregated demand. More demand, in turn, triggers more production to meet that demand. Inflation also makes it easier on debtors, who repay their loans with money that is less valuable than the money they borrowed. This encourages borrowing and lending, which again increases spending on all levels. Economists once believed an inverse relationship existed between inflation and unemployment, and that rising unemployment could be fought with increased inflation. This relationship was defined in the famous Phillips curve.

Researchers distinguish the main three types of inflation. The first is demand-Pull Inflation. Demand-pull Inflation emerges when the total demand for goods and supply is higher than the capacity of production in the market. An increase in demand with constant rate production creates a demand-supply gap. In this type of Inflation, demand is much higher than the production, which, in turn, increases the prices of goods and services.

The second type of inflation is Cost-Push Inflation – Sudden short fall of supply leads to a surge in the cost of production, which increases the rate of inflation. For example, soap and shampoo prices may rise if the chemicals used in making these become costlier. This is known as cost – pull inflation.

And eventually, the third type - Built-in inflation. When the cost of wage of the workers increases, to keep up with their demand, the firm increases the cost of production, which leads to the rise in the cost of goods.

Among the causes of inflation, scientists identify the following.

The first cause is - Money Supply Excess currency (money) supply in an economy is one of the primary cause of inflation. This happens when the money supply/circulation in a nation grows above the economic growth, therefore reducing the value of the currency. In the modern era, countries have shifted from the traditional methods of valuing money with the amount of gold they possessed. Modern methods of money valuation are determined by the amount of currency that is in circulation, which is then followed by the public's perception of the value of that currency.

The second cause is - National Debt. There are a number of factors that influence national debt, which include the nations borrowing and spending. In a situation where a country's debt increases, the respective country is left with two options: Taxes can be raised internally. Additional money can be printed to pay off the debt.

The demand-pull effect states that in a growing economy as wages increase within an economy, people will have more money to spend on goods and services. The increase in demand for goods and services will result in companies raising prices that the consumers will bear in order to

balance supply and demand. The Demand-Pull Effect is the third inflation reason.

The Cost-Push Effect theory, the fourth reason of inflation, states that when companies face increased input cost on raw materials and wages for manufacturing consumer goods, they will preserve their profitability by passing the increased production cost to the end consumer in the form of increased prices.

And the last, the fifth reason is exchange rates. In a trading global economy, exchange rates play an important factor in determining the rate of inflation.

Inflation becomes especially dangerous when it crosses certain boundaries. This mainly happens during military conflicts. Historians say that war and inflation are interrelated. Every war in the last century has led to the high level of inflation.

The Russian invasion of Ukraine has spurred inflation in the country. In March 2022, consumer inflation accelerated to 13.7% (from 10.7% in February). The National Bank explains that inflation has risen due to disruption of supply chains, uneven demand, increased business costs and the physical destruction of enterprise assets due to Russia's full-scale attack on Ukraine. In addition, the acceleration of inflation can be explained by the likely significant increase in prices in the partially conquered regions due to the blocking of the supply of goods by the Russian invaders. The rapid rise in prices primarily affected the cost of food, pharmaceuticals and fuel.

It should also be noted that when there is inflation in the country, the purchasing power of the people decreases as the prices of commodities and services are high. The value of the currency unit decreases, which impacts the cost of living in the country. When the rate of inflation is high, the cost of living also increases, which leads to a deceleration in economic growth. However, a healthy inflation rate (2-3%) is considered positive because it directly results in increasing wages and corporate profitability and maintains capital flowing in a growing economy.

To sum up, inflation is and has been a highly debated phenomenon in economics. Even the use of the word "inflation" has different meanings in different contexts. Many economists, businessmen, and politicians convinced that moderate inflation levels are needed to drive consumption, assuming that higher levels of spending are crucial for economic growth. Of course, inflation has its advantages, but it also brings such problems as the rise in prices of fundamental goods and services, depreciation of the national currency, cash reserves and savings that have lots of consequences

such as increasing the cost of living, that leads to a deceleration in economic growth, especially during the current period of the pandemic and war.

References

https://www.youtube.com/watch?v=W4ftNrvF7HU&ab_channel=ABCNews%28Australia%29

<https://tavaga.com/tavagapedia/inflation%EF%BB%BF/>

<https://www.investopedia.com/ask/answers/111414/how-can-inflation-be-good-economy.asp>

<https://ua.news/ru/kak-vojna-vlyyaet-na-ynflyatsyyu-y-ynvestytsyy-v-ukrayne-tsenovaya-dynamyka-y-prognoz/>

<https://cleartax.in/s/inflation-deflation>

СИСТЕМНИЙ ПОГЛЯД НА СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Іваніско В.В.

*Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця*

Ведення міжнародного бізнесу має декілька головних відмінних рис, які можна систематизувати наступним чином:

- міжнародний бізнес являє собою сукупність професійних знань та умінь набагато вищого ступеня, ніж ті, що є у бізнесі країни;

- найважливішим ресурсом міжнародного бізнесу є інформація, а найважливішою зброєю – адаптація;

- міжнародний бізнес є варіантним та залежить від ступеня інтернаціоналізації. Стрижень розвитку міжнародного бізнесу є виробництво та дистрибуція;

- при ефективному веденні ділових операцій отримувати дохід у міжнародному бізнесі, можливо при розширенні своїх можливостей за межі кордонів держави;

- у зв'язку з інтернаціоналізацією для різного виду бізнесу максимально доступний світовий бізнес-сервіс, який не залежить від того, якій державі належить та орієнтований на активність у сфері економіки, а також на ефективність різних послуг: високонаукові, фінансові, транспортні, послуги підбору міжнародного колективу, що дозволяє по максимуму реалізовувати бізнес-можливості;

- використання підприємцями додаткових економічних можливостей, що впливають із ресурсної специфіки закордонних ринків, особливостей права іноземних держав, своєрідності політико-економічних відносин, що регулюються певними видами взаємодії на міждержавному рівні;

- міжнародний бізнес несе у себе глобальне охоплення світової системи обміну інформації, світового фінансового ринку, об'ємну конструкцію новаторських технологій тощо. Відбувається рух від рівня інтернаціоналізації до іншого і, шляхом глобалізації зростає ефективне ведення бізнесу;

- необхідно враховувати у побудові бізнесу культурний фактор, саме ті вимоги та обмеження культури певної держави, що накладаються на контрагента бізнесу.

Під час проведення зовнішньоекономічної діяльності виникає ряд проблем, з якими зіштовхуються організатори міжнародного бізнесу. Умовно їх можна поділити на наступні групи:

- політико-правові (недосконалість необхідних законодавчих актів, потенційні можливості порушення політичної стабільності);

- організаційно-структурні (нерозвинутість ринкових інфраструктурних інституцій, повільність у прийнятті рішень);

- економічні (недостатня конвертованість національної валюти, порушення ринкових принципів ціноутворення);

- соціальні (консервативність економічного мислення, незначний досвід професійного менеджменту окремих суб'єктів міжнародної діяльності).

Як свідчить практика сучасного господарювання, названі проблеми і тенденції в тій чи іншій мірі мають місце на всіх рівнях управління спільним підприємництвом - внутрішньовиробничому, галузевому, регіональному, державному, міжнародному. Тому й вирішення їх вимагає спільних дій кожної ланки підприємницької діяльності, формування відповідної стратегії розвитку та ефективної системи управління.

Щодо політичної стабільності в країні, то міжнародний бізнес залучає інвестиції в таку країну. Політична нестабільність – великий ризик для міжнародного бізнесу. Зазвичай існує три ризики, пов'язані з нею.

- ризик, пов'язаний із володінням власності. У деяких випадках право власності одна країна передає іншій без будь-якої подальшої компенсації шляхом конфіскації або експропріації;

- ризик функціонування бізнесу через зміни законів та влади, тероризму, громадянських воєн, податкове регулювання тощо;

- операційний ризик, пов'язаний з переказом грошей з однієї країни в іншу, в якій високий обмінний курс і є комісія на грошові перекази (Ковальчук, 2017, с.139).

Процес іноземного інвестування в Україні гальмується численними чинниками. Основні серед них:

- нестабільне й надмірне регулювання; нечітка правова система;
- мінливість економічного середовища;
- корупція; великий податковий тягар;
- проблеми щодо встановлення чітких прав власності;
- низький рівень доходів громадян; труднощі у спілкуванні з урядовими та приватизаційними органами;
- мінливість політичного середовища;
- відсутність матеріальної інфраструктури; проблеми виходу на внутрішній і зовнішній ринки.

Систематизація основних факторів розвитку та проблем міжнародного бізнесу в умовах глобалізації дає можливість більш обґрунтовано та ефективно формувати процеси управління зовнішньоекономічною підприємницькою діяльністю як на початковому етапі її організації, так і на наступних етапах її розвитку.

Список використаних джерел

Ковальчук, Т. А. (2017) Проблемы развития международного бизнеса и пути их решения // Т.А. Ковальчук /Научный периодический электронный рецензируемый журнал «SCI-ARTICLE.RU», № 45 (май), С. 139-142.

БІЗНЕС-МОДЕЛЬ АВІАЦІЙНИХ КОМПАНІЙ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ КОНВЕРГЕНЦІЇ

Кудрицька Н. В.

Інститут економіки та прогнозування НАН України

На сучасному етапі розвитку світового господарства поглиблення процесів міжнародного поділу праці, економічна глобалізація, транснаціоналізація виробництва, посилення інтеграційних процесів об'єктивно обумовлюють потребу в адекватній інфраструктурі повітряного транспорту, що здатна повною мірою забезпечувати гармонійну взаємодію економічних агентів на міжнародному рівні, створювати необхідні умови для розвитку перспективних міждержавних і суспільних взаємовідносин.

Одним із підходів до виміру процесів конвергенції у сфері авіаційного транспорту можна вважати концепцію бізнес моделі (Morris, Schindehutte, Allen, 2005; Shafer, Smith, Linder, 2005). У статті (Daft & Albers, 2013) пропонується загальний підхід до опису структури бізнес-моделі компанії, наведений на рис.1.

Авторами після проведеної роботи з удосконалення бізнес моделі авіакомпанії запропонована її остаточно структура (рис. 2).

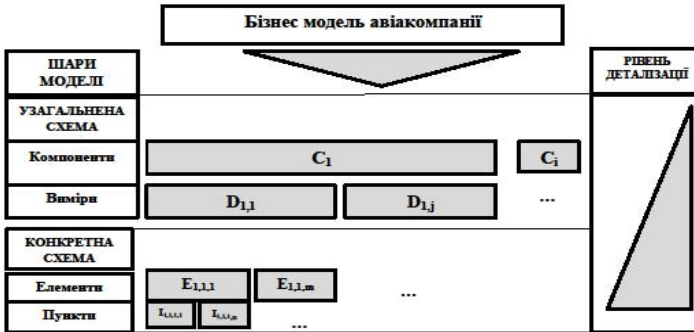

Рис. 1. Структура бізнес-моделі компанії

Компоненти	Корпоративна логіка		Конфігурація діяльності ланцюга створення вартості			Активи	
	Вибір внутрішньої політики	Зовнішня мережа цінностей	Вхідні дані	Виробництво	Маркетинг	Матеріальні	Нематеріальні
Елементи	Ділова політика; Політика праці	Цільове поєднання продукту та ринку; Міжорганізаційні відносини	Дизайн закупівлі; Джерело кондиціонування	Маршрутна мережа; Салонний продукт; Наземний продукт	Розподіл; Структура тарифу; Концепція групування	Структура флоту; Інфраструктура	Людський капітал; Права власності
Пункти	Базовий дизайн маршруту, інтенсивність праці, політика співробітництва, цільові групи пасажирів, роль авіаційних вантажів, стратегічна інтеграція постачальників, трансфер пасажирів, однорідність флоту, володіння приміщеннями аеропорту, льотні навички персоналу						

Рис. 2. Остаточна структура бізнес-моделі авіакомпанії

Розглянемо компоненти структури бізнес-моделі авіакомпанії більш детально.

1. Корпоративна логіка охоплює ідеї та цінності, які формують основу довгострокової орієнтації компанії. Вона повинна описати,

яким чином компанія пов'язана зі своїм середовищем, як вона має намір створювати цінність на ринку послуг авіаційного транспорту.

Внутрішня політика авіакомпанії повинна містити відображення в базовому плані *маршруту авіакомпанії* і *політики щодо праці (архітектура ієрархії та інтенсивність праці)*.

Зовнішня мережа цінностей стосується зв'язків компанії з відповідними суб'єктами в її середовищі, а саме з *клієнтами та зовнішніми партнерами*. Поєднання цільового продукту та ринку, яке є першим елементом вимірювання зовнішньої мережі цінностей, можна описати, розглянувши відповідні основні продукти авіакомпанії, а саме перевезення пасажирів та вантажів. Для вимірювання цільових груп пасажирів прийнятним показником є *суміш класів місць авіакомпанії*.

Міжорганізаційні зв'язки авіакомпанії передбачають політику *аутсорсингу та співпраці*. Політика аутсорсингу оцінюється шляхом вимірювання ступеня основних видів діяльності, пов'язаних з польотами, таких як *харчування або технічне обслуговування*. Крім того, входження авіакомпанії у відповідні асоціації відображає корпоративну стратегічну орієнтацію авіакомпанії і є індикатором бізнес-моделі.

2. *Конфігурація діяльності ланцюга створення вартості.*

Другий компонент трикомпонентної структури бізнес-моделі авіакомпанії відноситься до структурного проектування системи створення вартості як довгострокового нормативного управління (Richardson, 2008). Щоб визначити відповідні елементи даного компонента концепція ланцюга цінності М. Портера пропонує три виміри, а саме: *вхідна діяльність, фактична виробнича (або трансформаційна) діяльність та маркетингова діяльність*.

Перший вимір охоплює елементи, які стосуються *схеми закупівель*. Враховуючи важливість літака як основного вхідного фактора в діяльності авіакомпанії зі створення вартості, *джерело кондиціонування повітря* відокремлено від загальної функції закупівель.

Для опису *виробничого процесу авіакомпанії* пропонується урахування пропозиції послуг клієнтам, яка визначається *конкретною мережею маршрутів*. Основними індикаторами маршрутної мережі є *просторовий масштаб мережі або частота польотів*, які пропонуються з аеропорту.

Маркетинговий вимір використовується для опису того, яким чином авіакомпанія займається *продажем і просуванням* свого продукту.

3. Активи

Третій компонент бізнес-моделі охоплює унікальний набір ресурсів і можливостей фірми. Активи розглядаються як окремий компонент, який інтегрує ресурси та можливості компанії та чітко зображує індивідуальну форму її специфічної системи створення вартості.

Розрізняють матеріальні активи та нематеріальні. Релевантними матеріальними активами для створення вартості авіакомпанії є структура її флоту та інфраструктура. Активи, пов'язані з інфраструктурою, охоплюють такі важливі елементи, як власні термінали та врахування використання авіакомпанією індивідуальних ІТ-інструментів, а не стандартизованих готових продуктів. Людський капітал, персонал авіакомпанії та навички обслуговування вважаються основним фактором, що визначає нематеріальні активи на індивідуальному рівні аналізу.

На зовнішньому рівні авіакомпанія володіє іншими нематеріальними активами, які дозволяють здійснювати операції, такими як слоти (слот - це конкретний часовий інтервал, наданий аеропортом для скоєння зльоту чи посадки повітряного судна в основних аеропортах), патенти та права власності.

Таким чином, розробка і застосування бізнес моделі авіакомпанії є ефективним методом визначення процесів конвергенції повітряного транспорту на рівні підприємства.

Подальшими напрямками досліджень у даному контексті повинно стати удосконалення методологічних засад конвергенції авіаційного транспорту з використанням контролінгу.

Список використаних джерел

- Morris, M., Schindehutte, M., Allen, J., 2005. The entrepreneur's business model: Toward a unified perspective. -URL: https://www.researchgate.net/publication/222380736_The_Entrepreneur's_Business_Model_Toward_a_Unified_Perspective.
- Shafer, S.M., Smith, H.J., Linder, J.C., (2005). The power of business models. - URL: <http://www.matizyassociados.com/wp-content/uploads/2014/02/The-power-of-business-models-Shafer-Smith-Linder.pdf>.
- Daft, J., & Albers, S. (2013). A Conceptual Framework for Measuring Airline Business Model Convergence. *Journal of Air Transport Management*, 28, 47-54. <https://doi.org/10.1016/j.jairtraman.2012.12.010>
- Richardson, J., 2008. The business model: An integrative framework for strategy execution. URL: https://www.researchgate.net/publication/229497280_The_Business_Model_An_Integrative_Framework_for_Strategy_Execution.

Секція 4

ТУРИЗМ ТА ІНДУСТРІЯ ГОСТИННОСТІ: ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ПАНДЕМІЯ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ТА КОГНІТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ, РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

ПРОБЛЕМИ ТУРИЗМУ В ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Буденчук О. О.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Луганська область має достатню кількість цікавих та унікальних атракцій та подій для успішної та, головне, прибуткової роботи туризму. У Лисичанську, Біловодську, Северодонецьку, Кременній, Попасній та інших містах часто відбуваються концерти, відомих співаків та проходять цікаві шоу. Мають місце і природні атракції регіону. Наприклад, метеорит, що знайдений неподалік Біловодська, є найбільшим в Україні, дубові гаї в Кременній з 250 річними деревами, Деркульський кінний завод, бурштиновий храм в селі Дмитрівка, Преображенські печери, які нагадують Києво-Печерську лавру. І це лише маленька частина від усього наявного для туристичних поїздок та екскурсій.

Розуміючи військовий стан в Україні та епідемію Covid-19, які надзвичайно негативно вплинуть на наявність згаданих туристичних об'єктів, можна виділити і інші проблеми. Перша з них - це інфраструктура. Спираючись на звичайні закони логіки, ми можемо зрозуміти, що чим довше дорога, тим вона дорожча. Через це, тур також буде дорожчий, а його доступність зменшиться. Наступна проблема це – недостатня кількість туристів. Наприклад, за 2019 рік кількість туристів, що було обслуговано туроператорами та турагентами у внутрішньому туризмі Луганської області складає 1770 осіб. Це п'ятий показник з кінця, гірше лише Полтавська (1028 осіб), Миколаївська (1147 осіб), Чернівецька (1744 особи) та Чернігівська (1618 осіб) області. І на нашу думку тут є дві проблеми. Перша –

недостатньо креативний підхід туроператорів у створенні турів. Друга – не спроможність досить “смачно” представити тур. Та заохотити людей подорожувати чудовими атракціями Луганщини.

Вирішити вказані проблеми можна наступним чином. По-перше створити якісні дороги для комфортного переміщення туристів, та зменшення витрат на переміщення. По-друге створити опитування різних груп населення, щоб вони хотіли дійсно подивитись й вже створювати що потрібно. Й по-третє - створити активну групу маркетологів та таргетологів, які будуть займатися рекламою та розповсюдженням цих цікавих пропозицій.

Список використаних джерел

Статистичний щорічник України за 2019 рік. с.160

ЗАХИСТ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Заваріка Г. М., Гарбузова В.В.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Україна володіє величезною і різноманітною культурною спадщиною, в якій відбилася її складна та цікава історія. Кожен пам'ятник, меморіал чи споруда є символом якоїсь окремої події, котра відобразилась на історії держави.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що одним із важливих компонентів прогресу є механізм передачі культурних цінностей та надбаного досвіду майбутнім поколінням, а наразі суворим випробуванням на шляху розвитку України стало повномасштабне вторгнення Росії на її терени.

Проблема збереження та охорони пам'яток культури України має довгу історіографію. Внесок у способи вирішення проблеми руйнування пам'яток зробили такі українські науковці як Бадяк В., Денисенко Г.Г., Горбик В.О., Лесик О.В. Зокрема вони вивчали дії радянського тоталітарного режиму на українських землях у другій половині ХХ століття (*Горбик, 2012*).

Мета дослідження – проаналізувати дії російських військ під час повномасштабного вторгнення на українські землі та розглянути досвід збереження та охорони культурних пам'яток на прикладі різних країн.

Від початку повномасштабної війни на території України і досьогодні російські війська знищують культурні пам'ятки. Станом на травень 2022 року було зафіксовано 277 випадки знищення культурної спадщини українського народу. Було знищено та пошкоджено щонайменше 92 релігійні споруди, з них 35 –пам'ятки історії, архітектури та містобудування, 29 меморіали на честь історичних особистостей, 19 будівель, музеїв і заповідників, 33 будинки культури, театри, бібліотеки. Серед об'єктів є як неоціненні експонати, такі і стародавні пам'ятники, скульптури, картини світового рівня, рідкісні книги.

В Україні знаходиться 7 об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, ще 17 об'єктів включено до Попереднього списку Світової спадщини. Всі вони знаходяться під загрозою знищення російськими військовими. Об'єкти культурної цінності, які не вдалося знищити бомбардуваннями, масово грабуються та вивозяться на територію Росії.

Найбільше руйнувань зазнали об'єкти культурної спадщини в Харківській області – 84, в Донецькій – 45, в Київській – 38, в Чернігівській – 24, в Луганській – 17, в Сумській – 14 (*Збираємо свідчення злочинів проти культурної спадщини, вчинених російськими окупаційними військами на території України*).

Наразі Україна докладає всіх зусиль, щоб зберегти якнайбільше пам'яток: артефакти музеїв, церков, і культурні цінності з архівів ховають у фанерні ящики, скульптури упаковують спеціальною плівкою та закладають мішками із піском, вітражі храмів та фасади із стародавнім різьбленням обшивають бляхою. Громадські організації максимально залучають меценатів до забезпечення необхідними матеріалами для захисту пам'яток. Підтримка йде і з-за кордону – хорватські фахівці ділилися з нашими, як вони ховали свої пам'ятки під час війни 30 років тому, а Польща надсилає усі матеріали, що необхідні для пакування цінностей.

Правова підтримка теж діє. Після Другої світової війни було створено ЮНЕСКО – Організацію Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури, одним із завдань якої є охорона пам'яток культури. Першою міжнародною угодою, присвяченою виключно захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту стала Гаазька Конвенція. Вона передбачає підготовку до охорони цих об'єктів ще у мирний час, повагу до них під час військових дій, заборону на вивезення культурних цінностей з окупованої території та їх повернення після закінчення військових дій, а також вживає заходи щодо кримінального переслідування у разі порушення цих норм.

Одним з недавніх прикладів знищення культурної спадщини стало Стародавнє місто Пальміра в Сирії. Багато зруйнованих пам'яток не піддаються реставрації, тому їх будуть відтворювати за допомогою створення 3D моделі Пальміри. Спочатку фахівці з 3D моделювання задокументували стан зруйнованих пам'яток за допомогою квадрокоптерів та тривимірного сканера. Було проведено аерофотознімання, отримано 20 тисяч знімків та побудовано тривимірну модель. Також було створено сайт, на який всі, хто фотографував місця Пальміри, могли завантажити ці фото для доповнення 3D моделі. Такі технології та програми для 3D моделювання могли б дозволити Україні самостійно відновити свої пам'ятки.

Також Україна може звернутися до досвіду Франції у 1938 році. Як тільки відчувалась загроза війни, Лувр та інші масштабні музеї Франції евакуювали свої скарби у шато та провінційні музеї, які знаходяться далеко від стратегічних цілей. Такий вчинок значно мінімізував загрозу знищення музейних фондів. За три тижні за допомогою 20 вантажівок вивезли всі витвори мистецтва на південь Франції. Музей Лувр зазнав дуже довгої окупації під час Другої світової війни. Якщо Україна використає цей досвід, то головні шедеври найбільших музеїв зможуть повернутися на свої місця цілими та неушкодженими.

Зараз немає чітко налагодженого механізму, щоб поррахувати точну кількість культурної спадщини, яку зруйнували російські війська. Міністерство культури та інформаційної політики України веде реєстр збитків у сфері культурних цінностей України – було створено сайт, де усі небайдужі можуть зафіксувати та завантажити інформацію про зруйновану пам'ятку. Український культурний фонд створив мапу культурних втрат, доповнити її може будь-який свідок (*Збираємо свідчення злочинів проти культурної спадщини, вчинених російськими окупаційними військами на території України; Мапа культурних втрат*).

Отже, якщо громадяни будуть допомагати фіксувати воєнні злочини, а влада переймати досвід інших країн з охорони та збереження пам'яток, то Україна може мінімізувати втрати культурної спадщини. Необхідно вже зараз починати роботи з моніторингу втрачених культурних ресурсів та спроби відновити або повернути награване.

Список використаних джерел

Горбик, В. О., Денисенко, Г. Г. (2012). «Звід пам'яток історії та культури України» у дослідженні і охороні культурної спадщини: досвід, проблеми,

перспективи. Інститут історії України НАН України, 192 с.; 5. Звід пам'яток історії та культури України: Енциклопедичне видання: у 28 т. (1999). Кн. 1: Київ. Ч. 1: А – Л, 608 с; 6. Звід пам'яток історії та культури України м. Львів. Збираємо свідчення злочинів проти культурної спадщини, вчинених російськими окупаційними військами на території України. URL: <https://culturecrimes.mkp.gov.ua/>
Мапа культурних втрат. URL: <https://uaculture.org/culture-loss/>

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

Гарбузова В. В., Зеленко О. О.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Наявна система професійної підготовки кадрів у галузі туризму в Україні майже не відповідає вимогам, які висуваються роботодавцями, але функціонування даної сфери на 80% залежить саме від компетентностей та знань її працівників. У зв'язку з тим, що, за прогнозами експертів ЮНЕСКО, туризм може стати однією з провідних галузей світової економіки (як це було до часів пандемії), постає нагальна проблема формування новітніх програм підготовки фахівців туристичної індустрії, які б відповідали сучасним вимогам ринку праці в цій галузі (*UNTWO*).

Проблематику професійної освіти в Україні та світі досліджували такі науковці як Андрущенко В., Володарська І., Алексюк А., Вульфсон Б., Сокол Т. та ін. Але, незважаючи на великий масив інформації, є потреба дослідити та проаналізувати основні проблеми, а також визначити перспективні підходи підготовки фахівців в галузі туризму в Україні (*Андрущенко, Бондар, 2009*).

З метою дослідження методів професійної підготовки майбутніх працівників сфери туризму необхідно звертатися до історії її становлення та розвитку, аналізувати попередній досвід, та на цій основі оцінювати і визначати перспективні напрямки її розвитку. Важливо зазначити те, що професійна освіта в галузі туризму повинна базуватися на гуманістичній філософії та якісно забезпечувати туристичну галузь України конкурентоспроможними фахівцями згідно з суспільними потребами. Слід підкреслити, що для України туристична освіта є відносно новою сферою, оскільки підготовка фахівців за спеціальністю «Туризм» почалася у 2002 році. Незважаючи

на те, що довгі роки підбір персоналу в туристичну галузь не був проблемою: було достатньо лише наявності гуманітарної освіти та комунікабельності, зараз цінуються лише високопрофесійні кадри із дипломом відповідної кваліфікації.

Наразі складається така ситуація: кожного разу при працевлаштуванні випускники стикаються з проблемою відсутності досвіду роботи, оскільки у ЗВО студенти отримують лише теоретичні знання та не володіють практичними навичками. Туристи, в свою чергу, стають більш вимогливими. Очевидно, ця проблема виникає через відсутність співробітництва та комунікації між ЗВО та підприємствами туристичної галузі. Також гальмує розвиток туристичної сфери відірваність навчального процесу та реалій від сучасних методів роботи індустрії. Навчальний процес відрізняється та відстає від дійсності.

Найважливішим кроком у реформуванні професійної освіти в галузі туризму в Україні є оновлення змісту освітніх програм шляхом підлаштовування його до сучасних потреб самої галузі, економіки та суспільства в цілому. Оновлення змісту туристської освіти необхідне через підвищення попиту на вітчизняний туристичний продукт, але при цьому важливо враховувати реальні можливості процесу навчання. Результатом і головною метою є підготовка фахівця, котрий буде здатен до професійного самовизначення та самореалізації упродовж життя, який зможе бути зорієнтованим до постійного спілкування з туристами різних життєвих, культурних та релігійних переконань та здатним працювати в умовах конкуренції.

Наразі у країнах, що є лідерами з туризму діє система підготовки майбутніх працівників, що враховує багатопрофільність туристичної галузі та базується на всеохоплюючому підході, що поєднує в собі географічні, гуманітарні, економічні дисципліни. За оцінкою спеціалістів, такий підхід є найякіснішим та ефективно впливає на подальшу роботу фахівців сфери туризму та гостинності.

Актуальним питанням для українських ЗВО є впровадження такої іноземної міжгалузевої та широкопрофільної системи. Таким чином Україна зможе наблизитися до країн-лідерів в сфері туризму та скласти конкуренцію.

Виділяються такі вимоги для конкурентоспроможного та затребуваного фахівця:

- вміння оцінювати іноземний досвід та спиратися на нього;
- не тільки наявність знань з туристичних дисциплін, а й чітке розуміння, як і де їх можна застосувати;

-володіння, як мінімум, однією іноземною мовою, а для розвитку подальшої конкурентоспроможності – двома;

-обізнаність щодо різних психологічними методик з метою впливу на споживача;

-вміння користуватися комп'ютером та сучасними інноваційними технологіями.

На даний момент, перспективним напрямком є впровадження міжнародного стандарту підготовки спеціалістів у ЗВО, що буде спиратися на вимоги до професійних навичок фахівця у галузі туризму та допоможе українським спеціалістам швидше інтегруватися до міжнародної системи освіти. А засобом перевірки якості підготовки спеціалістів треба створити загальний для всього міжнародний екзамен. Головною метою цієї контрольної точки буде перевірка здатності та готовності випускників до роботи у сфері туризму. Як наслідок – покращення якості надання послуг та впевненість в тому, що всі робітники мають глибокі знання та вміння (*Федорченко, 2004*).

Також, для практики можна залучати студентів до своєї майбутньої роботи, але на волонтерських умовах. Наприклад, кожен здобувач освіти в галузі туризму може організувати тур для своєї групи та побути гідом. По-перше, це цікавий досвід, який допоможе зрозуміти, чи хоче студент далі розвиватися в цій спеціальності; по-друге – це поліпшення комунікативних навичок; по-третє – це сприяє розвитку відповідних умінь та навичок.

Науковці виділяють три системи підготовки працівників туристичної сфери (*Зінченко, 2017*): англійська, німецька та французька. Англійська система вважається майже повністю теоретичною. Практика та стажування у такій системі це просто додаткова частина. Така система спрямована на підготовку кадрів на посади управління більшою мірою, а не на виконавчі. У німецькій системі навчання відбувається за таким планом: три роки студенти навчаються та отримують практичні навички, а після цього студент відправляється працювати підприємство протягом двох роки, де отримує нові навички. Далі фахівець повинен протягом двох років навчатися у школі туристичного бізнесу. У школі спеціаліст закріплює та удосконалює знання та навички, які вже має. Тобто, німецька система чітко спрямована на практику. А ось французька система підготовки поєднує у собі і теоретичну, і практичну частини. Таким чином вдається тримати баланс та готувати фахівців, які зможуть працювати і на виконавчих і на управлінських посадах. Кожна з перерахованих систем може застосовуватися і в Україні, але найбільш

перспективною буде орієнтація на французьку систему підготовки кадрів.

Головною метою туристичної освіти є покращення її якості з огляду на тенденції розвитку туризму, досвід провідних ЗВО, а також потреби підприємств та туристів. Сучасна система вищої освіти в Україні не стоїть на місці. Вже не перший рік працює Національна агенція забезпечення якості вищої освіти і для того щоб мати право видавати диплом державного зразка провайдери освітніх послуг мають проходити процедуру акредитації своїх освітніх програм. Щорічне їх обговорення, оновлення відповідно до побажань партнерів-роботодавців та самих здобувачів вищої освіти, залучення експертів-практиків до теоретичної частини навчання, а також активна співпраця для організації практики на сучасних туристичних підприємствах—це гарантія якості та конкурентоспроможності освітніх послуг в тому числі і в галузі туризму.

Список використаних джерел

United Nation Tourism World Organization (UNTWO). URL: <http://www2.unwto.org>

Андрущенко, В. Бондар, В. (2009). Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI століття. *Вища освіта України*. №4. 17-23.

Федорченко, В. К. (2004). Теоретичні і методологічні засади підготовки фахівців для сфери туризму. К.: Вид. дім „Слово”, 472.

Зінченко, В. А. (2017). Особливості підготовки кадрів туризму і готельної справи в умовах євроінтеграції України та підвищення конкурентності туристичної галузі. *Проблеми освіти*. Випуск III (67). 241-259.

ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ АНІМАЦІЙНИХ ПРОГРАМ У ТУРИЗМІ

Головнюва А.М., Зеленко О. О.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

На сьогодні актуальність туризму обумовлена своєю багатогранністю та суспільною значущістю анімаційних програм. У туризмі анімація розуміється як діяльність, яка надає та розробляє спеціальні програми проведення вільного часу. Такі програми включають в себе різноманітні змагання, спортивні ігри, карнавали, танцювальні вечори, заняття різними видами мистецтва, що входять до

сфери інтересів потенційного туриста. Як наслідок, з'явилося таке поняття як «туристичний аніматор» - фахівець, який займається розробкою анімаційних програм, індивідуальних та колективних (Байлик, Кравець, 2008).

Із розвитком нових технологій, напругою, повсякденним стресом та прискоренням темпу життя в останні роки в світі спостерігається тенденція зростання потреби сучасної людини в різноманітному та якісному відпочинку. Дозвілля, тобто, сектор розваг відіграє важливу роль в інфраструктурі індустрії гостинності, вирішує різноманітні завдання (наприклад, формування оптимістичного настрою, розвиток культури людей, виховання, освіта, відпочинок). Рекреація - відновлення сил, що є основною метою відпочинку, але шляхи досягнення мети бувають різними та для різних категорій відпочиваючих, залежно від їхнього соціального статусу, віку, особистих інтересів, рівня освіти та смаків тощо. Головною та обов'язковою умовою рекреаційної діяльності в період відпочинку для людини є її незвичайність, несхожість на те, чим вона може займатися у своєму повсякденному житті.

Актуальність теми обумовлює і мету дослідження, а саме ідентифікувати основні поняття та значення анімації для розвитку туристичної індустрії та основні критерії якості надання анімаційних послуг в туризмі.

Сфера анімації на сьогодні набуває активного розвитку по всьому світі як засіб у конкурентній боротьбі за рівнем сервісу й облаштуванням інтер'єрів готелями і туристськими комплексами. Таке поняття вживається в багатьох сферах людської діяльності. Анімаційні готельні послуги - це додаткові послуги, що надаються туристу та дозволяють, добре організувати проживання, харчування, створити найбільш комфортні умови для відпочинку. Гарно організована анімація не залишає гостя без уваги, бо він постійно зайнятий тим, що його тішить, викликає позитивні емоції, формує прекрасний настрій, збуджує бажання повертатися до таких емоцій знову і знову. В індустрії туризму та гостинності під «анімаційною програмою» розуміється сукупність об'єднана загальним задумом або метою проведення туристських, фізкультурно-оздоровчих та культурно-масових, пізнавальних занять. Якість анімаційних програм залежить від правильності їхньої організації. Організаторська діяльність зумовлює наявність у фахівців уміння розподіляти роботу, персонально визначати обов'язки, права і відповідальність, встановлювати час виконання робіт, розробляти систему контролю за виконанням прийнятих рішень, вести справи так, щоб бачити і

вирішувати корінні проблеми, а не боротися із наслідками неправильних рішень. Для того щоб створювати анімаційні програми необхідно знати і точно розуміти можливості кожного виразного засобу, вміти використовувати можливості методів художнього монтажу, ілюстрування, театралізації гри тощо. За допомогою цих методів створюється (із проекту переходить у реальну конструкцію) анімаційна програма, у якій вирішуються соціально-педагогічні і психологічні завдання (*Федотова, Кравець, 2016*).

Під проектом анімаційної програми розуміється розроблена модель поступових дій, що передбачає порядок, послідовність, строки виконання запланованих анімаційних заходів щодо організації, створення й реалізації тієї або іншої програми. Реалізація анімаційного проекту залежить від професійної майстерності постановника і режисера анімаційної програми у сфері туристичної діяльності, яка визначається умінням знаходити найбільш оптимальні способи впливу на особистість туриста, задоволення його потреб і інтересів. На даний час сформовано систему цілей щодо розроблення анімаційних програм (*Килимистий, 2009*):

- задоволення потреби туриста у самовираженні;
- заохочення туристів (гостей) у розвитку своїх умінь;
- спрямування розваг і навичок у творче русло;
- відволікання від щоденних проблем і стресів;
- зміна іміджу й зняття напруги;
- набуття додаткових знань у галузі культури.

Кожна анімаційна програма має вирішувати хоча б одну мету, представлену вище в переліку.

Треба враховувати, що анімаційні програми розробляють залежно від того, наскільки це дозволяє інфраструктура відпочинку об'єкта. Переважно якість анімаційної програми пов'язана з цікавими режисерськими прийомами, багатими арсеналом сценографічних, музичних, пластичних, мовних інструментів, що запроваджуються під час реалізації анімаційних програм. В основному анімаційні програми створюються аніматорами для розваги гостей, відновлення їх здоров'я. Проте цікаво, що одна і та ж програма може викликати в одних людей позитивні емоції, а у інших – прямо протилежні. Тому, саме позитивні враження учасників програми є основним якісним критерієм її успішності

Отже, якісно організована анімаційна програма – це критерій успішності туристичної діяльності в цілому. З однієї сторони

функціонування успішної анімаційної діяльності дозволяє дотримуватися концепції закладу відпочинку. З другої сторони збільшується спектр ексклюзивних послуг, адже анімація – це невичерпне їх джерело. Саме якісна анімація виступає потужним фактором, що змушують туриста повертатися знову і знову до того самого закладу гостинності.

Список використаних джерел

Байлик С. І., Кравець О. М. Організація анімаційних послуг в туризмі: нав. посіб. Харків: ХНАМГ, 2008. 197 с.

Федотова Ю. В. Кравець О. М. Анімаційна діяльність : сутність, особливості та соціально-економічна ефективність. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 11. С. 530–534.

Килимистий С. М. Сутність анімації в туризмі як культурної практики. Режим доступу

http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Pk1/2009_25/Kylymystyj_S.M.pdf, вільний.

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МІЛІТАРІ-ТУРІВ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Заваріка Г. М.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Мілітарі–туризм став дуже динамічно розвиватися в світі в останні десятиліття, лідерами з цього виду туризму є США, Ізраїль, Росія, Франція, Латвія, Німеччина, Чехія, Фінляндія, Китай, Швеція, Велика Британія, Польща. Як характерно для багатьох видів туризму, у мілітарі-туризмі також створюються асоціації, які координують загальну діяльність (*Титова, 2013*).

Відновлення конституційного ладу України та роботи з розмінування на частині території України робить мілітарі-туризм абсолютно безпечним як для українців так і для іноземних громадян. Мілітарі-туризм є новиною на українському туристичному ринку хоча є розвиненим на міжнародному. Інтерес туристів до подій в Україні робить мілітарі-туризм актуальним та рентабельним, а мілітарі-тур може скласти свій внесок у розвиток мілітарі-туризму в Україні.

Мета роботи: розробка пропозицій щодо створення інноваційних мілітарі-турів як особливості післявоєнного розвитку туризму постраждалої території.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши світовий досвід країн в організації мілітарі-туризму, ми можемо виділити деякі рекомендації, щодо організації таких турів в Україні. Цей вид туризму дуже розвинений у США та Європі, та безумовно в нашій країні є база для його подальшого розвитку:

- по-перше, треба сказати про розвиток турів по військово-історичним музеям та виставкам. Це – екскурсійний військовий тур. В нього можуть входити екскурсії до місць, де були військові дії, історичні битви, відвідування місць бойової слави, подорожі до музеїв, присвяченим військовій тематиці (війнам, виставка озброєння і т.і.). До військових турів можна також віднести відвідування могил загиблих воїнів. Особливо цікавими такі тури стають для молодого покоління, яке прагне дізнатися історію свого краю, вони мають важливу патріотично-виховну роль. Також ці тури зацікавлять учасників подій, або їх родичів, як певного роду ностальгічні сторінки життя (*Борисова, 2015*).

- різновидом може бути подієвий тур у вигляді військового фестивалю, або військово-історичного шоу, або реконструкції подій минулого (Бородинський бій, Полтавська битва, Аустерліц, Ватерлоо, Грюнвальд, місця сучасних битв). Цей вид турів останнім часом в світі набирає розвитку, особливо серед шанувальників історії та більш заможних дорослих людей, оскільки він потребує значної підготовчої роботи (костюми, обладнання, сценарій, репетиції, учасники, тощо).

- ігровий тур військової тематики – це воєнізовані ігри для дітей (схожі до ігор «Зірниця» та «Джура» або змагання Пластунів). Ці ігри носять військово-патріотичний характер, навчають учасників елементам спортивного орієнтування, в'язання вузлів, спортивній витримці, жаги до перемоги, вмінню проходження туристичної смуги перешкод та приготування їжі в польових умовах. Але головне, вони гуртують командний дух та виховують справжніх патріотів. Також різновидом може бути організація польового загону, з палатками, заснованому на польових умовах приготування їжі, спортивних тренуваннях з елементами військової підготовки. До речі, до організації такого плану турів можна залучити ветеранів війни, які пройшли непростий шлях та зможуть поділитися своїм реальним досвідом. Особлива увага в такого роду турах повинна бути приділена організації безпеки туристів, а також навчання їх правилам поведінки з небезпечними предметами, правилами поведінки у

надзвичайних ситуаціях, тощо. Тур можна організувати як тур вихідного дня від одного дня до трьох і розрахований він може бути як для школярів середнього та старшого віку так і для студентів, навіть сімей з дітьми. Для сімей з дітьми він буде особливо цікавим, оскільки такі моменти сприяють зміцненню родинних зв'язків.

Іншим варіантом ігрового мілітарі-туру може бути тур, в якому будуть навчати виживанню та витримці. Як показало життя, саме таких навичок не вистачає сучасним людям і вони не витримують при потраплянні в екстремальні умови життя, оскільки дуже звикли до «теплих». І коли раптом, без підготовки, життя кидає такий виклик, не всі можуть впоратися з складною ситуацією. В такому турі можна запропонувати дослідження їстівних диких рослин, комах, риби, тварин, можливості їх приготування; навчати добувати вогонь без сірників; очищувати воду з річки чи озера; створювати тимчасове житло з підручного матеріалу; надавати першу медичну допомогу самому собі, тощо. Такі тури можуть бути організовані як для дітей у вигляді короткотривалого походу під наглядом дорослого інструктора, так і для дорослих людей. Можливо запропонувати елементи змагання в такого роду турах. Але треба пам'ятати про високий рівень відповідальності та дотримання правил безпеки під час організації подібних турів.

До ігрових турів відносять також пейнтбол (використовуються кульки з фарбами), та страйкбол, в якому відповідальність за дотримання правил лежить на самих гравцях, та ширший вибір видів зброї і участь в рольовому моделюванні і польових іграх. Його можна активно використовувати у Луганській області, зокрема у Северодонецьку існує один з таких клубів.

- тури, з використанням військової техніки. Це види туризму з застосуванням повітряних куль, аеростатів зокрема парабалунінг, дельтапланів, парашутів, а також польоти на бойових (військових) літаках, вертольотах, тощо. Ці подорожі можуть проводитися як з різними варіаціями застосування мускульної сили (пішохідний, гірський, лижний, велосипедний і т. і.), так і за допомогою автомобільного транспорту. Використання гусеничного транспорту проводиться при стрільбах і катанні на танках, колісного – при поїздках на бойових машинах піхоти, бронетранспортерах. Основна пропонована послуга цих турів – стрільба з військової зброї на полігонах, в тирах. Пропонуються різні види зброї по спеціалізованій збройовій тематики (наприклад, тур з серії «жива історія» – «Зброя Першої світової»: стрільба з кулемета «Максим» + трилінійна

гвинтівка + «Наган»). Такий вид туризму перш за все націлений на забезпечених туристів.

Для розвитку мілітарі-туризму велике значення має наявність культурно-історичних ресурсів, які можна задіяти у створенні туристичного маршруту (Мельник, 2012).

В Україні з 2009 року працює перший мілітарі-готель «Грінгоф» на Закарпатті. Через цю територію проходила у часи Другої світової війни лінія Арпада, і саме вона стала основою для розвитку тут готелю та створення мілітарі-туру. В готелі враховується ця історична складова у вигляді використання відповідних тактичних карт, стрілецької зброї того часу, бункерів оборонної системи. Навіть ресторан враховує міжнародні кулінарні традиції різних часів (Голиборода, 2012).

Висновок. Україна – перспективна країна для розвитку мілітарі-туризму. Завершення бойових дій на певних ділянках та їх розмінування робить цей вид туризму безпечним та доступним як для українців так і іноземців. Завдяки великому попиту на мілітарі-туризм в світі, іноземці обов'язково звернуть увагу на Україну, що дасть змогу збільшити прибуття туристів в Україну. В недалекому майбутньому іноземні туристичні компанії будуть пропонувати українські екстремальні тури не тільки до Чорнобильської зони відчуження або Карпат, а й на захоплюючі мілітарі-тури.

Список використаних джерел

- Борисова О.В., 2015. Перспективи розвитку військового туризму. Регіональний аспект. К.: Економічна наука. С. 56-59
- Військовий туризм як новий напрям на туристському ринку
URL: <http://infotour.in.ua/titova.htm>
- Військовий туризм в Україні. URL: <http://see-ukraine.com/ru/pages/186.htm>
- Голиборода І., 2012. Перспективи розвитку військово-історичного туризму на Львівщині. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. Випуск 29. – Частина 2. С.45-50.
- Мельник А., 2012. Нестандартні види туризму. Особливості функціонування військового туризму. Краєзнавство, географія, туризм. С. 3-5.
- Титова Е.А., 2013. Військовий туризм як новий напрям на туристському ринку. Туризм і культурна спадщина. Міжвузівський збірник наукових праць. К. С. 94-101.

ТУРИЗМ ЯК СПОСІБ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Заваріка Г. М., Ткачова О. С.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

У 2020-2021 роки пандемія коронавірусу призвела до значних змін в галузі туризму. Протягом двох років мільйони робочих місць, кар'єр та підприємств були поставлені під загрозу, подорожі були припинені в усіх напрямках світу. Багато хто покладався на екстрену державну підтримку для свого виживання та на відродження туризму в 2022 році, коли обмеження, пов'язані з пандемією, почали слабшати, галузь почне відроджуватись. Але повномасштабне вторгнення Росії в Україну змінило ситуацію. Якщо з 2014 року Україна мала досвід відбудови туристичної сфери в окремих районах Луганської та Донецької областей, то тепер цей досвід потрібен значній частині країни.

Зараз туризм в Україні, як і вся економіка, почав оговтуватись та переорієнтовуватись на воєнний лад. Більшість туристичних фірм не в змозі вести свій бізнес, інші ж займаються волонтерською роботою, рятуючи людей з регіонів бойових дій, або переправляючи біженців за кордон.

Під час війни особливо треба враховувати як війна впливає на емоційний стан та психіку дитини. Війна приходиться до дітей з екранів телевізорів, із заголовків газет або з інтернету. Багато маленьких українців стали очевидцями бойових дій. Діти починають страждати, відчуючи страх, смуток, гнів та занепокоєння. На питання, як допомогти дитині оговтатись від страшних подій, зберегти психіку та виховати в ній патріотизм, мужність та співчуття до інших, можна відповісти таким чином: зміна місця перебування, нові позитивні враження, любов та турбота рідних. Тому, стає актуальною розробка соціальних проектів, які би пропонували відпочинок дітей та людей похилого віку в більш безпечних районах західної України, або за кордоном. Основна увага в таких проєктах повинна приділятися не тільки оздоровленню, а й виховній роботі.

Мета роботи полягає у пошуку можливостей розширення туристичних послуг в умовах війни для більш вразливих верств населення, а саме дітей та людей похилого віку, та розгляді зв'язку поколінь як елементу виховної роботи.

Одним з видів туристичних подорожей є подорож дитини з батьками. Частіше за все туристичну подорож планують саме батьки, не питаючи у дитини, чого би їй хотілося. Але саме питання про бажання дітей виховує їх причетність до соціуму, формування думок. Першим кроком причетності людини до суспільства, який формується в сім'ї, є повага до старшого покоління. В умовах війни, коли здебільшого батьки з різних причин не можуть разом з дітьми виїхати на відпочинок, актуальним стає питання відпочинку разом з дідусями та бабусями. На жаль, традиційний відпочинок в селі серед природи зараз в Україні може виявитись небезпечним, тому не може сприяти оздоровленню дитини та покращенню її психологічного стану.

На допомогу може прийти досвід наших колег з Італії, які ще в 2017 році запропонували проєкт під назвою SENINTER. Його було створено як стійкий туристичний продукт, призначений та адаптований для літніх людей, переважно пенсійного віку, які подорожують разом зі своїми онуками, переважно дітьми молодшого віку (*Dallari, 2016*). Дуже важливим у цьому проєкті є вивчення культури і спілкування з іншими національностями, що вчить поважати своєрідність інших культур світу.

Було розглянуто три основні аспекти: виявлення та врахування побажань дитини, місце розміщення й надання комфортних умов літнім людям. Дитячі заняття мають виховне значення, якщо діти здатні вибирати їх спонтанно, вільно і свідомо, тому що вони несуть пряму відповідальність за формування багатого досвіду, що впливає на потенціал дитини (*Elder, 1995*).

Коли дитина починає знаходити свій шлях у світі та отримувати досвід, це можна розглядати як початок набуття ним знань. На цьому були засновані дослідження дитячого туризму на Романьольській Рів'єрі (*Mariotti, 2010*). Місто Ріміні, історичну столицю туризму в цьому регіоні, було обрано для проєкту завдяки оздоровчим властивостям клімату. Перші будинки для хворих та безпритульних дітей були розташовані тут з 1874 року (*Dallari, 2016*).

Роздинкою проєкту стала зустріч бабусь, дідусів та їх онуків з місцевою спільнотою у Соціальному центрі для літніх людей. Італійці розповідали історії про власне дитинство та життєвий досвід, а діти, спілкуючись з однолітками, демонстрували власну майстерність в кулінарії й музиці. Дітлахи з задоволенням брали участь у майстер-класах у Міському музеї Ріміні, Міжнародному музеї кераміки у Фаенціта Національному парку Червія. Гості долучились до кулінарної демонстрації, присвяченій традиційній кухні регіону та прослухали концерт народної музики. Зазначалось, що пізнавальні та розважальні

заходи, які були ретельно розроблені в рамках проєкту, дійсно мали великий емоційний вплив на кожного та сприяли зміцненню позитивних стосунків між обома поколіннями.

Проєкт SENINTER був створений спільно мережею державних та приватних організацій і спрямований на пропозицію продукту, що поєднує у собі природні, культурні, художні й архітектурні ресурси, а також високу якість виробництва, традиції та звичаї регіону призначення.

Спираючись на європейський туристичний досвід, залучаючи до співпраці спонсорів, місцеву владу, волонтерів, педагогів та фахівців туристичного бізнесу, на нашу думку, можливо, навіть в такий скрутний час для України, впроваджувати нові туристичні пропозиції. Такі проєкти мають бути направлені на розвиток та розширення спектру послуг соціального та дитячого туризму за допомогою нових та креативних туристичних пакетів. Особливо це актуально з позиції того, що багато українців виїхало за межі країни і виховання в українських національних традиціях є найважливішим. Тому саме від підтримки зв'язку між поколіннями залежить збереження національної ідентичності українців.

Висновки. Таким чином, війна дає виклик туристичному бізнесу, який спроможний віднайти способи для вирішення питань післявоєнного відродження туризму. Одне з них організація відпочинку дітей та літніх людей, які постраждали від бойових дій. Залучення нових проєктів з урахуванням європейського досвіду дасть можливість підтримувати зв'язок поколінь, щоб передати досвід і виховати наступне покоління в дусі любові до своєї країни та поваги до інших.

Список використаних джерел

- Dallari F., Mariotti A. (2016). Children in Tourism: a fresh perspective?The experience in Italy, from summer camps to the Seninter project. *Via Tourism Review*.doi:10.4000/viatourism.1407
- Elder G. H. (1995). Life trajectories in changing societies. *Self-efficacy in changing societies*, 46-68.doi:10.1017/CBO9780511527692.004
- How the war in Ukraine affects tourism in Eastern Europe. Retrieved from: <https://www.dw.com/en/how-the-war-in-ukraine-affects-tourism-in-eastern-europe/a-61074491>
- How to talk to your children about conflict and war: 8 tips to support and comfort your children. Retrieved from: <https://www.unicef.org/parenting/how-talk-your-children-about-conflict-and-war>
- Mariotti A. (2010), *The District intersectional model of Territorial Development*, *Almatourism*, v. 1, n. 2:38-54.

Seninter: new EU project supporting multi-generational travelling for grandparents (2016). Retrieved from: <http://travindy.com/2016/10/seninter-grandparents-and-grandchildren-together-on-vacation-discovering-another-culture/>

ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ПОСЛУГ У ДИТЯЧОМУ ТУРИЗМІ

Ткачова О. С.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Дитячий туризм розглядають як засіб для гармонійного розвитку дитини, формування її світогляду. Створення нових форм організації дитячого туризму характеризується збільшенням комерційної складової, відкриттям приватних закладів відпочинку, організацією нових сучасних програм для дітей. У зв'язку з цим відбуваються зміни і в системі взаємовідносин між спеціалізованими підприємствами, що створюють пакети послуг, і споживачами.

Динаміка збільшення кількості закладів розміщення дітей дає можливість зробити певні висновки про тенденцію в цьому напрямку, але не відображає якісні зміни, які відбуваються в цій складовій дитячого відпочинку. Поряд з закладами, що мають давню історію і досвід надання послуг з відпочинку дітей, відкриваються приватні табори, наметові містечка тощо. Водночас, навіть досить висока ціна путівки не може гарантувати високу якість надання послуги. Змінюється географія дитячого туризму, відбувається перерозподіл туристичних потоків, у зв'язку з чим виникають проблеми організації безпечного транспортування. Перед споживачами послуг дитячого туризму виникає проблема вибору в умовах повної невизначеності (Івченко, Кужиль, Петренко, 2019 : 83).

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу існуючих стратегій забезпечення якості туристичних послуг та можливого застосування їх для поліпшення обслуговування в організації дитячого відпочинку.

Мета роботи полягає у пошуку оптимальної стратегії підвищення якості обслуговування у сфері дитячого туризму.

Питання організації сучасного ринку дитячого туризму тісно пов'язані з його специфікою, а саме: надання адекватної інформації батькам щодо обраного дитячого закладу або програми; перевірка

наявності необхідного пакету документів; організація трансферу; забезпечення якісного й здорового харчування; організація безпечного проживання. Існування ланцюжка «виробник - кваліфікований туристичний агент – споживач» відіграє головну роль у формуванні всього комплексу якісного і безпечного туристичного продукту.

На сьогодні у світовій практиці існує багато стратегій забезпечення якості туристичних послуг. Для визначення оптимальної стратегії розглянемо їх за трьома напрямками:

1. Стратегія відповідності нормативній документації
2. Стратегія відповідності споживчим вимогам
3. Стратегія відповідності якості продукту наявним вимогам споживачів.

Стратегія відповідності нормативній документації. У даному випадку якість розглядатиметься як відповідність сукупності властивостей та характеристик продукції або послуги показникам, обумовленим у нормативній документації. Це виробничо-правове визначення якості. Такий підхід використовується співробітниками туристських організацій при виконанні конкретних виробничих завдань, а також фахівцями та юристами під час укладання угод з дитячими оздоровчими закладами, школами, роботи з постачальниками та при розгляді різноманітних рекламацій за наданими послугами. Цей підхід притаманний туристичним організаціям, які організують літній відпочинок для дітей в таборах, лікувально-оздоровчих закладах і мають певний досвід в цій галузі.

Але дана стратегія має низку істотних недоліків. По-перше, вона не завжди відображає інтереси споживачів, які згодом можуть змінити свої пріоритети. По-друге, нормативна документація фірми через деякий час може не відповідати вимогам ринку і в результаті фірма може втратити конкурентні переваги своєї продукції, а , згодом, і втратити ринок.

Стратегія відповідності споживчим вимогам. Тут якість розглядається через показники, які застосовуються до туристичної продукції, і, які можна класифікувати в наступні групи.

1. Функціонально-споживчі показники: функціональна та споживча ефективність; склад та структура товару, послуги; кількісні показники та ін.

Більшість туристських послуг, що надаються фірмами, що конкурують на даному ринку, повною мірою відповідає всьому набору показників і кількісно і за рівнем. Варто лідеру запропонувати на

ринку туристичний продукт із даними функціонально-споживчими показниками, як усі інші виробники переймають їх.

2. Естетичні показники якості: гармонійність та раціональність складу туристичного продукту, досконалість виробничого виконання, зокрема рівень технологій, що застосовуються для формування та реалізації туристської послуги та інших.

Дані показники якості мають першорядне значення у забезпеченні конкурентоспроможності туристичного продукту. Їх практично неможливо запозичити в іншого виробника. Визначення цих показників вимагає професійних маркетингових досліджень, ретельної та послідовної роботи, але й підвищення рівня затрат в їх реалізації у конкретному туристському продукті.

Реалізація естетичних показників якості базується на високій виконавчій та технологічній дисципліні обслуговуючого персоналу та на професійному освоєнні всіх виробничих процесів. Слід зазначити, що виконання естетичних показників якості перебуває у протиріччі з іншими показниками, наприклад надійністю реалізації послуги.

Отже, якщо туристична фірма вирішить рухатись шляхом покращення якості туристичного продукту за рахунок естетичних показників, вона може запропонувати дорогий, ексклюзивний продукт, але не знайти на нього достатньо охочих споживачів, оскільки дитячий туризм позиціонує себе як соціальний, масовий та доступний.

3. Показники комфортності бувають антропологічними, фізіологічними та психологічними. Вони мають велике значення для споживачів, тому що вони визначають, наскільки даний продукт відповідає психо-фізичним особливостям дитини.

Ці показники характеризують насамперед інтер'єри готелів, ресторанів, кафе, транспортних засобів тощо, але вони мають вплив і на туристичний продукт, наприклад, на якість екскурсій, забезпеченість матеріальної бази відпочинку та інших потреб дітей. Дуже часто турфірми обґрунтовують конкурентність свого продукту наявністю додаткової екскурсії, конкурсів, не враховуючи при цьому збільшення фізичного навантаження на дитину. Увагу до цих показників насамперед повинні проявляти професіонали фірм, постійно шукаючи засоби їхнього оптимального вирішення.

4. Показники технологічності: трудомісткість; ємність вихідних комплектуючих; дефіцитність комплектуючих; собівартість та ін.

Дані характеристики якості турпродукту практично не цікавлять туристів, але є важливими для фірми, тому що саме вони багато в чому визначають витрати фірми на даний продукт, а отже, величину

прибутку, який фірма отримує від його продажу. Ці показники є об'єктом постійної уваги спеціалістів фірм.

5. Показники надійності. Ця група показників характеризує надійність роботи туристичної фірми, надійність реалізації турпослуг у тому обсязі, на тому рівні та в ті терміни, які були обумовлені під час укладання угоди, надійність технічних та інших засобів, що використовуються при реалізації туристських послуг.

Показники надійності не можна протиставляти іншим характеристикам якості, оскільки без реалізації надійності й інші показники якості обслуговування втрачають свій сенс, й те, водночас, що надійність стає повноцінним показником якості лише у поєднанні з іншими характеристиками обслуговування.

У соціально-економічних системах надійність не вимірюється у конкретних одиницях. До неї швидше застосовують такі поняття, як висока, низька та інші кількісні визначення. Особливу увагу фахівці надають способам підвищення надійності саме в дитячому туризмі і це цілком зрозуміло.

Особливого значення при забезпеченні надійності реалізації туристського продукту мають субституція, або взаємозамінність послуг, наприклад, транспортних.

Для вітчизняного виробника виконавча дисципліна працівників грає чималу роль забезпеченні надійності роботи туристичної фірми.

Отже, фірма повинна приділяти увагу не так оптимізації виробничих процесів, скільки їх стійкості. Проблема в тому, що різні послуги (тобто різні виробничі процеси) реалізуються різними трудовими колективами: вони поділені як у просторі, так і у часі.

Можна сформулювати ще кілька груп показників якості, такі як екологічні та показники безпеки. Вони мають велике значення для дитячого туристського продукту і мають бути в ньому реалізовані.

Однак, ця стратегія, також має свої недоліки. В умовах постійного нестримного підвищення рівня якості за ринкової економіки туристській фірмі вижити неможливо.

Забезпечення якості як стратегія відповідності споживчим вимогам у світовому ринковому господарстві була лідируючою недовгий час у 60-70-ті роки. XX ст. Нині ця стратегія носить теоретичний характер.

Наступною стратегією у сфері забезпечення якості є відповідність якості продукту наявним вимогам споживачів.

Явні вимоги споживачів туристського продукту дуже прості та однозначні: висока якість туристського продукту; низька вартість туристського товару.

Ринок відповідно до законів конкуренції визначає на кожну послугу оптимальний рівень якості та ціни реалізації цієї послуги.

Виробники виробляють та продають не найкращі товари, послуги, які вони можуть випускати, а товари та послуги такої якості, за якої реалізація цього товару на ринку дає максимальний прибуток. Поняття «найкращий виріб» та «якісний товар» - це не те саме. Не може сьогодні звичайний турист користуватися послугами бізнес-класу або VIP послугами. Послуги високого рівня обслуговування для усередненого туриста взагалі є товаром за який він зможе заплатити. Створення такого товару досягається системою управління якістю виробничих процесів фірми.

У ринковій економіці успіх і прибуток мають фірми, що працюють ефективно з найменшими витратами та пропонують продукт з високою якістю за нижчими цінами, тобто конкурентоспроможний продукт.

Завдання полягає в тому, що, підвищуючи якість, необхідно водночас знижувати власні витрати виробництва продукту.

Чинники зниження власних витрат численні, зокрема освоєння нових технічних засобів, підвищення якості праці, зниження непродуктивних витрат, зменшення обсягу рекламційних санкцій і, звісно, використання чинника масштабу виробництва. Ця стратегія забезпечення якості є сьогодні робочою та знайшла найширше поширення.

Саме виробництво послуг оптимального рівня якості для кожного сегмента ринку, що враховує собівартість продукту, а отже, його продажну ціну, є головною філософією виробників у всьому світі. Якість туристського продукту досягається, насамперед, через якість трудових та виробничих процесів. Початкові інвестиції у підвищення рівня якості та ефективності виробничих процесів призводять до підвищення конкурентоспроможності продукції на ринку, насамперед, за рахунок зниження власних витрат на даний продукт.

Таким чином, у цій стратегії немає жодної суперечності. Поліпшення якості у одному класі продукції призводить до зниження її собівартості, якщо для цього використовуються не затратні методи, а професійні управлінські дії, створені задля вдосконалення.

Дитячий туризм – один із видів туристичних послуг, що спрямований на задоволення дозвілля для дітей та юнацтва. Це організація пізнавальних екскурсій, дитячі табори, робінзонади, веселі канікули, розширення світогляду, нові друзі і безліч вражень. Дитячий туризм – це частина дитинства. То ж наскільки вона буде незабутньою – вирішувати туристичним фірмам.

Список використаних джерел

- Браймер, Р.А. (2012). Основы управления в индустрии гостеприимства /Р.А. Браймер – М: Аспект-Пресс. 258 с.
- Зорин, Е.В. (2013). Туризм и отраслевые системы: Учебник / Е.В. Зорин – М.: Финансы и статистика. – 178 с.
- Івченко Л. О., Кужиль С.В., Петренко М.В. (2019). Особливості організації дитячого туризму в Україні. Економіка та держава. №1 – С. 83-88.
- Кудимова, М.В. (2014). Уважение к клиенту начинается с уважения к себе. 5 звезд. №4. – С. 15-19.
- Максименко С. В. (2001). Туристська діяльність: міжнародно-правові аспекти / С. В. Максименко. – Одеса: Латстар, 168 с.
- Менеджмент туризма: Туризм и отраслевые системы (2013). Глав. ред. А.Е. Семина. - М.: Финансы и статистика, 272 с.
- Туризм и гостиничное хозяйство (2011). М.: ЭКМОС, 197 с.

ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА СЕЛИЩА БОРІВСЬКЕ

Денищенко Л. В., Тохтамиш Д. Д.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

В історії Луганської області одну з перших і особливу її сторінку займають відомості про виникнення та існування селища Борівське. Наразі існує низка історичних відомостей, картографічного матеріалу та наукових праць, що згадують про це селище з різних точок зору (походження, етапи розвитку, етнічний склад, релігійні уподобання тощо). Існують протиріччя у думках авторів джерел, власну думку мають і мешканці селища, яка була їм передана старшими поколіннями.

«Чим краще ми будемо знати минуле, тим легше, тим більш глибоко і радісно зрозуміємо значення сучасного» (*Непочатенко, 2020*). У цих словах – глибоке значення.

Кожний народ має своє минуле, сьогодення та майбутнє. Будь-яке минуле готує собою сьогодення, є неминучим кроком до нього. У всякому сьогоденні зберігаються риси минулого.

Борівське – це селище, яке має більш ніж 370 річну історію, тому за доцільне було б дослідити історичну спадщину селища із початку його заснування та по теперішні часи. Виклад основного матеріалу особистого дослідження теми автором. Дане дослідження мало на меті вивчити та систематизувати наявну історичну

інформацію про Борівське та спробувати сформувати відповідну інформативну довідку про дане селище.

Борівське – селище міського типу, що розташовано у Северодонецькому районі Луганської області та входить до Северодонецької міської громади.

Селище розташоване на сході України на межі Донецького вугільного басейну та степової півночі Луганської області, поблизу стариць (ділянок колишніх річищ) Сіверського Дінця в його середній течії. Безпосередньо поблизу селища знаходяться озера-стариці Лужкове, Зимове, Піщане, Туба, Тубське, а з іншої сторони селища - озера Ведмеже та Холковське. Селище лежить на висоті 52 метри над рівнем моря, оточене лісовими масивами. Площа селища – 11 км², кількість населення – 5,73 тис.осіб.

На околицях селища виявлено залишки чотирьох неолітичних стоянок (V—IV тисячоліття до н. е.) і поселення епохи міді — бронзи. Ці артефакти доводять, що територія сучасної Слобожанщини була заселена саме в ті часи.

Селище Борівське належить до найстаріших поселень Луганщини. Різні джерела, посилаючись на «Историко-статистическое описание Харьковской епархии» дослідника історії Слобідської України архієпископа Філарета (Гумілевського), називають дату заснування селища Борівського – 1642 рік. Але ж Філарет написав, що перша згадка про Боровський городок, яка йому відома, стосувалася 1691 року, і лише припустив, що заснований городок був раніше, «вероятно...около 1642 года» (*История Луганского края, 2003*).

Це було лише припущення Філарета. До побудови Белгородської засічної лінії і формування Белгородського полку у 1658 році ніяких постійних слов'янських поселень, а тим більше городків, на Дінці не могло бути. Будувались та використовувались тимчасові житла – зимівники, але їх існування швидко переривалося татарами, які вважали ці території своїми.

- Імперські часи: Точна дата заснування сторожевого містечка Борівське невідома. Дослідник історії Слобідської України архієпископ Філарет (Гумілевський) у своїй праці «Историко-статистическое описание Харьковской епархии» припустив, що такою датою є 1642 рік. Робота була написана в середині XIX століття, і у той час найдавніша згадка про Борівське, яка була йому відома, стосувалася 1691 року. Але він розумів, що селище існувало й раніше, і припустив, що це міг бути 1642 рік, коли після чотирирічного «сидіння» в Азові козаки вимушені були здати місто і почалося переселення на північ по Дону. Тому і жив уточнення «ймовірно».

Луганські історики, посилаючись на документи, вважають, що Борівський городок виник у 1672–1675 рр. (Пірко, 2003). Розбіжності виникають від того, що дяки Посольського приказу писали список зі звіту капітана московських стрільців Івана Верховського, який у 1699–1700 рр. за указом Петра I шукав ліс для флоту у наших місцях, а заодно розпитував, коли яке поселення виникло. Досі невідомо, чи врахували дяки різницю у часі написанням свого списку і звіту Верховського. Та й у грамоті Петра I від 14 жовтня 1704 року сказано: (мовою оригіналу) «А после измены Брюховецкого и Разина они, донские казаки, поселили на реке Донцу городки: Боровской, Краснянский, Сухарев». Повстання Разіна відбувалося в 1670–71 рр. Отже, Борівський городок міг виникнути не раніше 1672 року (Українська радянська енциклопедія, 1974–1985).

Борівський городок виник як елемент сторожової служби Московської держави. До цієї служби донські козаки за отаманства Яковлева долучилися після прийняття присяги на вірність Московському царю у 1671 році. Саме у той час і почалося будівництво городків по лівому берегу Донця.

На ландкарті 1754 р. з планом поселення слов'яносербських рот, на лівому березі Дінця навпроти гирла Біленької показано однодворський хутір тих борівчан, які вирішили не переселятися. Це й було місце першого Боровського городка. От тільки тепер жителями Борівського були не донські козаки. Після поразки Булавинського повстання, селитися донським козакам тут було заборонено. Починаючи з 1710 року територію почали заселяти українцями.

Але в часи Мазепи ті не дуже поспішали переселятися в ці краї. Тому, щоб прикрити кордон, на захід від Станиці Луганської почали переселяти однодворців із-за Белгородської лінії.

Релігійна община з власним приміщенням для богослужінь у Борівському існує від 27 лютого (за тогочасним стилем) 1694 року. Саме у той день Патріарх Московський Адріан передав антимінс у щойно побудовану церкву в Борівському городку. У 1885 році був освячений кам'яний храм на честь святого Миколая.

Першою картою, на якій було позначене селище, мала назву «Географічний кресленик території півдня Московської держави» і була зроблена приблизно у 1685 році.

Перша світова війна залишила кілька значущих слідів на долі селища. У квітні 1918 року, Борівське перейшло до влади німецьких військ, а у грудні цього ж року - до влади Директорії УНР. На початку 1919 року влада вже була в руках РКП(б), в червні - селище перейшло до влади білогвардійців, які керували ним до кінця цього року.

«Радянські часи», які розпочались в селищі на початку 1920-х років запам'ятались мешканцям селища відбиранням їжі та всього врожаю, що, як відомо, спричинило голод. В історичній науці це називається Голодомором 1921–1923 років. У селян відбиралася земля, а їх власність пішла на будівництво радянського міноносця.

На той час селище відносилося до м. Лисичанська. Владою були створені бідняцькі загони, які були направлені на будівництво житла для робітників Лисичанської ДРЕС та заводу «Донсода».

У 1922 році була відкрита сільська бібліотека, у 1923 – сільський клуб.

У грудні 1929 року в селищі був створений колгосп «Червоний партизан». За колгоспом закріпили 4 973 га сільськогосподарських угідь. Наприкінці 30-х років у колгоспі нараховувалося 170 корів, 100 пар робочих волів, 114 коней, понад 2 тис. Овечь (*Каленюк, Ломако, 2009*).

У 1938-му році Борівське отримало статус селища міського типу. У селищі працювало 5 крамниць, клуб з залом на 350 місць, працювала бібліотека, фельдшерсько-акушерський пункт, пологовий будинок тощо. З того часу працювала початкова і середня школа, де навчалось 860 учнів, існувала і Борівська вечірня професійно-технічна школа, яка готувала хіміків, слюсарів, електриків.

11 червня 1942 року – в село вступили війська вермахту. Вони утримували Борівське до 1 лютого 1943 року, коли 78-а стрілецька дивізія Червоної армії повернула захоплене селище. У ході відновлення вже у 1944 році були відремонтовані 522 житлових будинки та будівля селищної ради. Пізніше був відновлений телефонний зв'язок, проведена радіомережа.

У 1948 році селище отримало електроенергію. У 1944 році відкрито фельдшерсько-акушерський пункт, два роки опісля — пологовий будинок.

У 1947 році почала працювати лікарня на 10 ліжок. Через рік було закінчено будівництво будівлі поліклініки.

У 1948 році була відновлена будівля школи. У 1952 році семирічна школа стала середньою. У 1948 році знову відкрилася бібліотека.

У 1950 році на фермах колгоспу було 712 голів великої рогатої худоби, 187 пар робочих волів, 120 коней, 380 свиней тощо. У наступному році відбулося укрупнення колгоспів. Борівський колгосп «Червоний партизан» об'єднався з колгоспами сусідніх сіл «Червоний борець» і «30 лет РККА» та став називатися колгоспом ім. Ворошилова. У березні 1959 року колгосп ім. Ворошилова був

реорганізований у радгосп «Лісова дача». Він спеціалізувався на виробництві овочів і молока. У його розпорядженні 3 372 га сільгоспугідь, у тому числі 2 236 га орної землі. У 1975 році в радгоспі малося 42 трактора і 33 автомашини. На фермах налічувалося 767 корів, 1035 голів молодняка великої рогатої худоби і 2 300 голів птиці.

Новітня історія селища розпочалась у 1992 році, коли Борівське перейшло під порядкування Северодонецької міської ради.

6 квітня 2015 р. Борівське знов зайшли бойові дії, під час яких загинув у солдат 24-ї бригади Микола Мінько — підірвався на розтяжці, коли вибухнула граната Ф-1; тоді ж двоє бійців зазнали осколкових поранень й були госпіталізовані. 22 травня 2015 р. загинув під час виїзду на бойове завдання поблизу селища старший солдат батальйону «Айдар» Олексій Гащенко.

Рис. Свято-Миколаївський храм селища Борівське. Фото зроблено автором

До сьогодні існує історична пам'ятка селища – Борівська церква. Свято-Миколаївський храм селища Борівського має всі підстави відзначити 9 березня 2014 року своє 320-річчя. Власне, не сама будівля нинішнього храму, бо вона за цей час зазнала чималих змін. А от релігійна община з власним приміщенням для богослужінь у

Борівському існує від 27 лютого (за тогочасним стилем) 1694 року. Саме у той день Патріарх Московський Адріан передав антимінс у щойно побудовану церкву в Борівському городку. Це була перша церква на території сучасного Донбасу від Сіверського Дінця і до Азовського моря. До того часу церкви уже існували у сотенних слободах на території Острогозького та Ізюмського слобідських полків, при Святогорському монастирі, були тимчасові походні церкви та каплички у запорозьких та донських козаків.

У 1873 році прихожани побудували нову кам'яну церкву за проектом архітектора Ф. І. Данилова. Час не зберіг верхні надбудови: дзвіницю висотою 38 метрів і барабан з куполом над власне храмом було розібрано у 1935 році.

Недавно побудували дзвіницю при вході в храм, але ж будівля лишається приземленою. Нажаль, своє 320-річчя перша церква Донбасу зустрічає не в кращому стані.

Такою бачив Миколаївську церкву у слободі Боровській її архітектор Ф. Данилов. Рисунок із книги «Православные храмы Харьковской губернии 1681–1917»

В літературі зустрічається чимало версій походження назви поселення: від слова боров (кабан); від прізвища засновника чи борця з татарами якогось Боровського; від річки Борової... Назви топонімам дають по характерним ознакам, які вирізняють об'єкти один від одного. Однак, дикі кабани зустрічалися у придінцевих лісах що в Боровському, що в Бобровому, що в Краснянському тощо – це не було особливою ознакою. Історія не зберегла нам якихось відомостей про особу Боровського. Поселення виникло не на річці Боровій, а на Сіверському Донці, тож річка, ніби ні при чому (*Слобожанщина. Погляд у минуле, 2021*).

М. Янко в своєму «Топонімічному словнику України» стверджує, що Борівське «назву перейняло від найменування Боровський перевіз – місця перетину річки Сіверського Дінця Кальміуською сакмою (Татарським шляхом)» (*Слобожанщина. Погляд у минуле, 2021*).

А від місця заснування Боровського городка нічого не лишилося. Будівництво на цьому місці содового заводу і відстійника, так званого «Білого моря», назавжди поховало надію знайти будь-що матеріальне від Старого Боровського городка. Стає зрозумілим, що назва селища Борівського пішла від того, що городок контролював Боровський перевіз, а не від того, що знаходився на річці Боровій, бо знаходився він на лівому березі Сіверського Дінця, навпроти гирла Верхньої Біленької річки.

Список використаних джерел

- Непочатенко, В. О. (2020). COVID-19 і туризм: аналіз ситуації та економічні шляхи виходу з кризи. *Ефективна економіка*. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/54.pdf
- История Луганского края, (2003). Луганск: Альма-матер, URL: <https://drive.google.com/file/d/1z80CDMtf76DEzfXc3nV1-hRR7Bv4v-Gz/view>;
- Пірко, В.О. (2003). Заселення Донеччини у XVI-XVIII ст. – Донецьк: Східний Вид. дім. URL: http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/Donetsk_population.pdf;
- Українська радянська енциклопедія: у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. — 2-ге вид. — К. : Головна редакція УРЕ, 1974–1985.
- Каленюк С.П., Ломако, М. (2009). Давня історія Сєверодонецька. Мандрівка краєм за давніми картами. Лисичанськ : ПП «Прінтекспрес».
- Слобожанщина. Погляд у минуле (2021). Житомир: Видавець О. О. Євенок.

ТУРИСТИЧНА ГАЛУЗЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Фоменко В. С., Зеленко О. О.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Туризм, це одна зі сфер яка постраждала під час поширення пандемії COVID-19. У більшості держав світу були введені жорстокі санітарні обмеження на подорожі, а саме: обмеження на пересування всередині країни між окремими регіонами, закриття кордонів для іноземних громадян інших країн світу, тощо (*UNTWO*). Як наслідок, спостерігалось скорочення попиту на деякі туристичні послуги. Також були введені значні обмеження для підприємств сфери гостинності, які вплинули на динаміку показників фінансово-економічної діяльності. Більшість країн, що значною мірою залежать від туристичної індустрії, з огляду на такі обставини, потерпали від економічних збитків. Під час пандемії не витримала та була закрыта значна частка підприємств на туристичному ринку та на ринку послуг гостинності.

В умовах пандемії COVID-19 дослідження стратегій і шляхів відновлення туристичної сфери після жорстоких карантинних обмежень, зараз є головною метою. Пошук шляхів виходу з кризи, обґрунтування інструментів управління туристичною діяльністю в нових умовах набуває особливої актуальності.

На сьогодні є велика кількість публікацій, які пов'язані з туризмом та у яких розкриваються різні питання про туризм, як сферу економічної діяльності. Але зараз, через появу пандемії, що вплинула на всі аспекти життєдіяльності у світі, з'явилась така потреба проводити нові дослідження з метою виявлення наявних тенденцій розвитку туристичної галузі за останні два роки. Ця проблематика також не залишилася поза увагою науковців.

Так, у своїх дослідженнях експерти галузі визначають основні тенденції і закономірності розвитку у міжнародному туризмі, описують можливі сценарії розвитку туризму під час пандемії, запропонуючи конкретні заходи щодо вирішення кризи яка пов'язана з епідемією.

І. Панова (Панова, 2020) у своєму дослідженні висвітлює можливі зміни у туристичній галузі після пандемії, розглядаючи проблему саме в економічній площині.

В. Непочатенко (2020) проводила аналіз ситуації на ринку туристичної сфери та розглянула явища які спричинили кризу, а також звернула увагу на вже наявні наслідки, які можна від слідкувати вже зараз.

В. Даниленко-Кульчицька (2020) так само висвітлює як пандемія вплинула на стан туристичної індустрії у світі, але, у той же час, авторка ідентифікувала нові можливості, що відкрилися під час пандемії у сфері туризму.

О. Графська, О. Підвальна, Х. Бондарчук (2021) у власному дослідженні проводять аналіз тенденції розвитку туристичної сфери в світі та в Україні під час пандемії, визначаючи та аналізуючи заходи, які були введені у декількох країнах.

Всі ці дослідники розкривають проблему, як криза під час пандемії змінила туристичну галузь, які є шляхи виходу з кризи, та здійснюють прогнози щодо відновлення туристичної галузі після закінчення пандемії. Але представлені результати досліджень є розрізненими, не систематизованими, потребують додаткової систематизації та поглиблення, визначення новітніх тенденцій формування туристичного потоку та його впливу на економічне становище галузі світі та в Україні.

Під час пандемія COVID-19 всі країни відчули на собі серйозний удар по всіх економічних секторах, однак найбільш постраждалою серед галузей стала туристична сфера. Карантин, що охопив всі країни світу, змусив усіх потенційних туристів переглянути власні плани щодо відпочинку та подорожей.

Внаслідок пізнього початку курортно-рекреаційного сезону та впровадження обмежувальних заходів негативний ефект, який

відчуває на собі індустрія відпочинку, розповсюджується і на інші суміжні галузі - пасажирські перевезення, індустрію розваг, гостинно-ресторанний бізнес. Через аномальну теплу зиму сфера туризму, а саме Українські Карпати вже переживають від низького попиту з боку шанувальників зимового відпочинку.

За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), у 2021 році кількість туристів порівняно з 2020 роком зросла на 4%. Але у 2020 кількість міжнародних туристів (які залишалися на ніч) скоротилась на 72%, порівняно з 2019 р. За цими даними можна зробити висновок, що 2020 рік був найгірший рік для туризму, коли міжнародні прибуття зменшились майже на $\frac{3}{4}$.

UNWTO зазначає що міжнародний туризм помірно відновлювався протягом другої половини 2021 року, але кількість міжнародних прибуттів все одно значно нижча аналогічного періоду року до пандемії (на 62% менше).

Темп «одужання» залишаються повільним та нерівномірними в різних регіонах світу через рівня вакцинації та впевненості мандрівників. Європа та Америка зафіксували найвищі результати в 2021 році в порівнянні з 2020 роком (+19% і +17%), але обидві країни все ще на 63% нижче рівня до пандемії. У субрегіонах Карибський басейн показав найкращі результати (+63% вище 2020 року, хоча у 2019 році складало 37%).

Північна Середземноморська Європа (+57%) і Центральна Америка (+54%) також відчули значне відновлення, але залишаються на 54% і 56% нижче рівня 2019 року. Північна Америка (+17%) і Центральна - Східна Європа(+18%) також піднялися вище рівня 2020 року.

Тим часом в Африці в 2021 році відбулося збільшення прибуттів на 12% порівняно з 2020 роком, хоча це все ще на 74% менше, ніж у 2019 році. На Близькому Сході кількість прибуттів скоротилася на 24% порівняно з 2020 роком і на 79% у порівнянні з 2019 роком. На 65% нижче рівня 2020 року і на 94% у порівнянні з показниками до пандемії.

Економічний внесок туризму в 2021 оцінюється в 1,9 трильйона доларів США, що вище ніж у 2020 році (1,6 трильйона доларів США), але це показник, значно нижчий за той, що був до пандемії - 3,5 трильйона доларів США.

Експортні доходи від міжнародного туризму за даними UNWTO можуть перевищити 700 мільярдів доларів США у 2021 році, що є незначним перевищенням порівняно з 2020 роком через більші витрати на поїздку, але у той же час – це менше половини від 1,7 трильйона доларів США, зафіксованих у 2019 році.

Середній чек за прибуття в 2021 році досягнув 1500 доларів США, а в 2020 році приблизна ціна подорожі була 1300 доларів США. Це було пов'язано з великими відкладеннями заощаджень та більш тривалим перебуванням, а також вищими цінами на транспорт та проживання.

Основні заходи, до яких долучаються світові лідери туристичних послуг це (Серухов, 2021):

- впровадження безконтактних технологій обслуговування;
- грантова підтримка та програми пільгового кредитування для постраждалих від кризи суб'єктів туристичної індустрії;
- фіскальне стимулювання та фінансова підтримка суміжних з туризмом галузей;
- перерозподіл днів відпочинку для стимулювання внутрішнього туризму на вихідні та свята;
- вакцинація населення.

Україна, як і решта країн світу прагне до відновлення туристичного потоку. Дотримання представлених вище рекомендацій дозволить визначити основні шляхи відновлення галузі та сприятиме її подальшому зростанню у майбутньому для забезпечення власної конкурентоспроможності на світовому ринку.

Список використаних джерел

United Nation Tourism World Organization (UNTWO). URL: <https://www.unwto.org/>

Панова, І. О. (2020). Туризм під час пандемії: наслідки та перспективи. Бізнес Інформ. № 5, 226-232. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-5_0-pages-226_232.pdf

Непочатенко, В. О. (2020). COVID-19 і туризм: аналіз ситуації та економічні шляхи виходу з кризи. Ефективна економіка. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/54.pdf

Даниленко-Кульчицька, В. (2020). Вплив пандемії COVID-19 на туристичний ринок світу та України. Причорноморські економічні студії. Вип. 58-1.120-124.

Графська, О., Підвальна, О., Бондарчук, Х. (2021). Перспективи розвитку внутрішнього туризму в умовах пандемії COVID-19. Економіка та суспільство. № 25. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/306>

Серухов, Д. (2021). Туристична галузь: важкий шлях до відновлення. Економічна правда. 21 травня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/05/21/674127/>

Секція 5

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВІДНОСИН УКРАЇНА - ЄС

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ

Агафонова Г. С.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Порівняно з будь-якими іншими видами соціальної діяльності, політика потребує спеціальних засобів обміну інформацією для встановлення та підтримання постійних контактів між своїми суб'єктами. Якщо, наприклад, економіка цілком може функціонувати на основі ринкового саморегулювання за обмежених, переважно безпосередніх, формах взаємодії людей, то політика неможлива без опосередкованих форм спілкування та спеціальних засобів зв'язку між різними носіями влади, а також між державою і громадянами. У свою чергу, це вимагає використання спеціальних засобів для передачі інформації для опосередкування процесу комунікації.

Первинною та основною політичною метою засобів масової інформації є роль «посередника» або буфера між політикою та громадськістю. Саме засоби масової інформації дають суспільству можливість зрозуміти позиції політичних та громадських лідерів, оцінити їх та політиків, висловити свою думку щодо соціальних питань та взяти участь у вільних політичних дискусіях. Саме в такому вигляді відбувається глибока взаємодія між ЗМІ та політикою. ЗМІ є основним каналом розповсюдження політичної інформації, тобто інформації, яка має суспільне значення і вимагає уваги або впливу державних органів.

У сучасному цивілізованому світі свобода слова є однією з найістотніших демократичних норм конституційного устрою та міжнародного права. Так, у Статті 10 Європейської конвенції з прав

людини зазначається: «...кожен має право на свободу вираження поглядів. Це включає свободу мати свою думку, отримувати та поширювати інформацію та ідеї без втручання з боку влади та незалежно від кордонів...» (*Європейська конвенція з прав людини, 2021*).

Загальна декларація прав людини (1948 р.) визнала: «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їхнє виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» (*Загальна декларація прав людини, 1948*).

16 грудня 1966 р. були прийняті Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Факультативний протокол до цього пакту. Ст. 19 Пакту проголосила свободу слова і право на її захист. У Факультативному протоколі до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачено, що держава-учасниця Пакту, визнає компетенцію Комітету з прав людини приймати і розглядати повідомлення від осіб, які стверджують, що вони є жертвами порушення даною державою-учасницею будь-якого з прав, викладених у Пакті (*Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, 1966*).

У цих документах викладено принципи, які стали нормою сучасного демократичного суспільства після тривалої історії його становлення. Набрання ними чинності означає перехід від діяльності, що сприяє повазі та дотриманню принципів прав людини, до діяльності, яка ефективно захищає права людини. Основним міжнародно-правовим документом у рамках ООН, який спеціально присвячений питанням інформації, є Конвенція про міжнародне право спростування, що вступила в силу в 1962 р.

У демократичних країнах взаємодія влади та суспільства базується на механізмі комунікації з громадськістю та механізмі надання громадськості інформаційних послуг. Обмін інформацією є важливою ланкою в системі політичного управління. Цілісність, якість та надійність інформації, що використовується при прийнятті соціальних та політичних рішень, визначають справедливість та ефективність прийняття рішень. Політика та її суб'єкти в основному впливають на засоби масової інформації шляхом формування інформаційних приводів та джерел новин, що є основним засобом, за допомогою якого засоби масової інформації стають економічно успішними. Саме так працює маніпуляція із ЗМІ. Таким чином, у демократичному суспільстві перебіг політичних процесів, зокрема

процесу прийняття політичного рішення, детермінується наповненням, характером та тональністю інформаційних повідомлень, статей та передач, тобто інформаційним контентом, що створюють ЗМІ.

При цьому мас-медіа є основним каналом не тільки передачі та донесення до соціуму, а й тлумачення політичних рішень. Тож вплив здійснюється практично на всіх етапах прийняття політичного рішення.

Вагомим механізмом впливу засобів масової інформації на прийняття політичного рішення є так зване встановлення порядку денного (agenda settings) – введення та закріплення у свідомості аудиторії певного набору сюжетів та проблем, що подаються як найважливіші (найпотрібніші) для суспільства у певний відрізок часу. Також важливим аспектом впливу ЗМІ на прийняття політичного рішення є транслявання громадської думки та волі. У демократичному суспільстві мас-медіа є зворотним зв'язком, що особливо актуалізується в разі порушення прав та свобод громадян.

Преса може стати однією з найпотужніших інституцій консолідації країни у період гострих соціально-політичних криз. Нарешті, ЗМІ – це канал для обміну думками між реальними політичними силами. Зазвичай кількість статей та програм, які «підтримують» чи «виступають» проти вирішення певної проблеми, вже вказує на те, яке рішення буде прийнято.

Однією з фундаментальних ролей засобів масової інформації в умовах ліберальної демократії є критичний контроль за урядовими діями. Однак систематична дерегуляція медіасистем у всьому світі зменшує можливості громадян суттєво брати участь у процесі формування політики. Послаблення правил власності та контролю призводить до ситуації, коли власність на засоби масової інформації стає все більш зосередженою лише кількома переважно західними глобальними конгломератами. Це призводить до того, що величезні медіаконгломерати також виконують роль потужних політичних акторів.

Таким чином, ЗМІ є активними учасниками процесу вироблення політики, вони здатні стимулювати зміни або підтримувати політичне статус-кво, формувати політичний порядок денний, впливати на результати політики через свою здатність виключати певні варіанти політики з поля громадського обговорення, активно фільтруючи проблеми, щоб їхня спрямованість відповідала домінуючим цінностям у новинах – від того, які теми охоплювати, до того, які джерела використовувати.

Список використаних джерел

- Європейська конвенція з прав людини. (2021). *Документ 995_004*. (Редакція від 01.08.2021). Доступ за https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
- Загальна декларація прав людини. (1948). *Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року*. Доступ за https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. (1966). *Документ 995_043*. (Ратифікація від 19.10.1973, підстава – 2148-08). Доступ за https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Гарькава А. Ю., Павлова Л. І.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Молодь виступає найбільш активною частиною громадянського суспільства, ініціатором та реалізатором внутрішньої державної політики. Процес активного залучення молоді у соціально-політичне життя називають «молодіжною політикою». Появу понять «молодіжна політика» та «державна молодіжна політика» зарубіжні та українські вчені пов'язують із соціально-економічними змінами у другій половині ХХ ст., коли молодь почали виокремлювати у самостійну групу населення, яка має свої інтереси, які потрібно захищати та реалізовувати.

Микола Головатий визначає молодіжну політику як «специфічний і пріоритетний напрям діяльності державних органів влади, який спрямований на створення умов і соціальних гарантій для соціального становлення та розвитку молоді, їх самореалізації як в особистих, так і в суспільних інтересах» (*Головатий, 2002*). Закон України дає таке розуміння молодіжної політики: «Молодіжна політика – напрям державної політики, спрямований на створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції дітей та молоді в суспільні процеси, що здійснюються в інтересах дітей та молоді та за їх участю» (*Закон України Про основні засади молодіжної політики, 2021*).

В Україні сформовані правові засади соціального розвитку молоді, утворено органи виконавчої влади, які забезпечують формування та реалізацію державної молодіжної політики, створено

мережу установ і закладів для молоді, розроблено та забезпечено виконання державних і регіональних молодіжних програм, запроваджено механізм підтримки молодіжного руху та різних категорій молоді. В процесі євроінтеграції України перед державою постають нові завдання з розвитку молодіжної політики. Важливим є використання досвіду європейських країн щодо способів координації розвитку молодіжного сектора. Є країни з розвинутим молодіжним сектором (Австрія, Люксембург, Ліхтенштейн, Іспанія, Греція, Португалія). Більш поширені країни з обмеженим молодіжним сектором, де політика здійснюється у змішаній формі: частково молодіжними та частково традиційними секторами управління. Традиційні сектори управління займаються освітою, процесами працевлаштування, питаннями охорони здоров'я (Нідерланди, Франція, Бельгія, Ірландія, Фінляндія, Швеція, Норвегія). Мають місце країни без спеціального молодіжного сектора, де молодіжна політика не має чітко вираженого центру прийняття рішень (Великобританія, Ісландія, Італія, Данія).

Україна має низький рівень економічної активності молоді, молоді люди не знають, не цікавляться, не виявляють бажання та інтересу до участі у суспільному житті. І це дозволяє визначити нашу державу за рівнем розвитку молодіжної політики як країну без спеціального молодіжного сектора.

Стратегічні документи у сфері молодіжної політики України розробляються відповідно до документів ЄС та Ради Європи. Затверджена Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021-2025 роки, метою якої є створення можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її участі та інтеграції у суспільне життя. Але на сьогоднішній день практика її реалізації відстає від європейських країн, де понад три чверті загальної кількості молоді беруть участь у різних формах діяльності та долучаються до суспільного життя. Зокрема одним із ключових пріоритетів молодіжної політики у країнах ЄС є участь молоді в процесі прийняття рішень на державному та місцевому рівнях, в Україні ж відповідних механізмів активного залучення молоді до процесів управління недостатньо.

Збільшення участі української молоді у суспільному житті можливе через розвиток громадянського суспільства та спроможності інститутів громадянського суспільства у молодіжній сфері, розвиток молодіжних центрів, молодіжної роботи, сприяння утворенню і розвитку молодіжних консультативно-дорадчих органів, органів учнівського та студентського самоврядування, підвищення рівня

компетентностей молоді, поширення наявних та запровадження нових моделей для розвитку, інтеграції та участі молоді у суспільному житті із застосуванням цифрових інструментів та з урахуванням реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади, забезпечення міжнародного молодіжного співробітництва. Реалізація всіх цих заходів буде відбуватися ефективніше в умовах консолідованої співпраці органів державної влади і органів місцевого самоврядування у партнерстві з інститутами громадянського суспільства (*Державна цільова соціальна програма «Молодь України», 2021*).

Список використаних джерел

- Головатий, М. (2002). Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану. *Український соціум*. №1. 54-62. Доступ за <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-1-1-2002/derzhavna-molodizhna-politika-jak-fenomen-suspilnogo-rozvitku-i-nova-paradigma-derzhavotvorennya-u-krainah-perehidnogo-stanu/>
- Закон України Про основні засади молодіжної політики. (2021). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, №28, ст. 233. Доступ за <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
- Постанова Кабінету міністрів України Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України. (2021). №579. Доступ за https://zakononline.com.ua/documents/show/496336_673993

ПІДХОДИ ДО КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ ТА НАПРЯМКІВ ПОЛІТИКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Ірха К. О.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Розвиток концепцій європейської інтеграції є перманентним процесом. Зміни, які відбуваються у політичному ландшафті Європи та світу, зумовлюють появу нових концептуальних напрямків і розширюють межі інтересів та організаційних взаємодій вже існуючих. Розглянемо ті з них, що дозволяють виокремити змістовну інтерпретацію цілей європейської інтеграції.

Теорія «гнучкої євроінтеграції» втілила подібні за змістом теорії «Європи різних швидкостей» та «Європи а` la carte» («Європа на свій

розсуд») і подібні. Гнучка інтеграція ґрунтується на нюансах – внутрішніх і зовнішніх, які є доволі динамічними, вони корелюють аспекти права, свободи, волі, вибору, спроможності і можливості. Різноманітні інтеграція бере початок зі звіту «Європа: ваш вибір» («Europe: Your choice») бельгійського прем'єр-міністра Л. Тіндеманса в 1975 р. Тоді ідея полягала у тому, що євроінтеграція має враховувати той факт, що не всі держави-члени спроможні або мають бажання в однаковому темпі інтегруватися у певні сфери міждержавних та наддержавних відносин.

Концепт «Європи різних швидкостей» дав початок сучасному сценарію євроінтеграції – «консолідації ЄС», який так само передбачає оптимізацію діючих процесів і повноважень, зокрема, у напрямку подолання криз і попередження їхньої можливої появи. У наш час «лідери найбільших економік континентальної Європи схвалили концепцію багатошвидкісної Європи, в якій деякі країни могли б поглиблювати інтеграцію швидше, ніж інші (*Лідери ФРН, Франції, Іспанії та Італії...*, 2017). Останні десятиліття, які каталізували й виявили слабкі місця об'єднаної Європи, довели, що різні швидкості – це не лише про нових членів ЄС, що тільки-но досягли відповідності критеріям вступу, але й про «стару» Європу, котра потребує модернізації і переосмислення цілей ЄС і свого місця у Євросоюзі. Ключовим аргументом на користь вказаної концепції є неможливість встановлення правової однорідності у спільноті, яка, станом на 2021 р., налічує 27 держав, кожна з яких має свою політичну, правову, економічну, культурно-національну специфіку.

Ще одна «гнучка» концепція – це «Європа a la carte», своєрідний набір стратегій розвитку країн Європи, коли саме вони вирішують, чи брати їм участь у конкретній інтеграційній ініціативі. Яскравим прикладом використання так званого «Opt out / Opting out» (права на неучасть) є уряд Великобританії, а також влада Данії, щодо зони євро – Швеція. Апелювання до такого права зазвичай викликають сфери соціальної, монетарної та оборонної політик. Ті, хто вважають, що саме такі позиції руйнують Європейський Союз, наполягають на пріоритеті вироблення спільних цілей для організації, процес досягнення яких не суперечив би жодній національній політиці.

Інший напрямок – це «Європа змінної геометрії» та концепція, запропонована наприкінці 80-х років ХХ ст. французьким політиком і головою Європейської Комісії Ж. Делором, розвинута прем'єр-міністром Франції Е. Балладюром, а пізніше підтримана французькими 22-м президентом Ж. Шираком і дипломатом А. Жюппе. Д. Делор, розмірковуючи над інституціональним устроєм Європейського Союзу,

закликав його членів до все тіснішого політичного співробітництва, що мало б посилити автономію ЄС на світовій арені, та зміцнення федеративних принципів спільноти (*Delors, 1989*).

Дещо видозмінене бачення федералізації ЄС представлено у концепції «сходинкової інтеграції» Е. Балладюра. Центр – ядро європейського інтеграційного процесу – коло «комунітарного права», географічно втілене у межах, описаних Маастрихтськими угодами. Саме навколо центру відбувається євроінтеграційна консолідація, а вступ до ЄС розглядається як винагорода за успішні системні реформи в країнах-кандидатах. Друге коло утворюють країни Європейського економічного простору. Третє коло уособлюють країни-кандидати на вступ до Євросоюзу. Для них розроблено механізми спеціальних угод про асоційоване членство, який ліг в основу політичного діалогу та співробітництва у різних галузях. Четверте коло без чіткої фіксації приналежності країн, але з передбаченою участю для країн Балтії, СНД та інших європейських країн (*Balladur, 2006*). Е. Балладюр наполягав на утворенні навколо консолідованого «ядра» ЄС різних зон співробітництва, глибина інтеграції яких послідовно зменшується. Політик приходив до висновку, що головна задача сучасної Європи – дистанціюватися від розширення, зосередившись на якісних змінах її інститутів, принципів і цілей міждержавного співробітництва (*Balladur, 2006*).

Ще одна концепція – «Велика Європа» – відходить від управлінських та інституціональних критеріїв, натомість актуалізує питання європейської ідентичності, спільного культурного простору, який буде розширено шляхом так званої «європеїзації» і не ототожнюватиметься суто з Європейським континентом. Саме європеїзація є своєрідною альтернативою євроінтеграції: метою першої є процес політичних, економічних та соціальних перетворень, другої – вступ до ЄС. Саме поняття «Велика Європа» вже у ХХІ ст. запропонував англійський учений М. Емерсон, включивши до неї усі країни Європи та Азії у межах євразійського суперконтиненту, переконуючи у спільності для них питань стратегічної безпеки, політичних ідеологій, соціально-економічних проблем та культурних цінностей (*Emerson, 2014*).

Колишній голова Європарламенту К. Хенш артикулював три концепції щодо подальшого розвитку ЄС: посилення міждержавної кооперації у процесі ухвалення рішень; створення федерального союзу, що базується на основі конституції чи відповідного договору; збереження й посилення балансу між Радою ЄС, Європарламентом і Єврокомісією (*Горбатенко, 2005*).

На нашу думку, які б ідеї та припущення щодо майбутнього Європейського Союзу не розглядали автори описаних та решти концепцій, однак цілі та напрямки євроінтеграції тут зводяться до трьох важливих показників: по-перше, щодо можливості та доцільності централізувати чи децентралізувати ЄС; по-друге, щодо впровадження системи міждержавних відносин, глибокої інтеграції політичного та економічного управління задля підвищення рівня автономії ЄС на світовій арені; по-третє, щодо європейської, зокрема, культурно-цивілізаційної ідентичності, пошук і спільне визнання якої і є запорукою об'єднання Європи.

Щодо України, то свій утверджений європейський вибір українці захищають, у тому числі, від збройної агресії Російської Федерації. Наразі наша держава вже подала фінальну частину опитувальника ЄС для статусу кандидата. У контексті ж описаних концептуальних цілей подальшого розвитку Євросоюзу Україна по праву може претендувати на членство і як країна з історично-цивілізаційною європейською ідентичністю, і як потужний східний форпост об'єднаної Європи.

Список використаних джерел

- Горбатенко, В. (2005). *Європейська інтеграція України: Політико-правові проблеми*. К.: ТОВ «Вид-во «Юридична думка». 332.
- Лідери ФРН, Франції, Іспанії та Італії підтримали Європу «різних швидкостей». (2017). *Європейська правда*. 2017. Доступ за <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/03/7/7062644/>
- Balladur, E. (2006). *L'Europe autrement*. Paris: FAYARD. 162.
- Delors, J. (1989). L'imperatif de l'urgens de l'Europe communautaire. *Europe: Documents. Luxembourg-Bruxelles*, 1374. 1–5.
- Emerson, M. (2014). Towards a Greater Eurasia: Who, Why, What, and How? *Global Journal of Emerging Market Economies*, 6. Retrieved from <https://www.ceps.eu/ceps-publications/towards-greater-eurasia-who-why-what-and-how/>

РІВНІ КОМУНІКАЦІЇ У СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Комарницький В. В.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Сучасний світ політики характеризується трансформацією сприйняття комунікації із засобу узгодження позицій та інтересів на

ключовий інструмент політичної конкуренції, розширення впливу, формування команд і стабільного функціонування політичних інститутів. Комунікація – це ще й запит суспільства на новий рівень взаємодії зі сферою політики, зокрема, й у системі місцевого самоврядування. Також потреба комунікувати об'єктивно зумовлена переплетінням функцій інституцій різних рівнів, які й дотепер не узгоджені у законодавчій площині, а також форматом нової організації місцевої влади, коли повноваження зосереджені у невеличких громадах, а не у великих об'єднаних районах. На нашу думку, саме чинник потреби та комунікативні ролі визначають рівні внутрішньої та зовнішньої комунікації у системі місцевого самоврядування України.

Наразі рівень внутрішньої комунікації характеризується такими практиками:

- міжпартійна кооперація – передбачає взаємодію між партійними організаціями регіону, фракціями у межах представницького органу місцевого рівня, партійцями у рамках роботи постійних комісій для забезпечення ефективної роботи ради;

- інтегративна взаємодія на рівні регіону. Йдеться про комунікації між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади – рад та адміністрацій. Така взаємодія особливо підкреслена децентралізаційними процесами, які, з одного боку, значно розширили повноваження місцевих рад, з іншого, залишили значний апарат місцевих органів державної виконавчої влади з галузевими функціями, які передбачають узгодження дій та рішень, консультації з представниками МСВ. Інтеграція зусиль та повноважень різних ланок влади на місцях є запорукою стабільного розвитку громад і їхнього добробуту, врахування реальних потреб та потенціалу регіонів у реалізації державних програм та стратегій;

- міжбюджетна взаємодія на рівні «регіон – центр», яка зумовлена змінами до Податкового та Бюджетного кодексів та пов'язана зі збільшенням бюджетних повноважень органів МСВ, які здійснюються у контексті дворівневої системи взаємовідносин. Поєднання у структурі місцевих бюджетів надходжень з місцевих та загальнодержавних податків і зборів актуалізують питання побудови ефективної комунікації між центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з метою «формування бюджетної грамотності, поліпшення системи управління місцевими фінансами і підвищення знань профільного законодавства для працівників фінансових підрозділів по цілій країні» (Улютін, 2020);

- консолідація повноважень – один із ключових викликів для реформи децентралізації на місцевому рівні, який полягає у

збалансуванні та гармонізації функціональної надбудови новостворених рад різних рівнів, що особливо відчутно затребувано для діяльності районних рад. Наразі в Україні «проектними нормами пропонується визначити однакові повноваження для сільських, селищних та міських рад та їхніх виконавчих органів у різних сферах» (Негода, 2021). Маються на увазі норми нового законодавства, яке розробляється за участі усіх сторін-розробників децентралізаційної реформи, а значить до комунікації залучені не лише представники МСВ, але й експертні кола, правники, урядовці та парламентарі;

Рівень зовнішньої комунікації уособлюють цільові взаємодії з певними категоріями, зокрема:

- інституціональна інклюзія як засіб збільшення присутності інституцій місцевого самоврядування та їхніх функціонерів у житті громади за допомогою співпраці з організаціями громадянського суспільства, місцевим активом;

- взаємодія з індивідуальними комунікаторами – важливий та затребуваний у сучасних умовах формат комунікації, який ґрунтується на можливості громадянина персонально або одноосібно від імені певної спільноти здійснювати запити чи висловлювати позицію. Передусім, ідеться про забезпечену опцію ініціювання та підтримки електронних петицій, участь у формуванні бюджетів громадської ініціативи та бюджетів участі, можливість подання запитів до уповноважених органів місцевого самоврядування, використання сервісу «Відкрите місто» та ін.;

- інформування як одностороння комунікація органів місцевого самоврядування та їхніх уповноважених посадових осіб – це функція, яку, так чи інакше, мають виконувати органи МСВ, інформуючи про свою роботу, заплановані проекти, звітуючи про реалізовані програми тощо. Виконувати вказану комунікативну функцію можуть безпосередньо посадовці місцевого самоврядування, уповноважені ними особи, відповідні відділи у структурі виконавчих органів представницької влади на місцях;

- репутаційне програмування як інструмент політичних, передусім виборчих технологій. Ця робота на рівні зовнішньої комунікації – важлива складова діяльності політичних акторів, партій, посадовців органів місцевого самоврядування, адже вона забезпечує «підігрівання» виборців у міжелекторальний період, зв'язок із прихильниками, іміджеве позиціонування, комунікацію політика із опонентами або опонування їм на власному «полі» тощо. Така комунікація можлива як на відкритих зустрічах, так і в рамках активностей у соціальних мережах, де, на відміну від потреб

попереднього виду взаємодій, важливо спонукати і забезпечувати зворотній зв'язок. Також до репутаційного програмування, як правило, залучені засоби масової інформації, лідери громадської думки, політичні технологи тощо (Комарницький, 2021).

Описані активності в межах внутрішньої та зовнішньої комунікації у системі місцевого самоврядування є зрізом інституційних, корпоративних та індивідуальних потреб регіонального політичного класу, а також нагальною необхідністю процесу підвищення рівня відкритості публічної влади. Реформа децентралізації лише посилила ці два чинника. Наголосимо, що комунікації у системі місцевого самоврядування – це не умовний атрибут демократизації регіонального сегменту влади у контексті децентралізаційної реформи, а невід'ємна європейська практика функціонування органів МСВ, діяльності її керівників та уповноважених осіб.

Список використаних джерел

Комарницький, В. (2021). Модель ефективної комунікації у системі місцевого самоврядування в Україні. *Evropský politický a právní diskurz*, 6. 43–49.

Негода, В. (2021). Розмежування повноважень: на розгляд Уряду направлені важливі законопроекти. *Портал «Децентралізація»*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/13765>.

Улютин, Д. (2020). Бюджетна децентралізація: головні виклики та досягнення. *Портал «Децентралізація»*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/12661>

СИСТЕМНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Марчук В. В.

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

Інтеграція, а політологічно й у дискурсі міжнародних відносин йдеться передусім про європейську інтеграцію, передбачає об'єднання в ціле будь-яких окремих частин, координацію дій різних частин цілісної системи; процес упорядкування, узгодження та об'єднання структур і функцій у цілому організмі (*Великий тлумачний словник, 2005*). Європейський Союз обґрунтовано вважають найбільш вдалим прикладом політичної та економічної інтеграції, що доведено тривалою якісною і кількісною еволюцією об'єднання. Саме тому

явище євроінтеграції залишається у фокусі актуальних наукових розвідок у галузях політичної науки, міжнародного права, глобалістики і політичної регіоналістики, соціології, економіки тощо. Системність явища і процесу євроінтеграції зумовлена тим, що вона вибудовує власну систему міждержавних відносин, у яку інкорпорує адаптивні механізми гармонізації взаємодій усіх зацікавлених суб'єктів.

Ще починаючи з тверджень американського соціолога А. Етціоні, інтеграція передбачала здатність інтегрованої системи за допомогою власного внутрішнього ресурсу підтримувати себе, реагувати на внутрішні і зовнішні зміни. Складовими ж інтеграції як певної властивості є контроль за використанням заходів примусового впливу, відповідальний за прийняття та виконання рішень центр й альтернативний йому центр політичної консолідації з прив'язкою безпосередньо до активної частини суспільства (Etzioni, 1965).

Чинники та відправні тези, які обґрунтовують доцільність використання інструментарію системного підходу, на нашу думку, зводяться до таких:

- євроінтеграція – це система послідовних дій держави із адаптації та вироблення стратегії приєднання до економічної, фінансової, торговельної та господарської системи об'єднаної Європи, а саме до Європейського Союзу;

- Європейський Союз на сьогодні являє собою складну сукупність інституцій та партнерських відносин між країнами, розгалужену систему управління та координації дій з метою досягнення спільних цілей країнами-учасниками, а його формування теж було систематизовано у постійний еволюційний рух різних галузевих міжнародних організацій, починаючи зі створення Європейської спільноти з вугілля та сталі у 1951 р. Розвиток ЄС включає й намагання перетворити його на джерело загальноновизнаних цінностей та центр консолідації європейської політичної ідентичності, чого вимагає вже створений і вкорінений бренд «європейські цінності»;

- одна з об'єднуючих цілей розбудови Європейської спільноти – створення системи глобальної безпеки, що буде запорукою міжнародного порядку сьогодні й відповідатиме майбутнім викликам суперечливого глобалізованого світу, де на зміну «гарячим» та «холодним» війнам прийшли війни митні і торговельні, неконтрольовані кібератаки та загрози;

- євроінтеграційний процес включає системні дії з упорядкування законодавств держав-претендентів на вступ до ЄС,

реформування системи державної влади, її взаємовідносин із суспільством та зовнішньополітичними партнерами. Важливе місце у цій структурній взаємодії посідає комунікація як ключовий посередник міжурядових узгоджень.

Принагідно акцентуємо загальносистемні принципи, на яких ґрунтується європейська інтеграція:

1. Тріада принципів, які у 50-х роках ХХ ст. були сформульовані французьким економістом Ж. Моне:

- інтеграція є засобом, а не метою, тобто передбачає взаємну вигоду і не є універсальним прийомом вирішення усіх проблем (The Schuman Declaration, 1950);
- інтеграційний рух вимагає поступовості і стриманості: від регіональної до широкомасштабної інтеграції, від митного і ринкового союзів до єдиного ринку з вільним рухом товарів і капіталу, а з часом до політичного союзу, що уособлено в еволюційній моделі євроінтеграції за «методом Моне»;
- передбачається існування адекватного механізму європейської інтеграції, яким існуючі протиріччя сприймаються як джерело подальшого розвитку інтеграційних процесів, збалансовані рішення щодо інтересів різних сторін приймаються до виконання (Сокур, 2015). Ці принципи аргументують, чому об'єднана Європа не може бути створена відразу і за єдиним планом.

2. Принцип демократизму як пріоритет прав, свобод, інтересів громадян у всіх сферах суспільно-політичних відносин (як у внутрішній політиці ЄС, так і в зовнішній).

3. Принцип міжнародної солідарності, який передбачає підтримку і допомогу країнам, що розвиваються (переважно країнам демократичного переходу), які є членами ЄС або дотримуються євроінтеграційного курсу.

4. Принцип п'яти ступенів свободи переміщення товарів, послуг, робочої сили, капіталів та знань.

5. Принцип формальної рівності як інтернаціональний фундамент права, що забезпечує ще більший захист правових можливостей суб'єкта за допомогою як національних, так і загальноєвропейських правових засобів (Сокур, 2015).

6. Принцип захисту економічних свобод та приватної власності як мірило цивілізаційного вибору незалежної держави.

7. Принцип плюралізму – національного, культурного, світоглядного як запобіжник монопольних тенденцій.

Підсумуємо, що методологія вивчення процесу європейської інтеграції – це, по суті, також інтеграція дослідницьких підходів політології, соціології, права, економіки, психології, географії, історії, напрямків міжнародних відносин, глобалістики та регіоналістики, державного управління, які з різних точок зору пояснюють природу появи та еволюції прагнення держав до гуртування й консолідації власних ресурсів та можливостей. Аналогічно формувався й понятійно-категоріальний апарат дослідження, у якому ми окрім поняття «інтеграція» та похідними від нього послуговуємося термінами «глобалізація», «регіоналізація», «політична модернізація», «демократизація», «консолідація», «геополітика» та ін. Знання про принципи та засади євроінтеграції вже систематизовано, а результатом є можливість використання цього наукового доробку у спробах прогнозувати подальшу долю ЄС, оцінювати спроможність третіх держав кандидуватися до спільноти, що особливо актуально для сучасної України. Зокрема, наголосимо, що виключно системний підхід до здійснення кроків у напрямку реалізації євроінтеграційних практик нашою державою мав бути і стане запорукою успіху у здійсненні української зовнішньої політики. Прорахунки і недоліки виконання Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу експерти також пов'язували з безсистемністю реформ або їхніх етапів. Внутрішня системність вітчизняної євроінтеграції гарантує й позитивний поступ секторальної інтеграції. Сукупно висловлені аргументи доводять не лише системний характер інтеграційних процесів, але й провідну роль системного підходу як драйвера усієї євроінтеграції.

Список використаних джерел

- Великий тлумачний словник сучасної української мови.* (2005). Київ; Ірпінь: Перун. 1728. Доступно за <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe>
- Сокур, О. (2015). Основні принципи та ідейні засади європейських інтеграційних процесів другої половини ХХ ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 10. 155–159.
- Etzioni, A. (1965). *Political unification: a comparative study of leaders and forces*. New York: Rinehart. 346.
- The Schuman Declaration – 9 May 1950.* (1950). European Commission, Directorate-General for Communication. Retrieved from: http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/europe-day/schuman-declaration/index_en.htm

РЕВАНШ ТОТАЛІТАРИЗМУ В XXI СТОЛІТТІ?

Матушкін В. І.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Сутність феномену тоталітаризму цікавила багатьох дослідників у ХХ ст., виявленням класичних ознак, характерних рис цих режимів займалися такі дослідники, як: Ф. Гайек, Х. Аренд, З. Бжезинський, Р. Арон, К. Фрідріх, М. Кертіс тощо. В сучасному політологічному дискурсі дану проблематику розробляють У. Бакес, С. Куртуа, А. Басбу, Ш. Волін та ін.

Незважаючи на те, що, здавалося б, тоталітарні режими є пережитком минулого і не мають ніяких перспектив в сучасному світі, дослідження тоталітаризму не є марною справою в сучасному світі, що спричинено такими чинниками: розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють більш ефективно використовувати маніпулятивні технології та прийоми пропаганди; існування екстремістських та терористичних угруповань, дія яких може виходити і поза межі однієї держави; пандемія COVID-19, яка спровокувала економічну кризу світового масштабу, внаслідок чого позиції демократичних режимів у світі значно похитнулися, оскільки у населення ряду країн з'явився запит на «сильну» центральну владу; початок повномасштабної війни Росії проти України, яка, що стає більш очевидним, розділяє країни світу на два табори – демократичний та авторитарний/тоталітарний.

Спочатку хотілося б звернути увагу на концепцію вищезгаданого вченого У. Бакеса, яку можна охарактеризувати як концепцію «тоталітарного мислення». На його думку, сам тоталітаризм як політичний режим обмежений історичними рамками, проте «тоталітарне» мислення існувало до подібних тоталітарних режимів і існує сьогодні. Причинами подібного мислення є певні елементарні потреби людей, їхні бажання та емоції, які є основою людської психіки. Наприклад: жага до безпеки, розуміння себе як частини великого цілого, колективізм, невдоволення своїм соціальним статусом тощо.

«Доктрина земного спасіння», термін вигаданий У. Бакесом, дозволяє чітко виокремити ідеології тоталітарних режимів як земну релігію від класичних релігій. Ця ідеологія, подібно релігійним догматам, вважає себе єдиною вірною та правильною. Відповідно до цього, «тоталітарне мислення» є претензією на знання істини, ідеалу,

розуміння світу тощо. Це, в свою чергу, призводить до фанатизму по відношенню до ідеології та цілей, які вона перед собою ставить (*Бакес, 2006*).

Французький історик С. Куртуа, вивчаючи тоталітаризм у його інституціональній фазі, прийшов до висновку, що це влада, що має на меті встановити своє тотальне панування над суспільством завдяки трьом монополіям:

Перша – політична монополія, яка дозволяє підкорювати собі волю, права людей; не може бути й мови про правову державу, бо влада партії зосереджує в своїх руках контроль за виконавчою, законодавчою та судовою владою.

Друга монополія – інтелектуальна влада, опираючись на систему пропаганди та агітації, забезпечує собі тотальний контроль за інформаційним простором, таким чином нав'язуючи свою ідеологію всім громадянам.

Третя монополія, більше характерна для комуністичних тоталітарних режимів – це економічна монополія, тобто ліквідація приватної власності та монопольний контроль за виробництвом, економікою тощо (*Courtois, 2007*).

В якості доповнення до вищенаведеного є необхідним згадати також французького політолога та вченого, засновника центру дослідження арабських країн А. Басбу, який запропонував свою концепцію «ісламістського тоталітаризму». Він вважає, що «на зміну червоному та коричневому тоталітаризму, заснованим на расовій та класовій боротьбі, новий арабський тоталітаризм має колір ісламу», який має за основу націоналізм та релігійний фундаменталізм.

Арабський тоталітаризм відрізняється від європейського своїм ідеологічним характером, це не побудова раю на землі, це скоріше нав'язування цінностей через обіцянки, пропаганду райського, суто релігійного блаженства (*Basbous, 2001*).

Ми вже згадували про збільшення серед населення країн світу антидемократичних настроїв, нижче наведено інформацію від міжнародної організації Freedom House. Її дослідники стверджують, що 2020 рік став великим випробуванням для демократії в усьому світі.

Так, у 2020 році в 73 країнах світу ситуація з громадянськими свободами та правами людини значно погіршилася в порівнянні з попереднім, 2019 роком, а покращилася ситуація лише в 28 країнах світу (Рис.) (*Repucci, Slipowitz, 2021*).

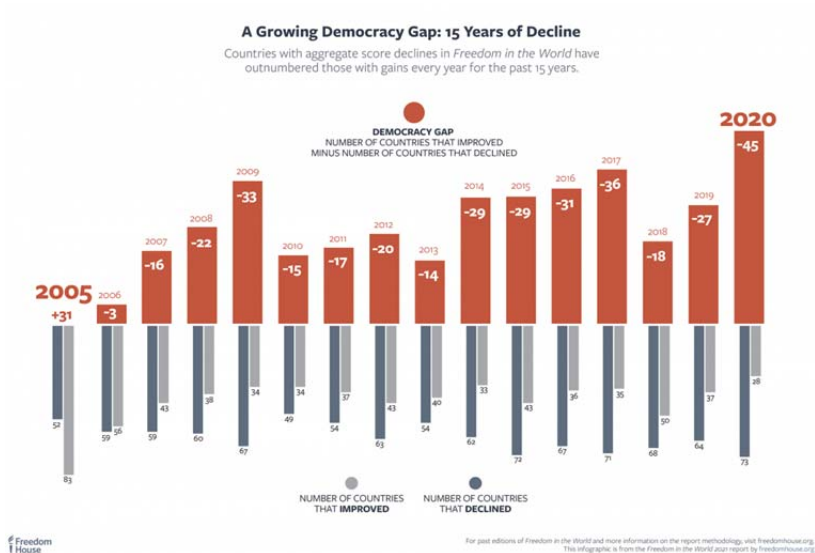

Рис. Зростання демократичного розриву

Відповідно до дослідження, так званий «democracy gap» (демократичний розрив), між двома вищеназваними категоріями країн, підвищився на 45 пунктів проти демократії, і цей показник є рекордним, хоча варто зауважити, що в цілому ситуація за 15 років поступово погіршується...

Таким чином, враховуючи вищенаведені теорії сучасних дослідників тоталітаризму та поточну ситуацію в світі, яка є, на нашу думку, сприятливою для «відродження» тоталітарних режимів (у адаптованому для сучасних умов вигляді) ми можемо зробити висновок, що тоталітаризм та його дослідження не втратили свою актуальність і сьогодні.

Список використаних джерел

- Бакес, У. (2006). Тоталитарное мышление: история концепции, признаки и воздействие на практику господства. *«Диалог»*. 2006. 5. 32–33.
- Basbous, A. (2001). Le radicalisme du monde islamique: Vers un nouveau totalitarisme? *Le jour se leve*. 427–444.
- Courtois, S. (2007). Le systeme communiste mondial, critere d'evaluation du totalitarism. *Le jour se leve*. 98–99.
- Repucci, S., Slipowitz, A. (2021). Freedom in the World 2021: Democracy under Siege. *Freedom House*. URL : <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2021/democracy-under-siege>

РОЗВИТОК ІДЕНТИЧНОСТІ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (ЗА РОБОТОЮ З. БАУМАНА «ІНДИВІДУАЛІЗОВАНЕ СУСПІЛЬСТВО»)

Махсма С. Г.

Маріупольський державний університет

Проблеми ідентичності є предметом дослідження багатьох гуманітарних наук: філософії, соціології, психології, політології та ін., які, виходячи з предмета дослідження, розглядають сутність та особливості розвитку процесів ідентифікації у різних історичних епохах та умовах. Поняття «ідентичність» визначається як «тотожність», але також тісно пов'язано з поняттям «індивідуальне», підкреслюється «інаковість», «автентичність» та відмінність від «Іншого» (Пашина, 2017:158).

Вплив сучасного соціуму на стан індивіда, його дії, відчуття, смисли, життєві цілі та ідентичність розглядаються у відомій книзі британського соціолога З. Баумана «Індивідуалізоване суспільство» (Бауман, 2005). Сьогоднішній стан суспільства З. Бауман вважає завершальним процесом модернізації та визначає його як «індивідуалізоване суспільство» з низкою характерних особливостей. Фундаментальною та основною характеристикою сучасного світу автор вважає «глобалізацію», для якої характерні безмежний, стихійний, безконтрольний, непередбачуваний характер подій (Бауман, 2005:152) та «загальну дерегуляцію». Науковець підкреслює, що у сучасному світі панує сліпота ринкової конкуренції, де віддається перевага свободі капіталу і грошам за рахунок всіх інших свобод. Це посилює процеси поляризації всередині як окремих суспільств, так між ними (Бауман, 2005:106).

Наступною важливою характеристикою сучасного суспільства З. Бауман виділяє зростання невизначеності і зниження можливостей для індивіда контролювати свою долю (Бауман, 2005:56). Разом зі свободою, яку людина отримала і про яку мріяла, приходять невпевненість і незахищеність у її положенні та правах, у майбутній стабільності (Бауман, 2005:107), невпевненість у доступності до засобів існування, фізична небезпека та інше, що викликає постійний дискомфорт людського буття і є, на думку соціолога, платою за отримання практично необмежених свобод, оскільки вільними є не лише окремі індивіди, а й глобальні сили, що визначають умови життя сучасного соціуму (Бауман, 2005:194).

Характерною прикметою сучасного суспільства, на думку вченого, є відмова або перегляд попередніх незламних цінностей, відмова від довгострокових життєвих цілей та тривалих міжособистісних відносин, ухилення від жорстких зобов'язань (Бауман, 2005:315), що є наслідком невпевненості, нестабільності та незахищеності людини.

З цими аспектами модерніті, наголошує З. Бауман, пов'язана незавершеність ідентичності. Наведемо приклад лише деяких висловлювань вченого на тему особливостей ідентичності у сучасному суспільстві (модерніті).

Так, З. Бауман вважає, що у сучасному суспільстві «ідентичність» не є приватною справою або приватною турботою. Банальною істиною залишається той факт, що індивідуальність є продуктом суспільства (Бауман, 2005:181). Сенс «індивідуалізації» в епоху модерніті автор бачить у звільненні людини від успадкованої та призначеної соціальної ролі, яка була характерною для попередніх епох (Бауман, 2005:181). «Модерніті замінює визначеність соціального стану примусовим та обов'язковим самовизначенням» (Бауман, 2005:182). Далі автор розмірковує, що «якщо станова приналежність була заздалегідь визначена, то класова формувалася... внаслідок власних зусиль; до класу... треба було «приєднатися», і членство у ньому... доводилося постійно... підтверджувати і доводити» (Бауман, 2005:182).

Суспільство модернізації, яка «розпливається», змінює становище індивіда в суспільстві, а також самі місця, яких прагнуть індивіди. Місця швидко трансформуються, тому навряд чи можуть бути надійними цілями в житті (Бауман, 2005:183).

У той же час, як вважає вчений, самі цілі стають «розпливчастими, розрізненими та невизначеними» (Бауман, 2005:184). Усе це робить становище індивіда у суспільстві нестійким, і є «джерелом занепокоєнь, «великим невідомим» у житті людини (Бауман, 2005:185). І далі З. Бауман розмірковує, що проблема полягає не тільки у тому, щоб знайти потрібну ідентичність, змусити оточуючих її визнати, скільки у тому, як зуміти швидко зробити інший вибір, якщо ця ідентичність втратить привабливість та цінність (Бауман, 2005:185).

Отже, нелінійний характер суспільних умов формує нелінійність ідентичності. Особливо це проявляється в умовах глобалізації, соціально-політичних та економічних криз, трансформації політичних систем та режимів, що створює основи для

формування нових типів ідентичності їх нестабільності (*Брубейкер, 2012:75*).

Список використаних джерел

Бауман, З. (2005). Индивидуализированное общество / Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. М. : Логос. 390 .

Брубейкер, Р. (2012). Этничность без групп. М. : Издательский дом Высшей школы экономики. 408.

Пашина Н. П., (2017). Ідентичність. Політична лексика сучасного українського політика і громадянина: енциклопедичний словник-довідник / Укладач В. М. Піча; наук. ред. Л. Д. Климанської, Я. Б. Турчин, Н. М. Хоми. Енциклопедичний словник-довідник. Львів: «Магнолія 2006». 438 .

ФЕНОМЕН РЕГІОНАЛЬНОЇ САМОВРЯДНОСТІ

Мельничук В. І.

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

Регіональна самоврядність – тема дискусійна. Ми оперуємо поняттям «регіон», позаяк воно змістовніше і більш відповідне політичній науці, аніж географічне – «місцевість». М. Кармазіна вказує, що «чинниками, які зумовлюють формування регіонів, є історичні, культурні, інституційні, які є відмінними у кожній державі. Регіони, з точки зору європейців, – елемент демократії, децентралізації, самовизначення. Вони виконують найрізноманітніші функції, можуть брати участь як в інститутах держави (на субнаціональному рівні), так і бути суб'єктами міжнародної діяльності (*Кармазіна, 2018*). Декларація Асамблеї європейських регіонів про регіоналізм в Європі визначає, що регіони дозволяють населенню відчувати себе спільністю та розширюють можливості їхньої участі у громадському житті (*Declaration of the Assembly, 1996*). У політології «регіон» оформлювався емпірично, послуговуючись критеріями електорального вибору, зовнішньо-політичного тяжіння через близькість кордонів чи переважання тих чи інших впливів.

З одного боку, можна говорити про ототожнення регіональної самоврядності з місцевим самоврядуванням. З іншого боку, доцільно звернути увагу на концепт локальної, або місцевої демократії. Як зауважує К. Буря, ці та ряд інших теорій мають допомогти дати відповідь на питання щодо рівності доступу політичних сил до

місцевих ресурсів, забезпечення прозорості та конкурентності політичних взаємодій на місцевому рівні, стандартів процесів демократизації на рівні конкретних населених пунктів та органів представництва, підвищення рівня політичної участі на локальному рівні тощо (Буря, 2021). Акцентуємо, що різниця у сутності локальної демократії та регіональної самоврядності полягає у їхніх носіях та рушійних силах, де у першому випадку такими є потенціал громадянського активізму та усе громадянське суспільство у регіоні, а у другому – історичні передумови, політико-правові умови та консолідовані потреба, право, спроможність та можливість здійснювати управлінські повноваження на місцях, спираючись на місцеві ресурси – як фінансові, так і кадрові. Показово, що поняття «самоврядність» в українському законодавстві категоризовано як принцип утворення і діяльності громадських об'єднань, який означає «право учасників громадського об'єднання самостійно чинити управління його діяльністю відповідно до заявлених цілей, а також невтручання органів державної влади та місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, передбачених законом» (Про громадські об'єднання, 2012).

Отже, регіональна самоврядність – це динамічне середовище, яке в Україні тривалий час перебуває у парадигмі пошуку обґрунтування права громад на самоуправління, кращих форм та засобів реалізації такого права, чинників посилення спроможності регіонів самостійно відповідати за ініційовані зміни. У проекції такої точки зору на рівень центральної влади йдеться про впровадження принципу субсидіарності у державотворчу систему суспільно-політичних відносин (Мельничук, 2021). Відтак ключовими питаннями, відповіді на які пояснюємо суб'єктність регіональної самоврядності, є:

1. *Хто/що уособлює регіональну самоврядність?* Наразі йдеться про те, що вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України уповноважені територіальні громадами сіл, селищ, міст, сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, районні та обласні ради, органи самоорганізації населення, які у своїй сукупності й уособлюють регіональну самоврядність.

2. *Що легітимує регіональну самоврядність?* Еволюція законодавства та окремих норм, які регламентують діяльність системи місцевого самоврядування втілена у понад трьох сотнях документів, у тому числі й ратифікованих Україною міжнародних хартіях та договорах. Серед ключових документів, які визначили сучасний формат місцевого самоврядування в Україні, – Конституція України, Європейська Хартія місцевого самоврядування, Закони України «Про

місцеве самоврядування в Україні», «Про органи самоорганізації населення», «Про співробітництво територіальних громад», «Про засади державної регіональної політики», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про місцеві вибори», Бюджетний та Виборчий кодекси, Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, Державна стратегія регіонального розвитку й ін.

3. *Хто/що є об'єктом реалізації управлінських функцій у контексті регіональної самоврядності?* Попри те, що різні аспекти повноважень описані у згаданих вище законах, вичерпно об'єкти управління, що входять до повноважень суб'єктів регіональної самоврядності, описані у Конституції України, а саме – рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад (Ст. 142). Окрім того, Основний закон закріплює за органами місцевого самоврядування право здійснювати владу (Ст. 5), вирішувати питання місцевого значення (Ст. 140), розпоряджатися надрами та природними ресурсами (Ст. 13) (*Конституція України, 1996*). Тенденції децентралізації розширюють повноважні можливості громад та їхніх представницьких органів, однак не вирішеними залишаються питання відповідності таких параметрів, як функції та спроможність громад, про що йтиметься далі.

4. *Які засоби та інструменти забезпечують регіональну самоврядність?* По-перше, тут ми знову звертаємося до законодавства, яке уможливило виконання функцій та здійснення повноважень органами місцевого самоврядування. По-друге, наголошуємо на формах колективної дії, такі як громадські слухання, референдум як законодавчо визначена форма вирішення територіальної громадою питань місцевого значення. По-третє, виконавчі органи рад різних рівнів уповноважені розробляти та реалізовувати програми соціально-економічного та культурного розвитку, виконувати бюджетну діяльність тощо. По-четверте, регіональна самоврядність може здійснюватися через управління майном й інфраструктурою у законодавчих межах.

Вважаємо, що пріоритетом подальшого розвитку регіональної самоврядності для України є розширення ресурсної бази та підвищення потенціалу громад для самостійного впровадження власних ініціатив, перш за все, через формування кваліфікованих кадрів з числа місцевих управлінських еліт, гармонізація

законодавства та подолання суперечностей у застосуванні вимог децентралізаційної реформи, положень Європейської хартії місцевого самоврядування та норм Конституції України через внесення змін до останньої щодо децентралізації.

Список використаних джерел

- Буря, К. (2021). *Політико-правові засади легітимациї локальної демократії в умовах політичних трансформацій*. Дис. на здобуття наук. ст. д-ра філософії. Дніпро: Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. 220.
- Кармазіна, М. (2018). Політичний регіон: підстави формування та функціонування. *Наукові записки*, 1 (81). 4–23.
- Конституція України. (1996). *Відомості Верховної Ради України*. 30. 92.
- Мельничук, В. (2021). Чинники формування регіональної самоврядності в Україні. *Політикус*, 6. 37–43.
- Про громадські об'єднання*. Закон України № 4572-VI від 22.03.2012 р. Законодавство України. Доступ за <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
- Declaration of the Assembly of European regions on regionalism in Europe*. (1996). Assembly of European Regions: web-site. Retrieved from [www.aer.eu/fileadmin/user_upload/PressComm/Publications/DeclarationRegionalism/dam/110n/ua/DR_UKRAINE\[1\].pdf](http://www.aer.eu/fileadmin/user_upload/PressComm/Publications/DeclarationRegionalism/dam/110n/ua/DR_UKRAINE[1].pdf)

ЧИННИКИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Новакова О. В.

*Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова*

Вплив військової агресії РФ на поляризацію та ідентифікацію українського суспільства виступає важливою проблемою, оскільки рівень консолідації громадян є провідним ресурсом як перемоги у війні, так і повоєнного відновлення. В даному контексті розглянемо тенденції та динаміку змін у соціально-політичних орієнтаціях і цінностях українців в умовах військової агресії РФ проти України. Аналіз результатів соціологічних досліджень та експертних опитувань дозволяє констатувати зростання довіри українців до влади. Дослідження, проведені Соціологічною групою «Рейтинг» 6 квітня 2022 року (*Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation, 2022*), показали, що Україна ніколи за всю новітню історію не демонструвала такої єдності, як зараз. Зафіксовано другий випадок підтримки

більшістю населення напрямку руху країни — 76% (перший був 2019 року — 52%), а понад 90% співвітчизників вірять у перемогу України. Це свідчить про довіру українців своїй владі, чого 30 років бракувало Україні й без чого принципово неможливі радикальні реформи, зокрема щодо модернізації.

Зростає також впевненість в перемозі збройних сил України, активно формуються спільні цінності громадян. В січні 2022 року впевненість в тому, що ЗСУ можуть дати відсіч російській армії і в тому, що Україна в принципі може вистояти була менше 50%. Зараз, якщо взяти тих, хто абсолютно впевнений і майже впевнений — це 92% опитуваних. Звертає на себе увагу відсутність регіональних розбіжностей з критично важливих для країни питань. Раніше захід країни відрізнявся від сходу суттєво, зараз таких суттєвих відмінностей майже немає. Завдяки зовнішній загрози відбулосягуртування країни по принципових питаннях, це й ставлення до агресора, і до міжнародних інституцій, до того, чи повинні ми повертати Крим та окуповану частину Донбасу.

Яскравим підтвердженням культурної консолідації громадян виступає мовне питання. 86% опитуваних респондентів вважають що, державною має бути тільки одна мова — українська, незалежно від того, де проводилися опитування - на сході, заході, чи півдні країни. Як зазначає В. Резнік, «у розширенні сфери житку російської мови та її офіційно-статусному вивищенні більшість опитуваних убачають загрозу національній безпеці України, оскільки таке розширення і вивищення видається як своєрідне потурання новій агресії та окупації українських територій з боку Росії» (*Reznik, 2022*).

Політико-культурна консолідація суспільства відбивається в розвитку громадянської активності. На відміну від 2014 року, наразі до громадянського руху долучено значно більше людей. Сьогодні громадянське суспільство зрозуміло свою силу й свою відповідальність. Саме наявність розвинутого потужного та відповідального громадянського суспільства — головна ознака справжньої демократії, яка, здатна захистити себе. В країні консолідована позиція щодо репарацій від Росії на відбудування понівеченого життя, щодо того, що в таке відбудування більшість готові вкладати власний ресурс. На сході країни на власне залучення до відбудови країни погоджуються трохи менше людей, але все одно їх більше 50% з опитуваних.

Близько 80% респондентів тим, чи іншим способом, беруть участь у захисті країни:

- 45% - допомагають захисту країни фінансово (у березні 2022 – 39%);
- волонтерством допомогою людям/військовим займаються 35%;
- беруть участь у інформаційному спротиві – 18%;
- працюють в критичній інфраструктурі – 13%;
- беруть участь в теробороні – 3%.

Результати опитування, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» 6 квітня 2022 року, зафіксували значне зростання почуття гордості за Україну серед респондентів. Якщо у серпні 2021 року 34% опитаних зазначали, що відчують гордість за державу (у той час переважала емоція суму щодо України), то сьогодні це відчуття є домінуючим (80%). Емоція гордості за Україну є домінуючою серед усіх респондентів, незалежно від віку чи регіону проживання. Радість дещо більше відчують мешканці центру країни (період опитування збігається з визволенням від окупантів центральних областей), також радість більш поширена емоція щодо України серед молоді. Водночас, страх за Україну сьогодні найчастіше фіксується серед жителів сходу.

Від серпня 2021 значно зросла кількість опитаних, які самоідентифікують себе як громадяни України (з 75 до 98%) та як «європейці» – з 27 до 57%. Натомість все менше респондентів говорять про себе як про «радянську людину», їх число зменшилось з 21 до 7%. Також фіксується абсолютно високий рівень місцевого патріотизму.

Зазначаючи показники позитивної динаміки процесів консолідації українського суспільства в умовах військової агресії РФ, необхідно звертати увагу і на проблеми розвитку суспільних відносин. По-перше – це міграція. Лише за 34 неповні дні розв’язаної Росією війни 4 млн людей були змушені залишити країну у пошуках безпеки, захисту та допомоги. Такі дані станом 29 березня наводять управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН).

Проблемою може стати поділ суспільства, оскільки це зруйнує те єднання, яке сформувалося на початку війни. Психологи вважають можливим (свідомий чи підсвідомий) поділ на тих, хто був у гарячих точках, а хто ні. Скажімо, ті, хто наразі є в Києві, вважатимуть себе більшими патріотами столиці, ніж ті, хто поїхав. Це цілком можливо й треба буде над цим працювати. Це завдання відноситься до кола робіт із діагностики суспільної психології й вироблення відповідного реагування на наявні проблеми.

Що стосується економіки, то попри величезні руйнування країни, виникнення катастрофічних проблем є малоймовірним. Безперечно, рівень життя впаде порівняно із довоєнним. Але

економічні втрати на відміну від людських є відновлювальними, для цього потрібні, передусім, гроші та їх розумне використання. Згідно із дослідженням, проведеним на початку березня в Німеччині, Франції, Італії та Польщі, сьогодні масштаби підтримки України значно більші, ніж були в 2015-му.

Список використаних джерел

Vosme zahalnonatsionalne opytuvannia: psykhologichni markery viiny (6 kvitnia 2022). Fond «Demokratychni initsiatyvy imeni Ilka Kucheryva». Retrieved from <HTTPS://RATINGGROUP.UA/RESEARCH/UKRAINE/B29C8B7D5DE3DE02EF3A697573281953.HTML>

Reznik, V. Vplyv zovnishnoi ahresii na movni upodobannia hromadian Ukrainy. Fond «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva. Retrieved from <https://dif.org.ua/article/vpliv-zovnishnoi-agresii-na-movni-upodobannya-gromadyan-ukraini>

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Павлова Л. І.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Європейська інтеграція України є стратегічним напрямком та пріоритетним завданням зовнішньої політики нашої держави. Входження держави до європейського співтовариства та інтеграція відповідних політичних, правових, економічних та культурних систем зумовлює нові виклики, пов'язані із необхідністю розробки та впровадження нових інституційних форм, механізмів ефективного державного управління та місцевого самоврядування. Досягнення європейських стандартів належного врядування відповідає стратегічному курсу держави на демократію та пов'язано зі змінами в основних сферах внутрішньої та зовнішньої політики.

Тому великого значення набуває осмислення процесів модернізації політичної системи України в цілому та удосконалення діяльності української влади зокрема. У цьому процесі значну роль повинне відіграти вивчення та впровадження кращого іноземного досвіду, розумне поєднання його із вітчизняними напрацюваннями. Велике значення має виявлення тенденцій розвитку сучасних

політичних систем в європейських країнах та здійснення порівняльного аналізу вирішення проблеми вибору оптимальної системи в цих державах та в Україні. Особливо важливим видається досвід країн Центральної та Східної Європи, які, як і Україна, проходять шлях політичної трансформації, Актуальності набувають дослідження спрямованості, суті, умов та факторів політичного розвитку у взаємозв'язку із світовими і, насамперед, європейськими процесами.

Стратегія розвитку політичної системи України спрямована на побудову держави з ефективно діючим парламентом, професійним урядом, незалежними судовими органами з одночасним розширенням можливостей самоуправління суспільства на всіх рівнях його соціально-політичної організації.

Основною метою трансформаційних процесів має стати формування сучасних управлінських інститутів, що забезпечують розвиток суспільства. Системна політична реформа сприятиме посиленню ефективної взаємодії органів публічної влади і управління, що у свою чергу визначить стабілізацію політичної ситуації в країні.

Інструментами програми реформ є: завершення трансформації політичної системи, адміністративної реформи, реформи судової системи, антикорупційної реформи, реформи децентралізації, а також зовнішньополітичне забезпечення стратегічних національних інтересів.

Європейський досвід децентралізації та управління на місцях служить вектором для реформування системи місцевого самоврядування в Україні. В даний час загальною в Європі є тенденція до розширення повноважень місцевої влади, її самостійності при відносному скороченні їх власних ресурсів у поєднанні з обмеженням надання державних ресурсів.

В основу державної політики України у сфері місцевого самоврядування закладено положення Європейської хартії місцевого самоврядування та найкращі європейські та світові стандарти суспільних відносин у сфері управління на місцях. У рамках діючої реформи місцевого самоврядування з метою розвитку та посилення ролі муніципальних утворень внесено зміни до засад адміністративно-територіального устрою країни. Відповідно до прийнято Закону України від 16.04.2020 № 562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад», Кабінетом Міністрів України визначено адміністративні центри та затверджено території 1470 спроможних

територіальних громад (*Реформа децентралізації, 2022*). Міжнародні експерти відзначаються існуючі успіхи реформування як дуже високі.

У межах подальшої реалізації реформи децентралізації, на нашу думку, повноваження між рівнями управління країни повинні бути чітко розмежовані, а мешканці громад мають бути забезпечені інструментами впливу на місцеву владу та мати реальні механізми участі у прийнятті рішень. Чим ширшими і дієвішими будуть інструменти участі громадян в державному управлінні місцевому самоврядуванні, тим ефективнішою буде така участь у кожному конкретному випадку. Передача повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей – органам місцевого самоврядування повинна базуватися на ефективних механізмах громадської участі, які дозволять суттєво підвищити загальну спроможність центральної та місцевої влади здійснювати ефективне та результативне урядування.

Таким чином, реформа місцевого самоврядування є одним із ключових інструментом успішної трансформації країни та досягнення закладених у Конституції цілей набуття членства у ЄС. Хоча реформа не є основною частиною Угоди про асоціацію України з ЄС або зобов'язань у межах НАТО – це основний елемент демократичного перетворення України (*Децентралізація є ключовим інструментом досягнення членства у ЄС і НАТО, 2020*). Наразі особливо важливо стимулювати євроінтеграцію в регіонах.

Список використаних джерел

Децентралізація є ключовим інструментом досягнення членства у ЄС і НАТО. (10.12.2020). *Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України*. Доступ за: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3152008-decentralizacia-e-klucovim-instrumentom-dosagnenna-clenstva-u-es-i-nato-stefanisina.html>

Реформа децентралізації. (2022). *Урядовий портал*. Доступ за: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>.

ДО ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ПАМ'ЯТІ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ РЕФОРМ

Щедрова Г. П.

Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля»

Політичний та державотворчий контекст пам'яті розкриває саме інституційний її вимір. Специфіку функціонування інституційної пам'яті можна простежити на прикладі системних реформ в Україні, у першу чергу тих, які є найбільш затребуваними у суспільстві та відповідають вимогам реалізації конституційно закріпленого європейського та євроатлантичного курсу держави, а саме реформи судової та правоохоронної систем, антикорупційних реформ, що досягнення прозорості й публічності влади, її децентралізація тощо.

Попри посилений акцент на тому, що активний період реформ стартував в Україні з 2014 р., зауважимо, що весь процес державотворення, по суті, це тривала низка перетворень, які з нестабільним успіхом успадковувала і продовжувала змінювана еліта. До прикладу, стартом децентралізації міг стати 1997 р., коли було ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, а у подальшому ухвалено нормативно-правові акти, які закріплюють повноваження столиці, Автономної республіки Крим, органів місцевого самоврядування тощо. Так само й судова реформа була зумовлена не реаліями останнього десятиліття, а прагненням демонтажу радянського зразка судочинства після здобуття незалежності. Загалом, необхідність та задекларована ціль так званої «деадянїзації» вітчизняної політичної системи та інституціонального устрою влади мотивували перші реформи в Україні.

Чи не найбільше питань викликає у контексті підпорядкуванню логіці стабільної інституційної пам'яті судова реформа, ініційована у 2014 р. і не завершена на початок 2022 р. Нагальність вказаної реформи зумовлена не лише потребою врегулювати повноваження різних судів та запровадити комплексний підхід до обрання суддів, але й тим фактом, що протягом останнього десятиліття рівень довіри громадян України до судових інстанцій не перевищував показник у 10%. Створення низки інституцій (Вища кваліфікаційна комісія суддів, Вища рада правосуддя, Етична рада, Вищий антикорупційний суд та ін.), які б забезпечили якісну реалізацію реформи, не пришвидшили її перебіг, а анонсоване президентом В. Зеленським звершення судової реформи впродовж наступних трьох років оцінюють суто як

«технологічне» завершення (Баркар, 2021). Водночас у фахових колах наголошують, що фактично реформу й досі не розпочато, а ухваловані законодавчі акти є скоріш точковими, ніж системними. Ще один сигнал, який оцінюємо як деформаційну складову бачення майбутнього судочинства, – це ідентифікація сучасного стану речей як «судова реформа 2.0», тоді як попередня «версія» не була завершена.

Хоч судова реформа на сьогодні є чи не найбільш обговорюваною у фахових колах та публічних політичних дискусіях, її стан експерти найчастіше характеризують як заблоковану. І це теж один зі станів інституційної пам'яті – не поступ вперед і не рух назад, а безчасність просування наступних етапів реформи.

Ще один лакмус інституційної пам'яті – кадри, які у контексті реформи державної служби та держуправління відіграють провідну роль. Як зазначає аналітик «Атлантичної ради США» А. Яценко, важливим показником ефективності вказаної реформи є сучасний, прозорий та заснований на досягненнях процес набору персоналу за допомогою єдиного веб-порталу вакансій державної служби (Yashchenko, 2021). Похідна запущеної реформи – зміни у корпоративному управлінні в українських держпідприємствах, де почали функціонувати наглядові ради, покращився доступ до інформації, встановили жорсткіші вимоги до аудиту та под. У той же час, реформа системи держуправління викриває суттєвий дестабілізуючий чинник, на якому свого часу наголошував австралійський професор Л. Голмс, а саме відсутність зацікавленості еліти у посиленні політичної прозорості або ж верховенства права в політиці та економіці через вкорінену посткомуністичну традицію (Holmes, 1997). Це тоді, коли саме конструктивні процеси модернізації соціально-політичних процесів у напрямку їх демократизації гарантують поглиблення інституційної пам'яті, зокрема, щодо фіксації здобутків демократії, їхньої інтеграції у всі сфери життя суспільства.

Особливістю вітчизняної політики є феномен «попередників» як зібраний образ деструктивного втручання у політичний процес представників колишньої влади. Чинна влада зазвичай саме діями попередньої еліти пояснює прогалини у реалізації реформ. Попередники звинувачуються у недбалості, популізмі, політичному авантюризмі, недалекоглядності. У підсумку вдається знизити рівень власної відповідальності за сьогоднішнє і постійно апелювати до прорахунків минулого керівництва. Проблема підтримки такого антикульту «попередників» у контексті аналізу інституційної пам'яті полягає у формуванні вакууму даних, коли у певний відрізок часу жоден політичний актор не підтримує, не заповнює, не кодує

інституційну пам'ять, адже діюча еліта перебуває у режимі очікування, звинувачуючи попередників, а ті, у свою чергу, бездіють, позаяк не мають владних повноважень.

Сучасні процеси, які формують умови та середовище українського державного будівництва, нагально потребують зміцнення інституційної пам'яті. Перш за все, йдеться про фіксацію алгоритмів, які комплексно формують інституціональну реакцію на пандемію коронавірусу (й інших подібних катаклізмів), та військову агресію Російської федерації включно з безпосереднім вторгненням на територію України. Як показали події лютого-березня 2022 р., у протистоянні російським військам були задіяні усі інституції (політичні, військові, цивільні), а їхню злагоджену взаємодію вважаємо найпродуктивнішим із апробованих прикладів міжінституціонального співробітництва, який потрібно інтегрувати до вітчизняних державницьких практик.

Проведений аналіз перебігу низки реформ в Україні дозволяє виокремити певні чинники деформації інституційної пам'яті у вітчизняній політиці, а саме:

- політизованість процесу реформування і політична вмотивованість суб'єктів здійснюваних трансформацій;
- дефіцит відповідних кадрів, які мають забезпечити функціонування реформованих інституцій, неготовність фахівців до роботи в умовах модернізації тих чи інших інституцій;
- точковість і несистемність закладених у законодавство норм та узагальнене формулювання стратегічного бачення реформ (як-то у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства);
- фінансовий інтерес, інтеграція якого у критерії оцінки будь-яких змін в Україні часто нівелює їхній ключовий намір;
- вкорінення антикульту «попередників», яким підмінюють потребу брати на себе відповідальність за здійснення курсу державного розвитку;
- відсутність у державотворенні досвіду довготривалого планування із постійним моніторингом етапів перебігу з урахуванням циклів системних перетворень, мінливості зовнішньополітичної ситуації та внутрішніх пріоритетів.

Наголосимо, що суб'єктами накопичення даних є люди, які «реалізують у межах своїх посадових повноважень ті чи інші програми і реформи», а сама інституційна пам'ять має форму своєїрідної «комунікації з минулим, коли майбутні дії синхронізуються з аналогічними задачами, які раніше вже вирішувалися ефективно» (Щедрова, 2021).

Визначений на початку ракурс на запит реформ у контексті втілення євроінтеграційного курсу актуалізує не лише аспект інституційної пам'яті, але й традицію спадковості реформ. Йдеться про те, що трансформації є умовою процесу і запорукою євроінтеграції, тоді як залишаються невизначеними строки і терміни фактичного членства України в Європейському Союзі. Відповідно, політичні практики повинні передбачати механізм успадкування державного курсу й підпорядкованих йому змін у функціонуванні системи владних відносин і галузей соціально-економічного життя. Лише такий підхід разом із поточним аналізом зовнішніх і внутрішніх обставин забезпечить сталість реалізації загальнодержавних цілей і дотримання визначеного зовнішньополітичного вектора.

Список використаних джерел

- Баркар, Д. (2021). Судова реформа Зеленського. Як зміниться правосуддя України? *Радіо Свобода*. Доступ за <https://www.radiosvoboda.org/a/sudova-reforma-zelenskoho-yak-zminytsya-pravosuddya/31167879.html>
- Щедрова, Г. (2021). Інституційна пам'ять: концептуалізація у політологічному дискурсі. *Науковий журнал «Politicus»*, 5. 7–22.
- Holmes, S. (1997). Crime and Corruption after Communism: Introduction. *East European Constitutional Review*, 4. 6–8.
- Yashchenko, A. (2021). Learning the lessons from Ukraine's post-Maidan reform experience. *Atlantic Council*. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/learning-the-lessons-from-ukraines-post-maidan-reform-experience/>

Секція 6

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ТА БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІРИ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВ

ТЕОРІЯ НЕОРЕАЛІЗМУ ЯК ОСНОВА СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

Дурман О. Л., Дурман М. О.

Херсонський національний технічний університет

У процесі ухвалення рішень щодо зовнішньої політики, крім варіанту збереження «status quo», можна виокремити ще два, кожен з яких упродовж всього існування міжнародних відносин неодноразово застосовувався на практиці. Перший розглядає вирішення поточної зовнішньополітичної проблеми шляхом застосування сили (наступальний підхід), а другий формує зовнішню політику відповідно до основних принципів міжнародного права (оборонний підхід). Останнім часом більшість країн світу схиляються до використання другого підходу (мирний шлях), проте деякі вдаються до військового шантажу або й прямого збройного конфлікту.

При ухваленні зовнішньополітичного рішення велику роль має також внутрішньополітична та економічна системи держав – суб'єктів міжнародних відносин, які, своєю чергою, ґрунтуються на політико-економічних теоріях (моделях), таких як меркантилізм, анархізм, консерватизм, реалізм, лібералізм чи лібертаріанство. В своїх попередніх дослідженнях ми вже розглядали вплив окремих теорій на розвиток економічних відносин та регулювання соціально-економічного розвитку (Durman O., Durman M., 2020), сьогодні ж спробуємо розглянути вплив деяких з них на формування зовнішньополітичного курсу нашої держави.

Кеннет Вальц у своїй праці «Держава і війна – теоретичний аналіз» вказує, що всі держави роблять все можливе, щоб захистити свої економічні активи та політичні інтереси. Хоча функції всіх держав

однакові, вони можуть виконувати їх за різними стандартами (*Waltz, 2001*).

Політолог Джон Міршаймер припускав у межах теорії наступального реалізму, що міжнародні відносини все ж таки мають анархічні риси. Щоб пом'якшити недоліки анархії, кожен буде намагатися максимізувати свою безпеку. Саме тому головною метою в міжнародних відносинах є не влада, а безпека. А, отже, світова зовнішньополітична система виникає як побічний продукт взаємодії держав, кожна з яких має власні ресурси та захищає свої інтереси. Стратегію захисту цих інтересів кожна держава обирає сама (*Mearsheimer, 2008*).

Неореалістична теорія, яка є розвитком теорії реалізму, стверджує, що кінцевою метою держав є виживання. Теорія передбачає, що держави в міжнародній системі стикаються з неодноразовими загрозами та викликами на цьому шляху. Саме тому держави надають перевагу формуванню тієї чи іншої системи безпеки на основі оборонних блоків чи агресивної наступальної позиції. Проте держави, які максимізують владу всередині країни та розповсюджують її на інші країни, не можуть повністю убезпечитися від загроз іншої держави, яка реалізує схожу стратегію (*Craig Anthony, Valeriano Brandon, 2008*).

З моменту здобуття незалежності Україні неодноразово доводилося змінювати свій зовнішньополітичний курс, враховуючи факт прихованого втручання Росії, хоча до останнього часу ця країна офіційно не виказувала бажання явно показати домінуючий вплив на зовнішню політику України. Проте Росія завжди намагалася тримати Україну в економічній залежності від себе, використовуючи будь-яку можливість, щоб запобігти її інтеграції до Європейського Союзу (ЄС) та Євroatлантичного Співтовариства (НАТО). Так, рух України у напрямку ЄС спричинив 2014 року військову агресію Росії по відношенню до нашої країни і серйозні дипломатичні та економічні кризи у всьому світовому співтоваристві.

Українська зовнішня політика останнім часом перебуває у стані, який, з одного боку, пригнічується сусідкою-домінантою, а з іншого – набуває розвитку внаслідок підтримки європейського та світового співтовариства. Ця підтримка відбувається через двосторонні та багатосторонні відносини на основі політики балансу, у тому числі й в діалозі з міжнародними організаціями, такими як ОБСЄ чи ООН.

Зовнішньополітична стратегія України починалася з припущень ліберальної теорії. Потім українська держава намагалася віддавати перевагу рішенням міжнародного права, які забезпечують суверенітет держав; намагалася інформувати світову громадськість щодо перебігу

конфлікту тощо. Проте неореалістична теорія передбачає, що держави, які мають невеликий світовий економічний вплив, мають, відповідно, і невеликий вплив на формування світового зовнішньополітичного тренду. Такі держави мають обмежені «коридори» для ухвалення власних зовнішньополітичних рішень.

Україна зараз відноситься саме до таких держав. Тому пройшовши через анархічний характер системи міжнародних відносин та відчувши недостатність міжнародних інституцій для вирішення зовнішньополітичної кризи, наша країна повинна переходити до формування власної безпекової стратегії на принципах неореалізму. Ця стратегія має бути заснованою на двосторонніх та багатосторонніх оборонних угодах з врахуванням необхідності балансування між різними полюсами сили для досягнення безпеки.

Список використаних джерел

- Durman, O., Durman M. (2020). Ekonomichni teoriyi ta derzhavna rehulyatorna polityka: mekhanizmy ta instrumenty realizatsiyi [Economic theories and state regulatory policy: mechanisms and tools of implementation]. Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, VIII(37), I.: 223
- Waltz, N. Kenneth (2001). «The State and War – A Theoretical Analysis», New York, Columbia University Press
- Mearsheimer, John (2008). «Anarchy and the Struggle for Power. Essential Readings in the World Politics», Karen A. Mingst, Jack L. Snyder (ed), New York, W.W North Company
- Craig, Anthony J.S., Valeriano, Brandon (2018). «Realism and Cyber Conflict: Security in the Digital Age», Davide Orsi, j. R. Avgustin and Max Nurnus (ed), E-International Relations

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ АКТУАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

Карчевська О. В.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Безугла Б.

Університет Туріба (Латвія)

Сучасний міжнародний порядок знаходиться в процесі перегрупування та трансформації, це обумовлено ефектами стрімкої глобалізації та силовим тиском держав з імперськими амбіціями, які до

тепер використовують модель «зовнішнього ворога», з метою виправдування власної управлінської неефективності економічними та соціально-політичними процесами. «Міжнародний порядок це – чітко ідентифікований за часом, у фізичному та міжнародно-політичному просторі період, протягом якого залишаються незмінними: склад системоутворюючих суб'єктів міжнародних відносин; конфігурація зв'язків, відносин та взаємодій між ними; межі й можливості, які цей порядок об'єктивно встановлює для всіх інших суб'єктів і учасників міжнародної системи» (Коппель., Кісільова, 2009:13).

Все частіше про себе заявляють держави, які націлені на підривання чинної організації міжнародного порядку та які не поділяють цінності демократії, вільного ринку та конкуренції, вимірюють власну могутність військово-знищувальним потенціалом. Білорусь, росія, Північна Корея, Сирія, Афганістан, Іран, Ірак та Китай є лідерами серед них. Такі суб'єкти систематично створюють імпульси негативних впливів у багатьох сферах безпеки – енергетичної, інформаційної, екологічної, продовольчої, демографічної тощо. Їхня зовнішньополітична позиція складена з ультиматумів та агресивного формату реалізації національних інтересів. Отже, цивілізований механізм, що заснований на колективній узгодженості, повазі до міжнародного права, миру й пріоритетах сталого розвитку, цими суб'єктами не розглядається як ефективний, тому вони поглиблюють кризу в системі міжнародних відносин, з метою самопросування на найвищий рівень системного впливу.

Еволюція міжнародного порядку фіксує направлену деструктивну дію, оскільки є безперервним процесом, який відображує розвиток та актуальні потреби його суб'єктів. Реагування на кризи та коливання дозволяють міжнародній системі позбавлятися застарілих, безперспективних елементів та механізмів, які вже вичерпали свій потенціал і замінити їх новими, що відповідають реаліям. Але еволюційне оновлення порядку не влаштовує антисистемних акторів, які прагнуть світової або регіональної гегемонії.

Конфлікт між кількома центрами сили зі значними цивілізаційними протиріччями, є основним чинником, який порушує рівновагу. Додаються ще й нагальні проблеми, перед яким виявилась слабкою світова спільнота це – міграція, безпека кордонів, контроль фінансових й інформаційних потоків, епідеміологічні виклики, загострення локальних конфліктів, тероризм. Потреба їх скорішого вирішення актуалізує необхідність реструктуризації сучасної системи, оскільки конфігурація наявних міжнародних зв'язків, відносин та взаємодій характеризується критичними оцінками та не забезпечує

відповідний рівень міжнародної безпеки. Задовільний стан якої, є найважливішою функцією світової спільноти, і складається з контролю за процесом роззброєння; зміцнення взаєморозуміння і довіри між державами; своєчасного та ефективного врегулювання конфліктів, що виникають через порушення норм міжнародного права. На жаль, вхідні в систему міжнародної безпеки принципи та норми вже не встановлюють ті межі, вихід за які може закінчитися для агресивних держав ізоляцією або міжнародним трибуналом (Степаненко., 2019:176). Отже, статус кво в системі міжнародної безпеки порушено, а ті хто створює серйозні виклики безпеці народів вже перейшли до ядерного шантажу.

Події останніх десятиліть, довели, що зниження інституційної керованості міжнародної системи не компенсується ресурсами потужних міжнародних структур, наприклад, ООН та НАТО. Альянс не став універсальним механізмом підтримки союзників та стратегічних партнерів, оскільки надскладна система колективної згоди та внутрішні чвари оголили ті розбіжності, які накопичувалися роками. Слабкість НАТО посилила амбіції супротивників – росії, Китаю, Індії, Бразилії, а також і окремих членів самого альянсу.

Занурення у внутрішні проблеми «міжнародних арбітрів» дозволило росії та Китаю активно застосовувати інструменти гібридної агресії, які стали провідним елементом тиску у відносинах зі слабшими державами такими як: країн Африки, пострадянського простору... Така агресія дозволяє новим центрам сили збільшувати власну економічну, політичну, інформаційну та військову присутність за формальної відсутності міждержавного конфлікту. Наприклад, РФ активно застосовує підкуп політиків, масову пропаганду та дезінформацію, сприяє терактам, маніпулює монополією на експорт сировини. Але в межах субрегіонального пострадянського простору Кремль не отримує бажаного лідерського визнання, все глибше занурюючись у руйнацію власної системи координат. Відчуваючи силовий тиск, держави регіону демонструють опір і неповернення до Митного та Євразійського союзів, відстоюючи суверенне право самовизначення зовнішньополітичних пріоритетів закріплюючи їх на рівнях національного законодавства та міжнародних угод. Отже, регіоналізація міжнародної безпеки обумовлена часом та конфігурацією нагальних викликів та загроз.

Безпекознавці Б. Бузан та О. Вейвер відзначають, що регіони варто розглядати як мінісистеми безпеки, в яких можуть відбуватися різні міжнародні відносини – баланс сил, полярність, незалежність, альянс систем тощо. Той чи інший тип відносин визначається

пріоритетами ціннісних орієнтацій акторів та типами загроз. Серед них дослідники виділяють п'ять основних типів: 1) воєнні; 2) екологічні; 3) економічні; 4) суспільні та 5) політичні (Stone, 2009). І зазначають, щоб проблема стала загрозою безпеки, її спочатку потрібно політизувати – зробити широко обговорюваною, а потім сек'юритизувати – оголосити екзистенціальною погрозою. Коли представник держави повідомляє актуальну ту або іншу проблему, він тим самим переводить її в ранг загрози, із чого випливає правомірність будь-яких заходів для її протидії. Крім того, суспільство легше переконати в необхідності надзвичайних заходів, коли проблема асоціюється з минулими лихами, наприклад, у разі давньої ворожнечі із сусідньою державою (Житник, Гриценко, 2019:58). Такий алгоритм штучного загострення проблем та соціального підбурення активно використовує РФ, Північна Корея, Білорусь, Китай проти держав, які не достатньо інтегровані в регіональні безпекові системи й знаходяться в процесі пошуку власного місця в системі регіонального партнерства.

Характер новітніх загроз, що мають транскордонний асиметричний характер, виключає можливість самостійного протистояння їм з боку окремих держав. Отже Україні вкрай важливо налагодити партнерство з державами, які розуміють справжні небезпеки від росії та її сателітів, щоб разом брати повноцінну участь у формуванні архітектури європейської безпеки. Тому сучасний етап розвитку безпекового середовища потребує активізації процесів міждержавної взаємодії та транскордонного співробітництва.

У межах окремих субрегіонів вже відбуваються процеси безпекової інтеграції, що націлені на узгодження позицій щодо актуальних викликів. Прикладом є створений у 2017 році «чотиристоронній діалог з безпеки» (QUAD) – регіональна індо-тихоокеанська група до якої входять США, Індія, Японія та Австралія. Учасники мають спільне бачення майбутнього та прагнуть партнерства в Індо-Тихоокеанському регіоні, який має стати вільним від примусу, де пануватимуть суверенні права всіх націй, а суперечки вирішуватимуться мирним шляхом і відповідно до міжнародного права. QUAD відкинули конструкцію Східно-Азійсько-Тихоокеанського регіону, яка домінувала понад тридцять років та служила для багатьох держав як геополітична система відліку. Партнери визначатимуть, хто з країн належить до регіону, де розташовані центри влади та які теми і напрями мають стати основою регіональної співпраці. Китаю не подобається гуртування потужних держав в його стратегічній зоні, тому з його боку відбувається

постійна критика QUAD у націленій боротьбі з іншими країнами за цей регіон.

Спільна радіотехнічна розвідувальна діяльність об'єднала Британію, Канаду, Австралію, Нову Зеландію та США в альянс «Five Eyes». У 2018 році, прогножуючи кібервійну з боку РФ, країни підтвердили готовність співпрацювати у відбитті кібератак і створенні колективної системи захисту інформаційного простору.

З метою розширення безпекових можливостей та посилення вільної торгівлі, внутрішньої міграції та зовнішньополітичної діяльності у 2020 році було оформлено блок CANZUK за участю Канади, Австралії, Нової Зеландії, Британії. Це ще одна спроба протидіяти загрозі порушення правил міжнародного торгового режиму, яка походить від Китаю.

У вересні 2021 року створений AUKUS – тристоронній оборонний пакт між США, Великобританією та Австралією. Партнерство з безпеки передбачає співпрацю у створенні оборонних технологій, у тому числі автономних систем озброєнь на основі штучного інтелекту, квантових технологій та обчислювальної техніки. Відповідно до договору, Австралія вперше отримала можливість будівництва атомних підводних човнів.

Не можна оминати увагою цьогорічну ініціативу України, Великої Британії та Польщі щодо започаткування нового тристороннього формату політичної співпраці. Країни реагуватимуть на загрози європейській безпеці та посилюватимуть економічну співпрацю. Також Велика Британія та Польща систематично допомагають українському народу у захисті суверенітету та територіальної цілісності в межах міжнародно визнаних кордонів.

Наведені приклади констатують, що відбувається перехід від багатосторонньої форми співробітництва до співпраці в малих групах. Такий формат є функціональним і гнучким, а також більш ефективним. Його рушійною силою є заміна існуючих міжнародних інституцій, які не змогли впоратися з викликами політики безпеки в різних регіонах та субрегіонах.

Отже, посилення регіонального співробітництва обумовлено, з одного боку, слабкістю інструментів колективної безпеки, а з іншого, культурною та соціально-економічною близькістю субрегіональних, прикордонних держав. Особлива регіональна історія, культурні традиції як інтерпретація минулого, мова, релігія становлять передумови для успішної соціальної, економічної та безпекової інтеграційної перспективи. В умовах стриманої реакції лідерами ЄС дій росії в Україні, однакостайна позиція прибалтійських країн про

всебічну підтримку України, що обґрунтовано спільною історичною пам'яттю та викликами регіональної безпеки, викликає повагу та є вагомим внеском у налагодження подальшого партнерства. Як засвідчили події 2022 року, гуманітарна складова також є важливим елементом безпеки та займає важливе місце в регіональному інтеграційному процесі.

Оскільки Україна перебуває, за С. Гантінгтоном (*The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, 2011*), на перехресті цивілізацій, то постійно піддається деструктивному впливу недружніх сил, які перешкоджають її демократичному розвитку та історичному вибору її народу. У зв'язку з цим зростає актуальність вироблення нових механізмів державної політики національної безпеки та визначення справжніх стратегічних партнерів, що допоможуть завчасно зреагувати на майбутні виклики та загрози. Оскільки безпека кожного актора в регіоні перебуває в тісній і взаємній залежності від сусідніх держав.

Війна обов'язково закінчиться перемогою України й тоді постануть нові завдання для економічної інтеграції в контексті регіонального розвитку. Питання забезпечення стабільного економічного зростання, дієвої системи захисту капіталу та майнових прав суб'єктів бізнесу, розвитку виробничого потенціалу на основах модернізації та енергозберігаючих технологій, позитивне вирішення яких не можливо без допомоги держав, які вірять в пріоритетність функціонування єдиної європейської економічної системи.

Україна готова брати відповідальність та реалізовувати соціальні стандарти, що поступово підвищать якість життя населення, продуктивну зайнятість, скорочення масштабу бідності населення, поліпшення здоров'я населення (*Зінченко, 2018 :146*). Регіональне партнерство та неухильне дотримання Україною її цивілізаційного вибору, допоможе активізує процеси соціального усвідомлення та прийняття приналежності українців до європейської спільноти.

Список використаних джерел

Коппель, О., Кісільова, З., (2009). Новий міжнародний порядок: структурні характеристики та особливості формування. *Актуальні проблеми міжнародних відносин, випуск 87 (частина II), 11-17.* URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/1191/1135>.

Степаненко, К., (2019, березень 15) Регіональний вимір безпеки ООН. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції: Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти (ДДУВС), 175-176.* URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3278/1/57.pdf>.

Stone, Marianne. (2009, Spring) Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis. *Grouped' Etudesetd' Expertise " Sécuritéet Technologies, № 9, 1-11*. URL: http://geest.msh-paris.fr/IMG/pdf/Security_for_Buzan.mp3.pdf.

Житник, О. М., Гриценко, А. А (2019). Механізми формування державної політики національної безпеки України крізь призму теорії Бузана-Вейвера: структурно-функціональний аналіз комплексу регіональної системи безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування. № 3 (22), 57-67*. doi: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-3-57-67>.

Huntington, S. (2011). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. Simon&Schuster Paperbacks, 367 p.*

Зінченко, О. (2018). Регіональна безпека як складник потенціалу іміджу території. *Причорноморські економічні студії, № 30 (1), 145-149*. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/30_1_2018/33.pdf.

ГЛОБАЛЬНИЙ РИНОК ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ТА НАЦІОНАЛЬНІ РИЗИКИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Карчевський М. В.

*Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*

Президентом В. Зеленським 16 березня 2022 року підписано Закон «Про віртуальні активи». Він набере чинності після відповідних змін до Податкового кодексу. Легалізуючи віртуальні активи Україна долучається до світового ринку, отримує відповідні переваги, але разом з ними – нові ризики.

Поява технологій розподіленого зберігання даних (BlockChain) та заснованих на таких технологіях криптовалютних платіжних систем істотно змінює процес протидії злочинності. Трансформуються форми корупції, з'являються нові види неправомірної вигоди, оновлюються методи легалізації злочинних доходів. Водночас, як будь-який соціальний процес, поширення криптовалюти та технології BlockChain має діалектичні наслідки. З одного боку, криптовалюти стали новим інструментом злочинців. З іншого – наявність у відкритому доступі всієї бази даних транзакцій у системі криптовалюти дає правоохоронцям принципово нові інструменти боротьби зі злочинністю (*Sedgwick, 2018*). Крім цього, BlockChain, який забезпечує наднадійне зберігання важливих даних, розглядається як один з ефективних засобів протидії корупції (*Santiso, 2018*), створюючи нові можливості для реалізації проектів електронної демократії.

Таким чином, вплив віртуальних активів на протидію корупції слід розглядати у трьох вимірах: 1) новий вид неправомірної вигоди; 2) нові можливості протидії злочинності; 3) антикорупційний потенціал технологій розподіленого зберігання даних.

На вересень 2021 року у Єдиному державному реєстрі судових рішень було обліковано 52 обвинувальних вироки, що стосувалися використання криптовалюти. 36 – використання криптовалюти для незаконного обігу наркотиків, 11 – розповсюдження шкідливого програмного забезпечення для прихованого майнінга, 4 – продаж даних, 1 – шахрайство. Очевидно, що така кількість судових рішень є вкрай незначною і сама по собі не може свідчити про значний рівень використання криптовалюти злочинцями в Україні. Водночас, актуальні експертні дослідження свідчать про те, що рівень використання криптовалюти у національному сегменті злочинності є значним. Відповідно до *The Chainalysis 2021 Crypto Crime Report* Україна посідає третє місце (після РФ та США) за обсягом транзакцій на електронні гаманці, асоційовані з інтернет магазинами наркотиків, які функціонують в darknet (*Grauer, Updegrave, 2021*). Загальний обсяг транзакцій з України на гаманці інтернет магазинів та з гаманців інтернет магазинів на Україну склав у 2020 році близько \$100 млн.

Поза увагою міжнародних експертів не залишилося й прийняття в Україні Закону «Про віртуальні активи». Оглядачка Foreign Policy Елізабет Броу розмірковує про перспективи легалізації віртуальних активів в Україні та зазначає наступне: «...до значного рівня корумпованості додається інструмент, який надає корупціонерам нові можливості ... на кінець березня 2021 року українські державні службовці задекларували 46,351 біткоїнів, що складає близько \$1.7 мільярда... Україна намагається отримати \$2.2 мільярди від МВФ у 2021 році». Та підсумовує: «Велика ставка Києва на цифрові гроші може мати негативні наслідки і погіршити корупційні проблеми в країні» (*Braw, 2021*).

Враховуючи зазначене, вкрай важливою є мінімізація корупційних ризиків легалізації національного ринку криптовалют. Основними напрямками роботи тут мають стати: локалізація успішних практик правоохоронних органів, законодавче забезпечення та використання антикорупційного потенціалу BlockChain.

Технологічне оновлення злочинної діяльності потребує актуалізації професійних компетенцій правоохоронців, працівників прокуратури та судів. Структуру необхідних знань та навичок можна визначити наступним чином: 1) встановлення ознак використання віртуальних активів у злочинній діяльності; 2) блокчейн аналітика; 3)

персоналізація власників віртуальних активів та вилучення віртуальних активів.

Перша складова стосується загальних знань принципів функціонування криптовалютних платіжних систем. Наприклад, як може виглядати публічна адреса електронного гаманця або геш транзакція певної криптовалюти, якими бувають та як можуть виглядати засоби доступу до електронних гаманців, що собою представляє послідовність для відновлення доступу до гаманця (seed) та як її можна використати у подальшому розслідуванні.

Друга відноситься до нових можливостей, які надають правоохоронцям наявні у відкритому доступі розподілені бази даних про транзакції в криптовалютних платіжних системах. Це вміння та навички пошуку даних про транзакції, узагальнення даних пошук опосередкованих зв'язків тощо. Такими є використання OSINT підходів та спеціалізованого програмного забезпечення. Наприклад, існує ресурс Bitcoin Abuse Database (<https://www.bitcoinabuse.com>) який надає інформацію про встановлені адреси електронних гаманців, що використовуються у протиправній діяльності. Програмне забезпечення Walletexplorer.com, Graphsense.info, Chainanalysis дозволяє аналізувати взаємозв'язки між транзакціями, встановлювати в решті-решт схеми потоків кримінальних фінансів.

Третя складова необхідних знань стосується фіксації операцій з віртуальними активами та їх вилучення. Сьогодні правоохоронні органи не мають порядку, який би передбачав алгоритм фіксації операцій з криптовалютою, так само як і способів вилучення віртуальних активів. Водночас, легалізація ринку віртуальних активів вимагає термінового усунення цієї прогалини. Загалом, існуючі кримінальні процесуальні засоби у вигляді НС(Р)Д дозволяють цілком впоратись з виявленням та фіксацією інформації про криптовалюту, шляхом поєднання двох основних способів фіксації інформації про підготовку або вчинення злочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій: візуальний, пов'язаний із зовнішнім сприйняттям (візуальним оглядом) інформації, розміщеної на веб ресурсі, яка подається на пристрій виведення інформації (монітор)); технологічний, пов'язаний із застосуванням можливостей спеціального програмного забезпечення для фіксації даних.

Що ж до збереження та використання у кримінальному процесі вилучених віртуальних активів, то сьогодні відсутні організаційно-методичні можливості фіксації операцій з криптовалютами та їх вилучення для подальшого використання у кримінальному процесі. Враховуючи важливість та необхідність виявлення, документування та процесуального використання відомостей щодо незаконних операцій

під час вчинення кримінально караних діянь предметом розрахунку в яких виступає криптовалюта доцільно розглянути можливість розробки відповідного порядку (настанови, інструкції) у якому передбачити тактичні аспекти фіксації з використанням комплексу НС(Р)Д та алгоритм дій щодо вилучення криптовалюти та її збереження до прийняття рішення по справі.

Доцільним є введення у правоохоронних органах посад розпорядників віртуальних активів та фінансового обліку таких даних. Адже, сьогодні факти вчинення злочинів з використанням криптовалют не отримують належного реагування через відсутність організаційно-технічного забезпечення вказаного процесу. Зокрема, навіть у випадку фіксації операції з криптовалютою під час вчинення злочину та її документальним підтвердженням технічно відсутня можливість вилучення криптовалюти та блокування електронного гаманця. Єдиним виходом у даній ситуації є створення окремого електронного гаманця, розпорядником якого буде правоохоронний орган в особі окремого співробітника й на якому буде зберігатись вилучена криптовалюта до відповідного рішення у справі. Власне вилучення криптовалюти пропонується організувати як транзакцію на електронний гаманець, що контролюється правоохоронними органами.

Нарешті, як зазначалося раніше, вплив технологій blockchain на протидію корупції не обмежується новими аспектами злочинної діяльності та відповідними компетенціями правоохоронців. Важливою складовою соціального впливу нових технологій є можливість інноваційних антикорупційних проєктів. Так, у листопаді 2018 року повідомлялося про успішне завершення експерименту з віддаленого голосування за допомогою BlockChain платформи Voatz. Експеримент відбувся у Західній Вірджинії. Зазначалося, що в процесі проміжних виборів віддалено змогли проголосувати 144 військових, які знаходилися в 24 країнах (*Власти Західної Вірджинії..., 2018*). Крім США подібні електоральні платформи використовують у Японії, Швейцарії, Південній Кореї (*Бердникова, 2018*), Каталонії (*Каталонія переведеєт вибори на блокчейн, 2018*), Таїланді (*В Таїланді створили систему для проведення виборів, 2019*) тощо. Влада Канади запустила тестову версію системи, яка через BlockChain забезпечує прозорість розподілу державних грантів. Австрія використовує дану технологію для організації аукціону державних облігацій (*Горулько, 2018*).

Список використаних джерел

Sedgwick, K. (2018.16.07). Bitcoin is Great for Criminals. It's Even Better for Law Enforcement. Bitcoin.com. URL: <https://news.bitcoin.com/bitcoin-is-great-for-criminals-its-even-better-for-law-enforcement/>.

Santiso, C. (12.03.2018) Can blockchain help in the fight against corruption? World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2018/03/will-blockchain-curb-corruption/>.

Grauer, K., Updegrave, H. (2021). The Chainalysis 2021 Crypto Crime Report. URL: <https://go.chainalysis.com/2021-Crypto-Crime-Report.html>.

Braw, E. (02.06.2021). Ukraine Wants to Be Cryptocurrency Central. Foreign Policy. URL: <https://foreignpolicy.com/2021/06/02/ukraine-wants-to-be-cryptocurrency-central/>.

Власти Западной Виргинии объявили об успешном эксперименте с блокчейн-голосованием. (17.11.2018). ForkLog. URL: <https://forklog.com/vlasti-zapadnoj-virginii-obyavili-ob-uspeshnom-eksperimente-s-blokchejn-golosovaniem-na-promezhutochnyh-vyborah>.

Бердникова, Д. В. (30.11.2018). Южной Кореи испытают систему голосования на блокчейне. Хайтек+. URL: <https://hightech.plus/2018/11/30/v-yuzhnoi-koree-ispitayut-sistemu-golosovaniya-na-blokcheine>.

Каталония переведет выборы на блокчейн (20.11.2018). LetKnow. URL: <https://letknow.news/news/kataloniya-perevedet-vybory-na-blokcheyn-13827.html>.

В Таиланде создали систему для проведения выборов с помощью технологии блокчейн (04.01.2019). Anycoin.news. URL: <https://anycoin.news/2019/01/03/v-taillande-sozdali-sistemu-dlya-provedeniya-vyborov-s-pomoshhyu-tehnologii-blokchejn/>.

Окашин, Р. (29.01.2018). Канада применит блокчейн для контроля за правительственными грантами. Хайтек. URL: https://hightech.fm/2018/01/29/blockchain_canada.

Горулько, Д. (27.09.2018). Австрия выпустит гособлигации на сумму €1,15 млрд на блокчейне. Hash Telegraph. URL: <https://hashtelegraph.com/avstrija-vypustit-gosobligacii-na-summu-e115-mlrd-na-blokchejne/>.

«ГОДИННИК СУДНОГО ДНЯ» ЯК ВИМІР БЕЗПЕКОВОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВ

Михайлюк О. І., Гнилицька А. В.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

«Годинник Судного дня» – це проект журналу «Bulletin of the Atomic Scientists», який з 1947 року є загальновізним індикатором уразливості світу до катастрофи від ядерної зброї та до різних глобальних проблем, які можуть призвести до загибелі всього живого. Він символічно відраховує час до можливого кінця світу: чим ближча хвилинка стрілка до півночі, тим більш напружена ситуація у світі. Північ символізує момент ядерного катаклізму. «Годинник Судного

дня» вперше з'явився на обкладинці журналу у відповідь на атомні бомбардування Хіросіми і Нагасакі – єдиний в історії випадок бойового застосування ядерної зброї. Його розробили науковці, що створили першу атомну бомбу в Америці. Вони усвідомлювали страшні наслідки гонки ядерного озброєння. Від 1947 року «Годинник Судного дня» встановлюється щороку Радою з науки і безпеки за погодженням з Радою спонсорів, до якої входять 11 нобелівських лауреатів (*About the Bulletin of the Atomic Scientists, 2022*). Для переводу стрілок годинника фахівці виконують наступне:

- аналізують події, які відбулись за останній рік;
- звертають увагу на основні тенденції;
- відстежують цифри і досліджують статистику:
 - кількість і види ядерної зброї у світі;
 - частка вуглекислого газу в атмосфері;
 - ступінь кислотності в океанах;
 - швидкість підвищення рівня моря.
- аналізують зусилля лідерів та громадян щодо зменшення небезпек;
- визначають рівень дотримання угод урядами держав, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями.

Спочатку людству давали умовно 7 хвилин існування. Після успішного випробування Радянський Союзом своєї першої атомної бомби в 1949 році, годинник був переведений з семи хвилин до півночі до трьох хвилин до півночі. Вперше відмітку в дві хвилини до опівночі встановили ще в 1953 році, коли США і СРСР проводили випробування водневої бомби, а напруга Холодної війни досягла свого піку. Закінчення Холодної війни у 1991 році призвело до відведення стрілок годинника на позначку 23:43. Це – найнижча точка міжнародної напруги. Тоді Сполучені Штати Америки та Радянський союз підписали договір про скорочення стратегічних озброєнь. Це був перший договір, що передбачав досить великі скорочення арсеналів ядерної зброї двох держав. Вдруге у 2018 році, було встановлено час за дві хвилини до опівночі. На це вплинуло декілька факторів:

- Посилення ядерної загрози (ядерні випробування Північної Кореї; великі військові навчання США, Японії, Південної Кореї; напружені відносини між США та Росією).

- Недостатня реакція на зміну клімату (вихід США з Паризької угоди про клімат, збільшення викидів вуглекислого газу в атмосферу, нагрівання Землі; тривалі посухи; зміни сезонів; підвищення рівня моря).

- Нові технології та глобальні ризики (втрата довіри громадськості до ЗМІ; поширення дезінформації; хакерські атаки в

мережах Facebook та Google для використання персональних даних користувачів (*About the Bulletin of the Atomic Scientists, 2022*).

У 2019 році годинник вирішили не переводити і залишити на позначці 23:58, як і 2018-го. Фахівці проекту акцентували увагу політиків, що це не показник стабільності, а «серйозне попередження» для світових лідерів і всіх жителів планети, оскільки стрілка годинника втретє опинилась так близько до опівночі. Президент «Bulletin of the Atomic Scientists» Рейчел Бронсон зазначив, що світ знаходиться в хиткому становищі, далекому від норми.

Тривалий час існування цього проекту (75 років) доводить важливість його в системі міжнародних відносин та стратегії розвитку сучасних держав. Поки існує і може використовуватися ядерна зброя, існує й ризик знищення цивілізації. Досі такого лиха не сталося, оскільки національні лідери прислуховуються до попереджень. Саме тому в критичні часи за останні 74 роки вони створюють канали зв'язку з противниками, укладають договори про контроль над зброєю, вживають заходи для радикального скорочення арсеналів, намагаючись врегулювати ті чи інші міжнародні конфлікти та запобігти розвитку глобальних проблем та ризиків. Запобігання ядерній війні вимагає постійної дипломатії, більшого обміну інформацією та відкритих комунікацій, які породжують довіру. Сприятливими моментами є покращення відносин між США і КНДР та розвиток технологій.

«Годинник Судного дня» скидав хвилину стрілку 24 рази з моменту його дебюту в 1947 році. Останній раз це було у 2020 році, коли стрілки перемістили з двох хвилин до півночі до 100 секунд до півночі. Тримання стрілок на цьому рівні є чітким попередженням для світу - потрібно негайно відступити від порогу загибелі. Необхідні моментальні практичні кроки для захисту людства від основних глобальних загроз. На жаль, проект «Годинника Судного дня» спонукає не всіх лідерів одразу вирішувати проблеми, які можуть призвести до руйнації світу. У березні 2022 року Рада з науки і безпеки оприлюднила нову заяву у зв'язку з вторгненням Росії в Україну: «Вторгнення Росії в Україну втілило в життя цей кошмарний сценарій, коли президент Росії Володимир Путін погрожує підвищити рівень ядерної готовності і навіть першим застосувати ядерну зброю, якщо НАТО вступить на допомогу Україні. Ось так виглядає 100 секунд до півночі» (*Bulletin Science and Security Board condemns Russian invasion of Ukraine, 2022*). Члени Ради з питань науки та безпеки, спираючись на дані аналізу та власний досвід, пропонують заходи щодо мінімізації загрози глобального апокаліпсису в короткостроковій перспективі, а

потім зменшення ймовірності його виникнення з часом. Коли годинник показує 100 секунд до півночі, ми всі під загрозою. Цей момент одночасно небезпечний і невитриманий, і вимагає негайних дій щодо порятунку цивілізації.

Наявність ядерної зброї, подальші кліматичні зміни і тривалі міжнародні конфлікти між державами, пандемія COVID-19 схиляють чашу терезів на негативну сторону. Окрім того, новою небезпекою вчені назвали інформаційну війну і фейкові новини, які підривають демократію в усьому світі. «Годинник Судного дня» допомагає звернути увагу на ці проблеми і консолідувати всіх суб'єктів міжнародних відносин, аби вберегти світ від катастрофи. І найголовніше, він надає можливість проінформувати не тільки великих політичних лідерів, але й пересічних громадян, які можуть впливати на політику своєї країни, і повернути стрілки годинника назад. Цей проект дає можливість зрозуміти світові проблеми, які здаються громадянам неосяжними, мотивує та спонукає їх до активних, практичних кроків на захист людства від основних глобальних загроз.

Список використаних джерел

- Годинник судного дня: залишилося 100 секунд. (17.02.22). Доступ за <https://zbruc.eu/node/110640>
- Bulletin Science and Security Board condemns Russian invasion of Ukraine; Doomsday Clock stays at 100 seconds to midnight. (7.03.2022). *Bulletin of the Atomic Scientists*. Доступ за https://thebulletin.org/2022/03/bulletin-science-and-security-board-condemns-russian-invasion-of-ukraine-doomsday-clock-stays-at-100-seconds-to-midnight/?utm_source=ClockStatementPage&utm_medium=Web&utm_campaign=DoomsdayClockMarchStatement (дата звернення: 12.05.2022).
- About the Bulletin of the Atomic Scientists. (2022). Доступ за <https://thebulletin.org/about-us/>
- Стрілки Годинника Судного дня цьогоріч вирішили не переводити. (21.01.22). *Укрінформ*. Мультимедійна платформа іномовлення України. Доступ за <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3389448-strilki-godinnika-sudnogo-dna-cogoric-virisili-ne-perevoditi.htm>

Секція 7

МОВНА ОСВІТА ТА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ XXI СТ.

FORMATION OF MULTICULTURAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

Antonova H. A.

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Social changes related to the processes of globalization and integration, which take place in almost all spheres of life, determine the priority directions of modern education. Intensive integration processes, of course, also cause complex problems, which include training not only future professionals in a particular field, but also teachers and researchers who would be able to interact in a cross-cultural context, adequately and tolerantly treat other cultures. Without such knowledge and competencies, the cooperation of future specialists is impossible both in their country and at the global level. Thus, the formation of multicultural competence of students becomes an integral part of the organization of the educational process of higher education.

Many domestic and foreign scholars have paid attention to the issue of multiculturalism and the formation of a multicultural personality. The scientific works of researchers (G. Baker, J. Banks, P. Weber, D. Holnick, K. Campbell, W. Mitter, E. Hollins and others) highlighted the problems of introducing multicultural education, developing the concept and model of multicultural education. In Ukraine, the issue of multicultural education became one of the most pressing issues in the late twentieth century. Theoretical principles of education of multicultural youth and their practical implementation in the educational process have been the subject of research by such scientists as E. Antipova, V. Boychenko, V. Bolgarinova, L. Volyk, O. Gurenko, L. Gorbunova, O. Kovalchuk, O Lokshina, L. Pukhovskaya, A. Solodka and others.

"Multicultural education is understood as education that promotes the acquisition of knowledge about other cultures, the identification of common and special in cultural values, customs and traditions, the education of respect for other cultures. The objectives of such education are awareness of the interaction and mutual enrichment of cultures in the modern world, determining their place in the multicultural world and, as a consequence, the personal development of the participants (*Борисенков, 2004: 175*).

The main principle of multiculturalism is the education of a democratic worldview of a person who is aware of his belonging to the Ukrainian people, modern world civilization, which is prepared for life and work in the intercultural space.

In the conditions of constant development of international cooperation, knowledge of two or more foreign languages becomes a necessity of modern life. As a result, the attitude to the subject "Foreign Language" is changed. After all, a foreign language is an important means of comprehensive development of the individual, his intellectual, emotional and motivational sphere. It has a positive effect on the formation of skills to work effectively with people: mastered during the study of foreign languages forms of speech etiquette, experience of tactful and friendly behavior, ethnographic realities help to better understand others, their motives and interests (*Дубовик, 2021*).

The content of the discipline "Foreign Language" provides knowledge about the culture of the country whose language is studied, forms an idea of cultural interaction based on respect, language, ethnic tolerance, willingness to study cultural heritage, to enrich the spiritual achievements of other cultures, to find peaceful ways conflict resolution. However, the pedagogical potential of the discipline is the ability to use interactive methods (role-playing games, "brainstorming", group projects, discussions) and forms of work (pair work, group work, teamwork) that allow students to interact with each other. They are created during classes optimal conditions for students to communicate in a multicultural environment, gain experience of constructive interaction, group decision-making, conflict resolution by peaceful means (*Звягинцева, 2012 :196*).

The main task when learning a foreign language is the ability to work with foreign texts. Students must not only read, but also be able to translate, analyze the content and extract the necessary information. When working with texts, students receive a lot of information that broadens their horizons, increases the motivational component, arouses interest, emotional and mental response.

Business and role-playing games are often used in foreign language classes. The most interesting forms of role-playing games include press conferences, correspondence trips, interviews, round tables, teleconferences, reports, excursions, etc. They not only stimulate interest in participating in foreign language communication, increase students' cognitive activity, change attitudes to the learning process, but also improve interpersonal communication in the group, help consolidate sociolinguistic, cultural knowledge, form and develop intercultural communication skills.

Thus, we can conclude that multicultural education is aimed at ensuring the formation of multicultural competence, awareness of the existence of cultural diversity, foster a tolerant attitude towards other cultures, peoples, develop skills of productive interaction with native cultures. Professionally oriented foreign language training contributes to the formation of the social side of the personality of the future specialist, which meets the requirements of society, provides a high level of quality of education in general.

References

- Борисенков, В.П. (2004). *Поликультурное пространство России: история, теория, основы проектирования*. Ростов на Дону: Изд-во РГПУ.
- Дубовик, О. (2021) *Формування полікультурної компетенції майбутніх спеціалістів (теоретико-методологічний аспект)*. Відновлено з <https://lib.iitta.gov.ua/6894/1/paragraf.df>
- Звягинцева, Е.П. (2012). Поликультурный компонент профессионально-ориентированного иноязычного образования студентов в аспекте социально – педагогического подхода. *Мир науки, культуры, образования*, 2 (33), 195-197.

THE ROLE OF ENGLISH IN LOGISTICS

Petrosiuk V. O.

State University of Trade and Economics

Undoubtedly, it should be noted that English is an international language either in social life or in business. Logistics include international relations between many countries, which makes foregoing a very actual statement. English for logistics, specifically business English, is a key factor in the development of this profession for Ukrainian foreign economic activity.

I would like to share the reason why English is the international language. “The British fleet was one of the strongest in the world. All sea

routes were subject to the British. Most of the lands – half of the North America, many countries in Africa and Asia, Australia, India – were ruled by the British Crown. The English language penetrated all corners of the globe” (*Як англійська мова стала міжнародною*, 2022).

Globally learning a foreign language develops a person from different angles. On the one hand, and the main thing, knowledge of a foreign language allows you to communicate with more people, and therefore, to develop both business and personal acquaintances with a much wider range. Recognition of English as a tool of communication in the world community has thoroughly expanded the possibilities of its study in various countries, including Ukraine. Today, there are many courses, specialized schools that teach students foreign languages, which greatly simplifies the search for a source of knowledge to learn something new, and even more so – such an important tool as English. On the other hand, learning a foreign language develops different human skills, namely: allows you to be more flexible in communication, use rarely used phrases in communication in the native language (for example, by learning new meanings of idioms in English), strengthens neural connections in the brain, and internally allows you to feel like a different person when communicating in another language.

“A high level of English for logisticians is a significant advantage, as most global companies have chosen it as their official language for business purposes. In turn, organizations that do not use it significantly lose to their competitors and limit their own growth opportunities. Business logistics English allows you to solve the following problems:

- communication and effective cooperation of employees from different countries;
- conducting business correspondence;
- signing large business agreements;
- coordination of supplies;
- regulation of “business processes” (*Важливість ділової англійської в логістиці*, 2021).

The importance of English for logistics is growing every hour. In Kyiv, Lviv or foreign companies, English is a crucial for logistics. Without a sound knowledge of English in logistics, potential employers are unlikely to consider the application and be interested in. It should be noted that companies that do not use English in logistics, achieve poor outcomes and have limited growth opportunities in the global market. By introducing English into their work, logistics professionals can:

- “find partners around the world,
- communicate with customers at a high level,

- conclude large-scale agreements, etc.” (Огородник, 2021).

“One cannot help saying that logistics as international trade has a vocabulary of technical English and increasingly complete. Some companies even require more than one foreign language, because they consider English compulsory” (*The Importance of English*, 2017).

In conclusion, it is necessary to say that it is becoming increasingly clear in logistics and international trade that the global economy is increasingly interconnected. At the same time, logistics must be prepared to coordinate negotiations, communicate orally or verbally, and interpret documents relating to the transport of goods, such as insurance contracts and customs information, usually in English (*The Importance of English*, 2017).

References

- Важливість ділової англійської в логістиці. (2021). *Business English Academy*. Відновлено з <https://ua.be-english.com.ua/english-for-logisticians>
- Огородник, Т. (2021). *Особливості англійської для логістів*. Відновлено з <https://yappi.com.ua/ua/posts/read/osobennosti-anglijskogo-dlya-logistov>
- Як англійська мова стала міжнародною. Історичні передумови. (2022). *Тут цікаво*. Відновлено з <https://tut-cikavo.com/kultura/frazi/514-yak-anglijska-mova-stala-mizhnarodnoyu-istoriya-i-nash-chas>
- The Importance of English for Logistics. (2017). *El Insignia*. Retrieved from <https://elinsignia.com/2017/06/14/the-importance-of-english-for-logistics>

НАВЧАННЯ МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВО» У ЗВО

Беловецька Л. Е.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Зростаюча різноманітність культур, яка є плінною, динамічною та трансформаційною, передбачає специфічні компетенції та здібності окремих осіб і суспільства вчитися, перенавчатися, щоби досягти особистої реалізації та соціальної гармонії. Сьогодні в Україні, як і в інших країнах, розвиваються мультикультурні дослідження, де багатокультурні контакти спричинили, як багатокультурність, так і багатомовність суспільства. Завдяки підвищеному профілю вивчення мов у світовій спільноті, мовна освіта досліджує нову модель

міжкультурного вивчення мови і викладання. Метою міжкультурного вивчення мови є підготовка мовних користувачів, які мають чіткі навички розуміння зв'язків і відмінностей між власною культурою та культурою мови, яка вивчається (*Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*, 2013, p. 2).

Проте сьогодні вчені, які займаються проблемами міжкультурної компетенції, більш зацікавлені в комунікації та культурі, ніж лінгвістичних проблемах як таких: переклад розглядається скоріше як дія між культурами, ніж між мовами. Культурні посилання зазвичай викликають більше, ніж просто лінгвістичні проблеми, оскільки перекладаючи доводиться долати культурні бар'єри.

З багатьох факторів, які можуть призвести до неправильного прочитання в перекладі, тому культурні передумови заслуговують на особливу увагу, оскільки вони можуть істотно і систематично впливати на інтерпретацію фактів і подій у вихідному тексті. Це викликає необхідність отримання нових видів знання – компетентність у міжкультурній компетентності.

У звіті ЮНЕСКО «Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework» зазначається, що міжкультурна компетенція – наявність адекватних відповідних знань про певні культури, а також загальні знання про види проблем, що виникають коли представники різних культур взаємодіють, дотримуючись сприйнятливого ставлення, яке заохочує встановлювати та підтримувати контакт з різними іншими людьми, а також володіючи навичками, необхідними для використання як знань, так і ставлення під час взаємодії з іншими представниками різних культур. Один із способів розділити міжкультурні компетенції на окремі навички – це розрізнити: knowledge of the culture (знання культури), skills of interpreting/relating (навички інтерпретації/відносини), skills of discovery/interaction (навички відкриття/взаємодії), attitudes of curiosity/openness (ставлення допитливості/відкритості), critical cultural awareness (критична культурна обізнаність) (*Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*, 2013, p. 16).

Дарла Дердорф зазначає навички та компетенції, які слід розглядати як мінімальні вимоги для досягнення міжкультурних компетенцій:

- Повага («оцінка інших») / Respect («valuing of others»);
- Самосвідомість/ідентичність («розуміння лінзи, крізь яку кожен дивиться на світ») Self-awareness/identity («understanding the lens through which we each view the world»);

- Бачити з інших точок зору / світоглядів («як ці перспективи схожі та різні») / Seeing from other perspectives/world views («both how these perspectives are similar and different»);

- Слухання («залучення до справжнього міжкультурного діалогу») / Listening («engaging in authentic intercultural dialogue»);

- Адаптація («можливість тимчасово перейти в іншу перспективу») / Adaptation («being able to shift temporarily into another perspective»);

- Побудова відносин (вибудовування міцних міжкультурних особистих зв'язків) / Adaptation («being able to shift temporarily into another perspective»);

- Культурна смиренність («поєднує повагу з самосвідомістю») / Cultural humility («combines respect with self-awareness») (*Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*, 2013, p. 24).

Як описано в Керівництві ЮНЕСКО з міжкультурної освіти (2006а), вивчення міжнародних інструментів встановлення стандартів та інших документів, що виникли в результаті міжнародних конференцій, підкреслює погляд міжнародної спільноти на освіту, пов'язану з міжкультурними питаннями. Можна виділити певну кількість повторюваних принципів, які можуть керувати міжнародними діями у сфері міжкультурної освіти:

- Принцип 1: Міжкультурна освіта поважає культурну ідентичність учня

шляхом надання культурно відповідної та якісної освіти для всіх.

- Принцип 2: Міжкультурна освіта надає кожному учню культурне знання, ставлення та навички, необхідні для активної та повноцінної участі в суспільстві.

- Принцип 3: Міжкультурна освіта забезпечує всім учням культурні знання, ставлення та навички, які дозволяють їм сприяти повазі, розумінню та солідарності між окремими особами, етнічними, соціальними, культурними та релігійними групами та націями (*Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*, 2013, p. 27).

Викладачі лінгвокраїнознавства як експерти з міжкультурної комунікації, повинні бути навчені посередництву між культурами в реальних життєвих ситуаціях, тобто мають отримати академічну підготовку, засновану не стільки на лінгвістичних вправах у ситуації, схожій на вакуумну класну кімнату, а й на основі інтеракціоністського підходу. Міжкультурна комунікація означає брати на себе ролі, перемикатися між різними ідентичностями в різних культурно-специфічних ситуаціях. Вирішальним елементом у цій формі

спілкування є культура та вплив, який вона має на нашу комунікативну поведінку.

Культура сильно впливає на наші переконання, цінності та світогляд, на наше використання мови, невербальну поведінку та на те, як ми ставимося до інших. Культура формує наші відносини з нашою сім'єю та друзями, вона вчить нас, як виховувати дітей, і надає нам вибір для форм комунікації, відповідних різним соціальним ситуаціям. Для багатьох людей вже не так просто провести чітку межу між оригінальною та цільовою культурами. Міжкультурні компетенції — це вміння вміло орієнтуватися в складних середовищах, що відзначаються зростаючим різноманіттям народів, культур і стилів життя, іншими словами, вміння ефективно та належним чином працювати з іншими, які мовно та культурно відрізняються від вас самих. Проте, з огляду на їхнє значення для суспільно-політичного життя, коло міжкультурних компетенцій набагато ширше, ніж формальна освіта. Сфера сучасної мовної освіти висуває нові вимоги до всіх її учасників і передусім до вчителя, який повинен не лише володіти інноваційними технологіями навчання, але й розуміти сутність закономірностей, які лежать в їх основі. Сучасний етап розвитку методичної науки пов'язаний із зверненням до міжкультурної парадигми дослідження процесів навчання та вивчення мов і культур, що зумовлює необхідність переосмислення сутності сучасних підходів, цілей, змісту, принципів, способів, прийомів і засобів навчання. Певних змін зазнали і функціональні обов'язки вчителя іноземної мови, який має стати ініціатором та організатором міжкультурної взаємодії учня з носієм мови, яка вивчається. Наш світ зараз глобальний і різноманітний, тому необхідно підготувати учнів до взаємодії з людьми інших культур. Отже, викладачам мови рекомендується вважати мовну компетентність такою ж важливою, як і міжкультурну.

Список використаних джерел

Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework. (2013). Paris: UNESCO. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000219768>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Ганускова О. О., Боклах Д. Ю.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Проектна діяльність здобувачів вищої освіти є важливою на заняттях іноземної мови, адже завдяки їй можна засвоювати власне лінгвістичний матеріал, розвивати творчість, критичне мислення, лідерські якості, дисциплінованість, згуртовувати різних студентів навколо однієї мети.

Термін «проект» (з лат. *«proectus»*) означає «кинутий уперед», тобто його можна визначити як задум для подальшої реалізації ідеї або цілі. Проект – це комплекс заходів, які взаємопов’язані, їх розробляють і створюють для досягнення цілей за деякий час при опрацюванні певних джерел (*Москвін, 1999, с. 10*). Отже, проект потребує тривалої підготовки, моніторингу інформації, її синтезу. Особливо це стосується осмислення інформації іноземною мовою.

У професійному полі майбутніх соціальних працівників – соціальна реабілітація, соціальний аудит та інспектування, попередження і врегулювання трудових відносин та ін., які цілком репрезентовано в соціальній політиці США, Великобританії, Канади тощо. Необхідною в цьому плані стає потреба вивчення на заняттях іноземної мови досвіду соціальної роботи англomовних країн, адже це стане запорукою розширення професійних знань майбутніх фахівців, опанування новітніх технологій соціальної роботи в іншомовній комунікації, що особливо важливо з огляду на євроінтеграційні процеси в Україні.

Проект у вивченні англійської – це визначена тема, яку викладач обирає для того, аби здобувачі вищої освіти проявили творчий іншомовний потенціал для її всебічного висвітлення, розв’язали певні проблеми та задачі, що загалом перетворюється на створення творчого продукту із залученням міжпредметних зв’язків. Традиційно для проектної роботи обираємо такі теми: «Assistance to Low-Income Families in Ukraine», «Social Adaptation of People with Disabilities», «Supporting Families through the Crisis», «Support for Military Personnel & Families», «Children’s Rights in the United States and Ukraine», «Social Policies for Homeless in Latin America», «Immigration Policy in Canada» тощо.

Визначимо ключові етапи роботи над проектом:

- 1) побудова плану та розподіл обов'язків за тематичними локаціями;
- 2) виконання плану й опрацювання необхідних джерел;
- 3) консультації щодо створення проекту з викладачем;
- 4) презентація проекту;
- 5) рефлексія проведеної роботи.

Виходячи із запропонованих проектів О. Гладкою (2013), виділимо за кількістю учасників індивідуальні (виконуються одним студентом) і групові проекти (між групами). С. Сисоева (2002) визначає за змістом такі типи проектів: дослідницькі, інформаційні, творчі, телекомунікаційні. З-поміж названих типів у вивченні іноземної мови студентами спеціальності «Соціальна робота» доречними стануть дослідницькі, інформаційні, творчі, оскільки такі проекти допоможуть розвивати професійно необхідні якості, критичне мислення, поглиблювати фахові знання про соціальну сферу різних країн в контексті вивчення іноземної мови.

Наведемо приклад дослідницького проекту «The Needs of Young People», пов'язаного з моніторингом та аналізом соціальних потреб молоді м. Северодонецька. Участь беруть команди студентів, які розробляють анкету для з'ясування потреб молоді, проводять опитування, аналіз, готують і показують презентацію, де англійською мовою відображають результати дослідження. Творчий проект пропонуємо у створенні для іноземців інформаційного буклета про послуги міської соціальної служби. Група студентів виготовляє інформаційний буклет у вигляді колажу з відомостями про отримання певних послуг у різних кабінетах. Кінцевий результат – це доступна карта послуг іноземною мовою, які можна отримати у кожному підрозділі служби. Такий буклет має прикладне значення, адже до СНУ ім. В. Даля вступає велика кількість іноземних студентів.

Групові проекти мають винятковий потенціал в охопленні великої кількості інформації, її унаочненні і представленні, тому використовуються частіше. У проекті «Stop the War» створюємо відеоролики англійською мовою, у яких відображено соціальний вплив війни. Групи студентів проводять аналіз ситуацій, розробляють сценарій теми, визначають ролі, готують лаштунки, проводять зйомки. У підсумку презентацію змонтованого відеоролика переглядаємо на занятті.

Створення інформаційних проектів варто назвати тривалим процесом. На заняттях іноземної мови здобувачі вищої освіти створюють проект «Dictionary of Social Work», який розробляється

впродовж семестру. Студенти складають фахові терміни з достовірних джерел, потім на занятті презентують електронну версію словника і структуру створених розділів: Section 1 «The Most Commonly Used Social Terms», Section 2 «Terms of Social Audit and Inspection» тощо.

Отже, використання проектної діяльності на заняттях іноземної мови є необхідним для фахової підготовки конкурентноспроможного соціального працівника, адже це дає змогу розширити іншомовну комунікацію в контексті майбутньої професії, удосконалити вміння працювати з інформацією, віднаходити важливе, опанувати термінологію спеціальності англійською мовою, що створить перспективні напрями подальшої діяльності.

Список використаних джерел

- Гладка, О. (2013). Формування комунікативної компетенції студентів на основі проектної методики навчання іноземної мови. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 7, 36–40. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2013_7_7
- Москвін, С. О. (1999). *Проектний аналіз*. Київ: Лібра.
- Сисосва, С. О. (2002). Особистісно орієнтовані педагогічні технології: метод проектів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 1, 73–79.

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМ»

Гарбузова В. В., Боклах Д. Ю.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Сьогодні вища освіта України перебуває на стадії інтеграції в європейський простір. Туризм є однією із перспективних сфер української економіки, що сприяє зміцненню міжнародних відносин та розширенню міжкультурних зв'язків. Туристична та гостинна індустрія зацікавлені у висококваліфікованих менеджерах, які не лише професійно підготовлені, а й вправно володіють іноземними мовами. Однією зі стратегій вивчення іноземних мов є комунікативний підхід, що зумовлює опанування іншомовного спілкування шляхом формування та розвитку міжкультурної комунікативної компетенції. Щоб реалізувати цю необхідну стратегію, викладачі іноземних мов у

вищих навчальних закладах використовують міжпредметні зв'язки як засіб формування конкурентноспроможного фахівця.

Актуальність розвідки зумовлена необхідністю використання міжпредметних зв'язків на заняттях іноземної мови з метою забезпечення сприятливих умов для формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців туристичної галузі.

Упровадженням міжпредметних зв'язків в освітній процес займалися Ш. Амонашвілі, Дж. Дьюї, В. Кіллпатрик, М. Монтессорі, К. Ушинський. Міжпредметні зв'язки у вивченні іноземних мов стали предметом теоретико-методичних робіт Н. Бачинської, В. Вергасова, С. Ніколаєвої, М. Шмир та ін.

Під міжпредметними зв'язками розуміється включення в структуру заняття матеріалу інших дисциплін, які допомагають поглибити знання з певної теми. Це окремі вставки в заняття, що сприяють кращому сприйманню та запам'ятовуванню певних понять. Для більшої ефективності викладач має уводити міжпредметні зв'язки в навчання систематично та створювати завдання, що передбачають творчу діяльність студентів (*Волкова, 2001*), аби вони самостійно могли порівнювати інформацію з різних тем. Отже, за умови комплексного уведення міжпредметних зв'язків лінгвістичні знання набудуть системності. Вивчення іноземних мов з використанням міжпредметних зв'язків є цікавим процесом, під час якого створюється позитивна «фахова» мотивація (*Іванцюк, 2003, с. 25*).

Говорячи про зв'язок іноземної мови з навчальними предметами спеціальності «Туризм», маємо на увазі систему роботи, під час якої студенти у процесі іншомовної комунікації вивчають матеріал з інших дисциплін, предметних галузей. Так, наприклад, можна провести зв'язок англійської та німецької мови з історією, географією, оскільки у вивченні цих мов досить часто наявні відомості про культурні пам'ятки, клімат, ландшафт території країн. Відтак реалізація зв'язку зазначених дисциплін в контексті вивчення іноземних мов стане доволі продуктивною.

Вивчаючи лінгвокультуру Великобританії, США, Канади, Австралії на заняттях англійської або міста Німеччини на заняттях німецької, студенти не тільки запам'ятовують важливі та цікаві факти з історії, а й вивчають розташування столиць і великих міст на мапі світу, ознайомлюються з традиціями їх життя, манерою поведінки і менталітетом мешканців. Часто завдання передбачають порівняння традицій і звичаїв країн, мова яких вивчається, з традиціями своєї країни, що дозволяє знаходити спільні й відмінні риси представників різних культур, використовуючи засоби іноземної мови. Майбутній

фахівець туристичної галузі, який володіє актуальною інформацією про готелі, курорти, візи, досконало знає декілька іноземних мов, має уявлення про культуру та менталітет мешканців – конкурентноспроможний та затребуваний професіонал.

Вочевидь, зв'язок англійської та німецької мови з іншими профільними дисциплінами спеціальності «Туризм» встановлюється у вивченні таких лінгвокультурно маркованих тем, як «Hotel problems», «Getting around», «Superlative cities», «Sprachen und Länder», «Frühstück im Hotel», «Reisevorbereitungen». Але й вивчення граматики також може слугувати цінною основою для проведення лінгвістичних паралелей між мовами.

Англійська мова тісно входить у буденний і професійний простір, а отже, подекуди сприймається як органічна частка рідної мови. Навіть без знань англійської та німецької можна легко перекласти українською мовою слова «tourism», «tour», «hotel», «excursion», «baggage», «der Service», «das Komfort», «der Pension», «das Hotel». Через це студенти легко запам'ятовують їх вимову та значення, тому завдання на співвідношення іноземних слів з їх українськими еквівалентами сприяють глибшому засвоєнню лексики.

Тексти на занятті іноземної мови повинні містити тематично корисну інформацію, яка доповнювала б матеріал інших профільних дисциплін спеціальності «Туризм». Залучення для взаємозв'язків з іноземними мовами різних тем предметних галузей знань буде професійно корисним. Майбутні фахівці туристичної галузі оперуватимуть знаннями про мовленнєвий етикет різних країн, вмітимуть вступати в типові ситуації спілкування, удосконалюватимуть граматичні навички. Міжпредметні зв'язки у цьому аспекті володіють дійсно широкими можливостями, оскільки застосування знань із суміжних предметів, опора на розумові та практичні навички студентів, що сформувалися під час вивчення різних дисциплін, полегшують засвоєння навчального матеріалу іноземною мовою, роблять його фахово необхідним (Николаєва, 2000, с. 67).

Отже, реалізація міжпредметних зв'язків на заняттях іноземної мови для студентів спеціальності «Туризм» робить іншомовну комунікацію більш ефективною, професійно цікавою. Використовуючи знання з фахових дисциплін, студенти не тільки поповнюють словниковий запас, а й вчаться спілкуватися на різноманітні теми, читати автентичні тексти іноземною мовою з повним розумінням змісту, удосконалюють вміння порівнювати, аналізувати власне лінгвістичний матеріал, марковані лексеми,

готувати себе до професійної діяльності завдяки інтеграції знань фахових дисциплін крізь комунікативні стратегії іноземної мови.

Список використаних джерел

- Волкова, Н. П. (2001). *Педагогіка*: навч. посіб. для студ. Київ: Академія.
Іванцюк, Т. І. (2003). Впровадження міжпредметних проблемно-пізнавальних завдань на уроках англійської мови. *Навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах*, 3, 25–28.
Ніколаєва, С. Ю. (2000). Сучасні підходи щодо викладання іноземних мов. *Іноземні мови*, 1, 65–72.

КОГНІТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ В ОПАНУВАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Давіденко Н. О.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Принцип комунікативної спрямованості навчання займає центральне місце в ієрархії принципів навчання як першої, так і другої іноземної мови. Одночасно з освоєнням мовного матеріалу необхідно розвивати вміння і навички комунікації на новій мові. В цьому відношенні навчання першій, другій і наступним мовам принципово не відрізняється. Різниця полягає в тому, що оволодіння другою і наступними іноземними мовами характеризується більшою інтенсивністю, активністю і самостійністю пізнавальної діяльності студентів, діяльності по формуванню знання - результату когнітивного процесу. Тому саме в області багатомовного навчання був вперше сформульований принцип його когнітивної спрямованості. Когнітивність - це здатність сприймати та обробляти дані, що надходять до нас у різний спосіб (сприйняття, досвід, переконання...), щоб перетворити їх на знання. Ця здатність охоплює різні когнітивні процеси, такі як навчання, увага, пам'ять, мова, міркування, прийняття рішень та інші, які є частиною інтелектуального розвитку та досвіду.

Виділення принципу когнітивної спрямованості навчання другій ІМ означає особливу увагу, яку слід приділяти особливостям ментальної діяльності учнів за освітою лінгвістичних уявлень. Його суть зводиться до проблеми оптимальної організації пізнавальних дій учнів, відповідної природній пізнавальній поведінці людини. Когнітивна діяльність людини в опануванні іноземної мови одночасно

універсальна і індивідуальна. Її універсальна сторона проявляється в природному порядку дій учня по формуванню лінгвістичних уявлень. У реальному процесі пізнання ця загальна послідовність реалізується індивідуально, шляхом використання індивідуального набору стратегій: метакогнітивних, когнітивних, соціальних, афективних. Тому суть принципу когнітивної спрямованості навчання двояка: 1) оптимальна організація навчального процесу збігається з природним шляхом пізнання, яке властиве психіці людини; 2) ефективність оволодіння мовою залежить від гнучкості суб'єкта в використанні пізнавальних стратегій, вміння застосовувати стратегії адекватно для виконання завдання, яке стоїть перед ним (*Щепилова, 2005, с. 95*).

Принцип когнітивної спрямованості навчання у єдності двох його сторін покликаний збагатити когнітивний потенціал учня та підвищити якість та результативність його пізнавальної праці. Викладач повинен забезпечити проходження студентом природних стадій пізнавального процесу. Слід допомогти учневі отримати максимум з його навчальних умінь і металінгвістичних знань, тренувати учнів у використанні стратегій, найбільш адекватних для розв'язання задачі: класифікувати, узагальнювати, здійснювати перенесення та інше.

Принцип когнітивної спрямованості навчання мовам передбачає не передавати готове лінгвістичне знання, а увияти учневі стратегії оволодіння мовою. Знання має народитися з потреб в спілкуванні і в самовираженні. Переважно створювати такі потреби, щоб стимулювати інтерес учнів до навчання. Результатом правильно організованого оволодіння лінгвістичним знанням буде готовність учня до автономного навчання, постійного вдосконалення своїх мовних знань і навичок. Принцип когнітивної спрямованості навчання відображає педагогічну концепцію людини як істоти унікальної. Він заснований на повазі природної різниці між учасниками освітнього процесу, на розумінні того, що будь-яке вчення глибоко індивідуально за своєю природою. Сутність принципу когнітивної спрямованості навчання в тому, що учень - активний діяч навчального процесу. Він активно сприяє навчанню, а також навчанню своїх товаришів. Це відбувається в освітньому середовищі, що формується через взаємодію вчителя, учня і його товаришів по навчанню. Прийоми, що реалізуються в руслі принципу когнітивної спрямованості навчання, розвивають незалежність мислення і дії, бажання самим керувати своїм навчанням і оцінювати його, сприяють розумовому, духовному, соціальному розвитку особистості. При навчанні другої іноземної мови комунікативно-когнітивний підхід є необхідністю та передбачає

використання всіх засобів, що є в розпорядженні вчителя, для інтенсифікації та раціоналізації навчання. Ці можливості закладені в самому процесі оволодіння не першою іноземною мовою і можуть бути реалізовані при застосуванні принципів когнітивної та комунікативної спрямованості навчання (Щукин, 2004, с.7).

Когнітивна спрямованість означає організацію формування уявлень про лінгвістичні явища нової мови відповідно до закономірностей природного процесу пізнання, забезпечення активної ролі учня в осмисленні мовних явищ. Когнітивна спрямованість навчання дозволяє зробити процес навчання іноземної мови більш ефективним, так як використовує наявні в розпорядженні учня великі ресурси: лінгвістичний досвід і металінгвістичну свідомість. При застосуванні принципу когнітивної спрямованості навчання скорочується етап автоматизації мовних навичок.

Список використаних джерел

Ніколаєва, С.Ю. (Ред.). (2003). *Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання*. Київ: Ленвіт.

Щепилова, А. В. (2005). *Теория и методика обучения французскому языку как второму иностранному: учебное пособие для студентов вузов*. Москва: ВЛАДОС.

Щукин, А. Н. (2004). *Обучение иностранным языкам: Теория и практика: учеб. пособие для преподавателей и студентов*. Москва: Филоматис.

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ ІЗ ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Світлічна О. О.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Сучасна епоха, що характеризується процесами формування глобального світового співтовариства, безумовно, веде до вироблення нових пріоритетів і цінностей, орієнтованих на взаємодію і інтернаціоналізацію. Такі цінності впроваджуються в усі галузі соціальної життєдіяльності людини, але особливо актуальним є їх прояв в сфері освіти, цінності і цілі якої зміщуються в бік мультикультурної інтенсифікації, яка відповідає принципам толерантності і дотримання прав людини. В останні десятиліття

проблема підготовки людей до життя в диверсифікованому суспільстві в умовах посиленої багатонаціональності та мультикультурності знаходиться в центрі уваги педагогічних досліджень. У сучасному суспільстві етнічного, культурного, релігійного різноманіття актуальною проблемою є виховання підростаючого покоління, вільного від упереджень, расизму, дискримінації, здатного ефективно співпрацювати з представниками інших культур. Виконання цього завдання неможливе без підготовки педагога нового типу, покликаного здійснювати професійну діяльність в умовах мультикультурного товариства, володіючого етнокультурним знаннями, толерантністю, здатністю до міжетнічного діалогу. Така освіта призначена для орієнтації педагога на активну і ефективну діяльність в багатонаціональному середовищі, формування наставника, що володіє почуттям розуміння і поваги інших культур, вміннями сприяти спільному, мирному і гідному життю всіх етнокультурних груп (*Carr, 2011, p. 174*).

Потреба глибокого вивчення і узагальнення досвіду країн-лідерів в області впровадження ідей мультикультурної освіти, таких, як Канада, наростає в силу того, що українська педагогіка має гостру потребу в розробці і впровадженні оптимальної політики, теорії і практики освіти в умовах багатоетнічного і багатокультурного соціуму.

Місією вищих педагогічних навчальних закладів Канади є підготовка фахівців готових до подолання в багатонаціональних навчальних закладах бар'єрів, що заважають нормальному спілкуванню і розвитку учнів з різних етнічних субкультур та встановленню між ними гуманних і довірливих відносин. Важливе завдання педагогічних закладів – підготовка вчителів, здатних організувати діалог культур в мультикультурних загальноосвітніх закладах (*Crocker & Dibbon, 2008, p. 127*).

Для України, однієї з багатоетнічних і багатокультурних країн Європи, де суспільство стурбоване питаннями національної ідентифікації, пошуком шляхів гармонійного розвитку і мирного співіснування культур, звернення до проблематики мультикультурної освіти за кордоном є цілком закономірним. Канада – один зі світових піонерів і лідерів по організації мультикультурної педагогічної освіти. Вивчення педагогічної освіти в Канаді має сприяти реалізації принципів та цінностей мультикультуралізму при підготовці педагогічного фахівця в Україні.

Цінності самобутності, рівноправності і різноманіття культур, на яких базується ідея мультикультурної освіти, знайшли

відображення в деклараціях ЮНЕСКО з проблеми глобальних стратегій освіти в XXI столітті, де підкреслюються ідеї необхідності усвідомлення молодим поколінням не тільки свого коріння і тим самим визначення свого місця в світі, але і формування шанобливого ставлення до інших культур, розуміння і поваги всіх людей, діалогічності і толерантності (*UNESCO Declaration on Principles of Tolerance, 1996*).

Істотні зміни, що відбуваються в системі освіти на основі мультикультурної парадигми, вимагають пильної уваги до професійних і особистісних цінностей вчителя, його морально-етичної позиції. Від ціннісних орієнтацій сьогодення і завтрашніх випускників педуніверситетів багато в чому залежить реальне втілення в шкільну повсякденність ідеї гуманізації освіти. Ціннісні орієнтації вчителя виступають в якості його професійної ідеології, що впливає на різні аспекти і рівні педагогічного процесу: від визначення вчителем стратегії професійної самореалізації до вибору конкретної тактики поведінки в конкретній навчально-виховній ситуації. В українському суспільстві зростає попит на соціально і професійно активну і відповідальну особистість вчителя, готову до творчого пошуку, до інноваційних перетворень в системі професійно-гуманістичних координат. Питання підготовки викладачів є досить важливим оскільки педагог виступає транслятором певної системи цінностей, впливаючи на ціннісну свідомість учнівської молоді, розвиваючи і коригуючи її духовно-моральні уявлення (*Parhar & Sensoy, 2011, p.195*).

Документально доведено, що педагогічні факультети багатьох університетів Канади працюють над вирішенням проблем рівності і соціальної справедливості в школах і університетах. Деякі вчені працюють над тим, щоб інтегрувати найважливіші постулати мультикультуралізму в програми підготовки вчителів, але ще багато що належить зробити (*Patrick, 2010, p. 292*).

Отже, сучасні програми професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів повинні враховувати вимоги мультикультурного підходу до організації навчально-виховного процесу. Такий підхід має розглядатися як одна з методологічних основ педагогічної освіти, яка орієнтує майбутніх вчителів на вивчення культури різних народів з метою розуміння сутності культури як суспільного явища в цілому і формування певних якостей особистості, таких як толерантність, діалогічність та повага до людей різної національності.

Список використаних джерел

- Carr, D. (2011). Values, virtues and professional development in education and teaching. *International Journal of Educational Research*, 171–176.
- Crocker, R., Dibbon, D. (2008). Teacher education in Canada. *Society for the Advancement of Excellence in Education*, 110-140.
- Parhar, N., & Sensoy, O. (2011). Culturally relevant pedagogy redux: Canadian teachers' conceptions of their work and its challenges. *Canadian Journal of Education*, 34(2), 189-218.
- Patrick, D. (2010). Canada. In J. Fishman & O. Garcia (Eds.), *Handbook of language and ethnic identity* (2nd ed.). (pp. 286-301). Oxford: Oxford University Press. P.286-301.
- UNESCO Declaration on Principles of Tolerance*. (1996). Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001518/151830eo.pdf>

FOREIGN LANGUAGE AS A SIGNIFICANT COMPONENT IN THE PROCESS OF FORMATION OF PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE SPECIALISTS

Solopova T. H.

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Today, in the conditions of integration and globalization, the requirements for the future specialist are gradually changing. Employers are becoming increasingly interested in professionals, ready for changing working conditions in ever-increasing flows of information and competition, able to easily adapt, make quick professional decisions and creatively solve problems of varying complexity. All these qualities of a future specialist must be established during the receipt of professional education and can be characterized as professional mobility of the future specialist.

The research of many scientists is devoted to the problem of formation of professional mobility, mobility is studied in different aspects depending on the sphere of scientific and professional interests of the author: R. Prima, M. Gordienko, I. Gorbacheva, N. Latusha, N. Bryzhak, L. Sushentseva, G. Shevchuk, L. Dolnikova; V. Kochyna studied the development of professional mobility of an engineer-teacher in the system of additional education; N. Dyachok considered the formation of professional mobility of future foreign language teachers in the educational environment of the university; N. Chizhova studied the role of a foreign

language in the formation of professional mobility of future advertising specialists.

In the work of S.L.Yakovleva professional mobility is defined as "...the ability and readiness of a person to change in life circumstances and as career advancement up (down) the professional ladder" (*Яковлева, 2006, с.12*).

As education becomes more international in the context of European integration and there is an opportunity to study and later work in any country, an integral feature of the future specialist is the knowledge of one or more foreign languages.

This determines the special attitude to the discipline "Foreign language", within which the optimal prerequisites for mastering not only foreign language competence, but also the basic characteristics professional mobility of students.

In this context, there is a need to possess not only communicative foreign language competence, but also relevant socio-cultural knowledge. S. Ter-Minasova emphasizes that "every lesson of a foreign language is a crossroads of cultures, it is a practice of intercultural communication, because every foreign word reflects the foreign world and foreign culture: behind each word is the idea of the world conditioned by national consciousness" (*Тер-Минасова, 2000, с. 25*).

Future professionals who have knowledge and skills in a particular field of knowledge and are able to intercultural communication, become competitive in modern conditions, have the necessary readiness to operate successfully in today's labor market. Thus, we can say that knowledge of a foreign language is a huge step towards professional mobility, and mobility in this context can be defined as a necessary condition for survival in modern society.

In addition, increasing importance in the activities of a specialist is given to knowledge of foreign languages, since the modern economy and any other industry is constantly connected with the scientific and professional knowledge of specialists in other countries of the world. This helps to achieve higher performance in each of the sectors of the national economy.

T. Oiserman (*2005*) believes that "today the study of foreign languages in isolation from the cultural context is impossible. It is not enough to know language; you need to be able to use it. Learning a foreign language as a real means of communication is inextricably linked with social and cultural life. The history of mankind has long shown that the ability of one nation to master the achievements of another - one of the main indicators of the viability of its culture, an obvious indicator of cultural progress" (с. 54).

Since modern society needs educated, qualified specialists who are distinguished by mobility, dynamism, constructiveness, respecting culture, scientific achievements, traditions of other countries and peoples, who speak a foreign language, the orientation towards knowledge of a foreign language implies the priority of the interests of the individual, the creation of a creative atmosphere in learning and the provision of a general cultural student development. In the conditions of the modern information society, knowledge and qualifications are of paramount importance in human life. To keep abreast of the development of world science, it is necessary to study the primary sources in the language of the authors.

Intercultural communication is the communication of people from different cultures. According to E. M. Vereshchagin and V. G. Kostomarov, the concept of "intercultural communication - is an adequate understanding of the two participants in the communicative act, belonging to different national cultures (*Верещагин & Костомаров, 1990, с. 47; с. 89*).

As S. Ter-Minasova notes, the study of a foreign language and its use in communication cannot be imagined today without fundamental and diverse knowledge of native speakers, without knowledge of the traditions and customs of countries, the language being studied, without knowledge of national character traits (*Тер-Минасова, 2000, с. 125*).

Thus, the term "professional mobility" is characterized by the readiness and ability of a specialist for changes in the social, cultural or professional spheres that occur in society, as well as the readiness to accept the system of values characteristic of this stratum of society. In this process, knowledge of a foreign language is a good help and allows future specialists to effectively carry out their professional activities in their field.

A foreign language has great potential for personal development. Multicultural competence allows young professionals, while maintaining a connection with their native language and culture based on synthesized knowledge, to integrate into another culture without losing their cultural identity.

References

- Верещагин, Е.М., Костомаров, В.Г. (1990). *Язык и культура*. Москва: Русский язык.
- Ойзерман, Т.И. (2005). Существуют ли универсалии в сфере культуры? *Социологические исследования*, 3, 24-34.
- Тер-Минасова, С.Г. (2000). *Язык и межкультурная коммуникация*. Москва: Слово.
- Яковлева, С.Л. (2006). *Формирование социальной мобильности будущих специалистов в процессе изучения иностранного языка в вузе*. (Дис. канд. пед. наук). Марийский государственный университет, Йошкар –Ола.

Секція 8

СУЧАСНІ СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ КЕРІВНИКІВ УНІВЕРСИТЕТІВ В УКРАЇНІ

Жабенко О. В.

Інститут вищої освіти НАПН України

Важливим фактором підвищення конкурентоспроможності університетів України та забезпечення високої якості освіти й освітньої діяльності в них є забезпечення розвитку окрім викладацького і дослідницького складів також й управлінського персоналу вищої ланки університетів.

Однак в Україні існують проблеми у правовому регулюванні процесу розвитку управлінського персоналу вищої ланки університетів в Україні. Згідно з вимогами чинного законодавства усі науково-педагогічні працівники (далі – НПП) мають право і обов'язок підвищувати кваліфікацію (у тому числі й управлінський персонал вищої ланки (ректор, проректори, керівники територіально відокремлених структурних підрозділів), який відноситься до категорії НПП) за основними видами їх роботи в університеті: навчальною, методичною, науковою, організаційною та іншими трудовими обов'язками (*Про вищу освіту*, 2014). Тобто управлінська робота поруч із основними видами діяльності НПП в законодавстві не визначається. Є згадка про «інші трудові обов'язки», проте без уточнення які саме. Управлінському персоналу було б доцільно підвищувати кваліфікацію за основними видами діяльності НПП лише у випадку доповнення їх повноважень такими видами діяльності у нормативно-правових актах (аналогічно із дозволом для вчених наукових установ в робочий час здійснювати «науково-педагогічну діяльність у закладах вищої освіти не за місцем основної роботи...») (*Про наукову і науково-технічну діяльність*, 2015), чи згадку про обов'язковість науково-педагогічної діяльності на посаді.

Посади ректора, проректора, керівника територіально відокремленого структурного підрозділу відносяться до класифікаційної групи «1210.1 Керівники підприємств, установ та організацій» (*Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010*, 2010). Для професійного розвитку необхідно враховувати конкретні посадові обов'язки та/або перспективи їх розширення, а також відповідний професійний стандарт (якого для управлінського персоналу вищої ланки університетів ще не існує) (*Методичні рекомендації для професійного розвитку науково-педагогічних працівників*, 2020). Тому основним напрямом професійного розвитку управлінського персоналу університетів має бути насамперед розвиток компетентностей, необхідних для управлінської діяльності (для виконання посадових обов'язків, досягнення визначених роботодавцем цільових показників діяльності, реалізації завдань, визначених у стратегії університету).

Деякою мірою здійснюється врегулювання процесу професійного розвитку вперше призначених на посади управлінського персоналу університетів. Визначено, що вони «... повинні пройти підвищення кваліфікації відповідно до займаної посади протягом перших 2 років роботи. Управлінський персонал може підвищувати кваліфікацію за різними формами та видами навчання. Обсяги підвищення кваліфікації управлінського персоналу визначаються вченою радою університету» (*Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників*, 2019). Однак незрозуміло, як буде здійснюватися професійний розвиток осіб, які, наприклад, обрані за конкурсом повторно на управлінську посаду. Також незрозуміло яким чином будуть визначатися обсяги професійного розвитку для вперше призначених на управлінські посади, тоді як для НПП обсяги підвищення кваліфікації нормативно визначені. Крім того, для керівників слід би було зменшити інтервал між черговими підвищеннями кваліфікації із 5 до 3 років.

Слід зазначити, що визначення вченою радою питань організації та проведення підвищення кваліфікації, відповідно до (*Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників*, 2019), не може застосовуватися для ректорів. На нашу думку, вчена рада не може вирішувати питання організації чи проведення такого підвищення кваліфікації, адже для ректорів (наприклад, державних закладів) роботодавцем є МОН України чи інший ЦОВВ – засновник університету, – що оголошує конкурс, призначає на посади (укладаючи контракт) та звільняє із посади ректорів). У такому випадку, й відповідно до (*Про професійний*

розвиток працівників, 2012), саме роботодавець має планувати та проводити / забезпечувати підвищення кваліфікації для ректорів університетів (розробляти поточні та перспективні плани підвищення кваліфікації, організовувати підвищення кваліфікації працівників з урахуванням потреб власної діяльності тощо).

Досить спірним є положення щодо самостійного визначення НПП форм, видів навчання, напрямів для свого професійного розвитку (*Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, 2019*). На нашу думку, у визначенні напрямів професійного розвитку управлінського персоналу вирішальну роль мають відігравати роботодавці. Адже вони формують кадрову політику закладів, визначають напрями розвитку закладу та несуть відповідальність як за якість освіти й освітню діяльність у закладі, так і за функціонування закладу в цілому. Крім того, це положення протирічить вимогам ЗУ «Про професійний розвиток працівників», яким визначення видів, форм і методів професійного навчання працівників з урахуванням специфіки їх роботи віднесено до діяльності роботодавців. А вже при визначенні напрямів підвищення кваліфікації роботодавець, звичайно, має додержуватися як своїх інтересів, так й враховувати особисті професійні інтереси працівників, набутий досвід, рівень виконання посадових обов'язків (*Методичні рекомендації для професійного розвитку науково-педагогічних працівників, 2020*). Тому необхідність підвищення рівня професійної компетентності для управлінського персоналу повинні визначати їх безпосередні керівники спільно зі службою управління персоналом (відділом кадрів) університету за результатами оцінювання службової діяльності.

В університетах підвищення кваліфікації НПП здійснюється на основі індивідуального плану професійного розвитку (далі – ППР). ППР підписують працівник, його безпосередній керівник та затверджує ректор. Вважаємо, що не зовсім правильно, коли керівник університету сам собі визначатиме завдання, і затверджуватиме його. У такому випадку важливим є досвід підвищення кваліфікації керівних кадрів державної служби. Формування ППР мало б здійснюватися працівником у співпраці із службою управління персоналом (відділом кадрів) університету за результатами оцінювання службової діяльності працівника. При цьому річний обсяг самоосвіти в ППР має визначатися за результатами оцінки службової діяльності, а ППР повинен погоджувати роботодавець (суб'єкт призначення).

В Україні на даний час відсутній нормативний документ (або розділ у нормативному документі), який би регулював процес

професійного розвитку управлінського персоналу вищої ланки університетів. Тому слід внести відповідні зміни до нормативно-правових документів України з метою усунення виділених нами протиріч.

Список використаних джерел

- Методичні рекомендації для професійного розвитку науково-педагогічних працівників. № 1344. (2020). Відновлено з: http://puet.edu.ua/sites/default/files/1_9-611.pdf.
- Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010, затверджений наказом Держспоживстандарту України № 327. (2010). Відновлено з: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>.
- Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затверджений постановою КМУ № 800. (2019). Відновлено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-p#Text>.
- Про вищу освіту. Закон України № 1556-VII. (2014). Відновлено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
- Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України № 848-VIII. (2015). Відновлено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19/conv#n456>.
- Про професійний розвиток працівників. Закон України № 4312-VI. (2012). Відновлено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>.

ОСВІТА УКРАЇНИ. КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ ЯК ПОТЕНЦІЙНОГО КАНДИДАТА У ЧЛЕНИ ЄС

Ковтунець В. В.

Національне агентство кваліфікацій

Євроінтеграція України є критично важливою для збереження і розвитку держави. Позитивні рішення європейських партнерів базуватимуться на розвитку України у всіх галузях та відповідності базовим цінностям та політиці Європейського Союзу.

Освіта є базою для формування сучасного людського капіталу як основи для подальшого економічного розвитку держави.

Протягом 2014–2021 рр. Україна започаткувала низку важливих реформ системи освіти, які дозволили вирішити деякі проблеми пострадянського стану освіти і тим самим зблизити тенденції розвитку освіти з практикою ЄС.

Найважливішим кроком стало запровадження сучасної структури освіти, яка відповідає Міжнародній класифікації освіти від

Інституту статистики ЮНЕСКО. Це дало змогу розпочати формування національної системи кваліфікацій.

Було законодавчо закріплено приєднання до Болонського процесу і запроваджено триступеневу систему вищої освіти із сучасною системою забезпечення якості.

Запроваджено нову структуру середньої освіти, яка передбачає 12-річне навчання для здобуття повної загальної середньої освіти і методологічно нові засади формування суті і змісту середньої освіти. Законодавчі зміни стали базою для урядового проєкту «Нова українська школа».

В структуру освіти по-новому вписалася професійна (професійно-технічна) освіта. Так виведення із вищої освіти кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» фактично сформувало 4-рівневу систему професійної невищої освіти, аналогічну таким системам у західноєвропейських державах.

В той же час обраний курс реформування має бути продовжений для швидкої інтеграції системи освіти в європейські структури. Окреслимо основні проблеми і можливі шляхи вирішення.

Структура освіти. В Україні для доступу до вищої освіти потрібно мати повну загальну середню освіту, яка за нинішнім змістом перебуває на третьому рівні Національної рамки кваліфікацій (НРК), що відповідає третьому рівню Європейської рамки кваліфікацій (ЄРК). В той же час більшість країн ЄС для доступу до вищої освіти вимагають освітню кваліфікацію четвертого рівня і ця тенденція посилюється. Такий стан справ створює перешкоди українцям у доступі до вищої освіти у країнах ЄС. В той же час Україна змушена до програм вищої освіти включати загальноосвітні компоненти, які можна вивчати у середній школі - мови, історія тощо. Це штучно збільшує тривалість вищої освіти і відповідно витрати на вищу освіту, які загалом перевищують витрати на середню освіту з розрахунку на одиницю навчального часу. Додатково проблему ускладнює конституційна вимога обов'язковості повної загальної середньої освіти. Запровадження 12-річної освіти за проєктом «Нова українська школа» проблему не вирішує, оскільки це все одно третій рівень НРК.

Ціла низка проблем виникла у професійній невищій освіті. Загалом за новим Законом України «Про освіту» професійна (професійно-технічна) освіта може забезпечувати здобуття кваліфікацій 2-4 рівнів НРК. 5-й рівень поєднує невищу освіту: фаховий молодший бакалавр - колишній молодший спеціаліст, і молодший бакалавр - здобувається в короткому циклі вищої освіти. Однак традиційно професійна освіта готувала «свого» молодшого

спеціаліста, відмінного від того, якого готували технікуми і коледжі. І ці норми досі збереглися. Таким чином, на п'ятий рівень НПК виводяться дві різні освітні кваліфікації невищої освіти.

Спільним для обох проблем є те, що четвертий рівень НРК по суті не застосовується в освітніх кваліфікаціях. Тому доцільно було б залишити повну загальну середню освіту так як є нині, але передбачити додатковий рік навчання: до здобуття професійної кваліфікації (яка в свою чергу дає доступ до вищої освіти у відповідній галузі знань чи за відповідною спеціальністю) або для здобуття освітньої кваліфікації, яка дає доступ до вищої освіти.

Доступ до якісної освіти. Правове регулювання освіти в ЄС доволі м'яке, переважно на рівні рекомендацій, що реалізуються через національне законодавство. Однак є строга загальна вимога: забезпечення належної якості освіти.

В Україні питання забезпечення якості має різні постановки на різних рівнях освіти, і правове забезпечення доступу до якісної освіти потребує окремих заходів.

Стосовно середньої освіти проблеми різні залежно від територій. На сільських територіях батьки фактично не мають права вибору закладу освіти і тому якість треба забезпечувати в кожному конкретному закладі. На міських територіях батьки мають певну можливість вибору. І тут відбувається потужна диференціація закладів освіти. Кращі (в уявленні батьків) отримують кращих учнів і мають змогу показувати кращі результати. Слабші (знову ж в уявленні батьків) отримують на вході слабше підготовлених учнів і відповідно мають менші можливості для досягнення успіху. Новий Закон певною мірою врегульовує питання для міських поселень, надаючи пріоритетне право вступу до закладу мешканцям закріплених територій. Однак ця ж норма породила і низку зловживань.

Для вирішення проблеми потрібні надійні об'єктивні показники якості освітньої діяльності закладу. Зовнішнє незалежне оцінювання в нинішньому вигляді таку функцію не виконує. Потрібні нові розробки. Корисним було б запровадити оцінювання доданої освітньої вартості.

Професійно-технічна освіта має схожі проблеми. Однак тут найгострішим питанням є якість освітньої кваліфікації. Хоча і якість професійної кваліфікації також потребує поліпшення. Але саме невисока якість наданої освітньої кваліфікації відштовхує молодь від професійно-технічної освіти.

У вищій освіті слід повернутися до визначення акредитації освітніх програм не як оцінювання якості освітнього процесу, а як оцінювання результатів освітньої діяльності.

Економіка освіти. Спільним ключем до вирішення багатьох проблем може бути організація економічної діяльності в освіті на ринкових засадах з урахуванням особливостей галузі. В основі оздоровлення має стати здорова конкуренція закладів освіти, яка забезпечує переваги, в т.ч. фінансові, тим, що забезпечують вищу якість.

Освіта є важливим видом економічної діяльності і дає до ВВП України в середньому 5%. На освіту витрачається 5% -7% зведеного бюджету України. Ці витрати мають приносити суспільству і кожній особі вигоди – створення людського капіталу і кар'єрний успіх кожного здобувача освіти.

Добре налагоджені ринкові механізми для освіти дають результати: для цього досить порівняти освіту і економічний розвиток у державах Північної Америки та інших державах Заходу та Сходу.

Список використаних джерел

Про освіту. Закон України № 2145-VIII. (2017). Відновлено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
Kovtunets, V. (2019). *Ukraine (Secondary Education Survey)*. John@Hopkins School of Education, ELA, Institute of Education Policy. Retrieved from: <https://jscholarship.library.jhu.edu/bitstream/handle/1774.2/63028/profile-ukraine-r2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ВИЗНАЧЕННЯ УСПІХУ: ПОГЛЯД СТУДЕНТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

Козьменко О. І.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Сучасні здобувачі вищої освіти представляють собою доволі різноманітне суспільство за расовими, культурними, соціально-економічними, віковими, гендерними ознаками, під впливом яких формується їхній досвід, можливості, очікування, потреби та ін. Вступаючи до закладів вищої освіти, молоді люди мають певні очікування і сподівання щодо успіху і майбутньої професійної реалізації. Але визначення успіху формується під впливом багатьох чинників, які мають різне походження.

У нещодавньому дослідженні Крістини Вольфф-Айзенберг (США) щодо вивчення перспектив цілей, викликів та потреб студентів

коледжу було виявлено, що студенти – учасники опитування мають складне розуміння успіху, яке включало принаймні два різні виміри: досягнення в навчанні та особистий розвиток (*Wolff-Eisenberg & Braddlee, 2018*). Ті проблеми, з якими зіткнулися учасники дослідження під час навчання в коледжі вплинули на формування їхнього досвіду навчання та перспектив успіху. Більшість викликів виникали, головню, на стику їхнього академічного та особистого життя – робота, навчання, фінанси, догляд за дітьми, мовні проблеми, транспорт та використання ресурсів та послуг. У той час як деякі студенти, що мали родини та роботу намагалися збалансувати домашні обов'язки та навчальне навантаження, інші повідомляли, що мають проблеми зі спілкуванням англійською мовою (читання, письмо та / або говоріння) (представники іншомовних меншин або іммігранти). До того ж, для деяких студентів виявилось проблемою добиратися суспільним транспортом до коледжу, враховуючи додаткові витрати та ненадійність засобів пересування, інших засмутило невміння користуватися необхідними ресурсами та обмеження щодо їхнього використання.

Отже, бачимо, що студенти мають різні пріоритети, намагаються знайти необхідний час та можливості, переглядають поставлені цілі. Усе це слід враховувати, оскільки «успіх студентів – це не просто зарахування та перехід студентів з курсу на курс, це, перш за все, перепроектування установ для підтримки студентів у складній взаємодії їхнього життєвого досвіду» (*Higher Learning Commission, 2018, p. 2*). У цьому ракурсі стає актуальним питання формування образу успішної людини в університеті та коледжі. «Окремі аспекти, які формують успішну людину та студента впливають на стратегію поведінки» (*Gee, 1999*). Навчити поводитися, діяти як і, нарешті, «стати» або взяти на себе роль успішного студента є завданням вищої освіти.

Усвідомлення цінностей, ефективна взаємодія та використання мови успішних студентів є тими чинниками, які впливають на усвідомлення необхідності розвитку власного Я (*Gee, 1999*). Дослідник Дж. Джі наголошує на значущості формування морально-ціннісної сфери особистості як рівня успіху, підкреслюючи той факт, що цінності важливі для розвитку особистісних якостей, академічних навичок і, власне, академічної системи. На його думку, наприкінці ХХ століття багато уваги педагогами приділялося «соціальній та культурній взаємодії» замість розвитку особистісних якостей характеру та формування гідної поведінки студента (*Gee, 1999, p. 177*).

Успішна людина здатна використовувати засоби спілкування, мислити, відчувати, виховувати власні цінності, довіряти ї, у такий спосіб, демонструвати впевненість та успіх, стаючи частиною соціальної групи, громади, суспільства тощо. Успіх формується у середовищі, яке демонструє норми, цінності, модель поведінки, зразки діяльності щодо досягнення мети та ін. Без ідентифікації себе з успішним суспільством, відповідної участі членів громади в цьому процесі неможливе формування успіху – це є головною думкою дослідника (Gee, 1999). Продовжуючи наукові пошуки, у 2000 році Дж. Р. Джі розвинув цю ідею ідентичності успішного студента, досліджуючи важливість мови в інтерпретації тієї чи іншої соціальної ролі. За допомогою мови або якоїсь іншої системи репрезентації висловлюється значущість ролі для людини. Найголовніше, що ця мова розвивається під час практичного спілкування з іншими людьми, і в цьому випадку важливим стає саме те оточення, «група», з якими взаємодіє успішний студент. Свідоме копіювання моделі поведінки успішної людини, інтеракція з іншими учасниками групи створює позитивний вплив на дії студента і стимулює до досягнення цілей.

Отже, ідея стосовно того, що роль успішного студента сприяє досягненню успіху та часто залежить від академічної групи й соціального оточення є доволі складною та багатоаспектною й потребує подальших розвідок (Gee, 2001). Бачення успіху формується у здобувачів вищої освіти відповідно до їхніх очікувань та соціального оточення. Наявність позитивного образу успішної людини та наполегливість у подоланні тимчасових труднощів є запорукою досягнення успіху в закладах вищої освіти.

Список використаних джерел

- Higher Learning Commission.* (2018). *Defining Student Success Data Initiative: Recommendations for Changing the Conversation.* Retrieved from <http://download.hlcommission.org/initiatives/StudentSuccessConversation.pdf>
- Gee, J. (2001). Identity as an analytic tool for research in education. *Review of Research in Education*, 25, 99–125.
- Gee, J. P. (1999). *An Introduction to Discourse Analysis.* London: Routledge.
- Wolff-Eisenberg, C., & Braddlee. (2018). *Amplifying student voices. Community college libraries and academic support for student success.* Retrieved from https://sr.ithaka.org/wpcontent/uploads/2018/08/SR_Report_Amplifying_Student_Voices_CCLASS-_08132018.pdf

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЗВО УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Кубрак А. В.

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

*«Цінність держави визначається цінністю її громадян»
Дж.-С. Міль*

В умовах активних глобалізаційних змін у всьому світі та спровокованих ними трансформаційних процесів в українському суспільстві питання формування правової культури студентської молоді в Україні є надзвичайно актуальним. Обираючи європейський шлях розвитку, безумовно необхідним є формування загальної правової культури студентської молоді, подолання проблеми правового нігілізму та вироблення, передусім, поваги до закону та держави і суспільства в цілому. Рівень розвитку України як правової демократичної держави залежить від сформованості правової культури кожного члена нашого суспільства.

На сьогоднішній день немає єдиного визначення поняття «культура», яке є багатозначним. У науковому просторі існують близько 500 визначень культури. Зазвичай під нею розуміють рівень духовного (точніше, душевно-духовного) розвитку народу чи суспільства.

Правова культура тісно пов'язана з загальною культурою народу, базується на її началах та є відбитком рівня її розвитку. Право, як мораль та релігія, є інститутом культури, визначається її змістом. Формування правової культури не є відокремленим процесом від розвитку інших видів культури – політичної, моральної, естетичної. Це комплексний процес. Їх об'єднує спільність мети – створення морально-правового клімату в суспільстві, який гарантував би особистості реальну свободу поведінки у поєднанні з відповідальністю перед суспільством, забезпечував би її права, соціальну захищеність, повагу до її гідності (Скакун, 2001, с.125).

Під правової культурою розуміється обумовлене всім соціальним, духовним, політичним та економічним ладом якісний стан правового життя суспільства, що виражається у досягнутому рівні розвитку правової діяльності, юридичних актів, правосвідомості та загалом у рівні правового розвитку суб'єкта (людини, різних груп, всього населення), а також ступеня гарантованості державою та

громадянським суспільством свобод та прав людини (Алексеев, 1995, с.211).

Правова культура – це не просто те чи інше відношення до права. Це, перш за все, шанобливе ставлення до правових норм. Правова культура – це єдність правових знань, оцінок і поведінки.

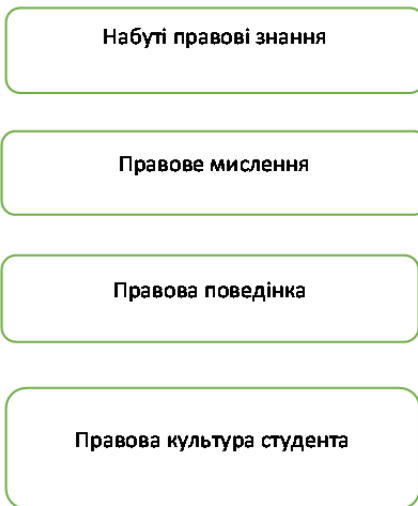
В залежності від носія правової культури Скакун (2001) розрізняє:

- *правову культуру суспільства
- * правову культуру особистості
- * правову культуру професійної групи

Ми пропонуємо виділити студентську молодь в особливу групу населення України в аспекті дослідження правової культури.

До правової культури молоді належать: повага до права й переконаність у його соціальній та особистій цінності; наявність певного вантажу юридичних знань; висока загальна культура й широка ерудиція, освіченість; принципово вмотивована правомірна поведінка як у навчальному закладі, так і в професійній діяльності та у повсякденному житті; висока громадсько-правова активність (Уханова, 2019, с.157).

У результаті дослідження, можна зробити висновок, що поняття правова культура є надзвичайно складним явищем, яке відбиває багато важливих сторін суспільства та держави. Формування правової культури студента можна представити у вигляді такої схеми:

Сучасні дослідники звертають увагу на низький рівень правової культури у студентської молоді. Зокрема, є нагальна необхідність в регулярних соціологічних дослідженнях, які б відображали рівень та динаміку розвитку правової культури молодих українців.

Негативні явища серед молодіжного середовища, такі як підліткова наркоманія, відсутність зайнятості, злочинність, безпритульність, алкоголізм, викликані, у тому числі й низьким рівнем правової культури населення та недостатністю використання засобів правовиховного впливу на формування правової культури молоді (Уханова, 2019, с.159).

Україна станом на 2021 рік займає 54 місце у світі (зі 135) за рівнем злочинності (відповідно даних сервісу Numbeo, який формує Індекс злочинності). В Європі за цим показником наша країна опинилася на третьому місці після Білорусі та Франції.

Отже, можна зробити висновок, що в сучасних умовах рівень правосвідомості та правової культури студентів не відповідає потребам суспільства і особистості. Досвід і практика свідчать, що результати теоретичного аналізу філософських, культурологічних, педагогічних, юридичних досліджень неповною мірою використовуються при формуванні правової культури студентів ЗВО. Студенти не мають чітко сформованих уявлень про права і свободи людини, а також про правовий механізм їх захисту. Чим вище рівень правової культури студента, тим вище ступінь громадянської зрілості, здатність жити, використовуючи права і свідомо відноситись до своїх обов'язків. Держава через свої інститути має сприяти правовому вихованню студентської молоді задля формування фактично (а не декларативно) демократичного, правового громадянського суспільства.

Список використаних джерел

- Скакун, О. (2001). *Теорія держави і права*. Харків: Консум.
- Алексеев, С. (1995). *Теорія права*. Москва: БЕК.
- Уханова, Н. (2019). Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2 (29), 156-166.

ВІДКРИТІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Мєлков Ю. О.

*Інститут вищої освіти Національної академії
педагогічних наук України*

Серед тих глобалізаційних змін, які визначають на сьогодні контекст розвитку науки та освіти, важливе місце посідають такі тенденції, як цифровізація, широке застосування інформаційних технологій та засобів дистанційного навчання, що особливо актуалізувалися останніми роками за доби пандемії та воєнного стану, а також і більш визначений тренд становлення та впровадження ідей «відкритої науки» у практики наукових та навчальних закладів усього світу. Розпочавши своє становлення як вимога щодо відкритого характеру висхідних даних наукових досліджень і щодо поширення вільного доступу до результатів таких досліджень, «відкрита наука» розвинулась сьогодні до практично глобального тренду розвитку сучасної світової науки загалом, включаючи й зокрема демократизацію наукової діяльності, реінституціалізацію науки в суспільстві, становлення громадської, публічної науки (*Луговий та ін., 2021*).

На мій погляд, така постановка питання про значення та сутність феномена «відкритої науки» цілком відповідає й тим означеним змінам, які відносяться до сфери інформаційних та онлайн-технологій. По-перше, багато в чому саме завдяки їх розвитку й постало питання про забезпечення відкритого доступу широкого загалу користувачів до результатів наукових досліджень, що перетворилися сьогодні на масову та глобальну справу. По-друге, стрімкий розвиток ІТ-сфери ще починаючи з середини ХХ століття призвів до нагальності постановки питання про певний дисбаланс у поступі людської цивілізації в цілому, оскільки акцент на розповсюдженні технологій, зокрема технологій комп'ютерних, заважає зверненню уваги до розвитку людських якостей, зокрема й тих навиків і компетенцій, що пов'язані з використанням відповідних технологій, із засвоєнням, осмисленням, опрацюванням інформації, отриманої завдяки цим технологіям. По-третє, актуалізація онлайн-технологій при проведенні наукових досліджень та при здійсненні освітнього процесу, особливо у сфері вищої освіти, у свою чергу сприяла та продовжує сприяти саме демократизації такої діяльності та подальшому її розвиткові у напрямі саме відкритості.

Перш за все, відкритість виступає ключовою характеристикою спільнот, які формуються в онлайн-просторі завдяки самоорганізації їх членів. Такі спільноти отримали назву «віртуальних спільнот»: даний термін був запропонований у 1993 р. Говардом Рейнгольдом, який визначав подібні утворення як «соціальні агрегації, що виникають із мережі, коли достатньо людей ведуть ці публічні дискусії достатньо довго, з достатнім людським почуттям, аби утворити мережі особистих стосунків у кіберпросторі» (*Rheingold, 2000*). Можна стверджувати, що основною відмінною рисою таких онлайн-спільнот, за якою вони відрізняються від спільнот традиційних, є саме їхня демократична відкритість. Завдяки онлайн-технологіям долаються будь-які межі та відстані, й люди отримують можливості проліферації власних ідентичностей, розвитку різноманітних навиків і задоволення різнобічних інтересів. Ніхто не може бути змушений ставати частиною віртуальної спільноти – і ніхто не може бути змушений продовжувати залишатися її членом проти власної волі; подібні колективи характеризуються як високим рівнем самоврядування й самоорганізації, так і переважно тимчасовим характером.

Свого часу Говард Рейнгольд висловлював певні побоювання щодо можливості поширення в Інтернеті цензури та комерційної й навіть політичної пропаганди, яка заважатиме зусиллям віртуальних спільнот у конституюванні демократії. Деякі з цих побоювань, як-от можлива монополізація онлайн-сфери комерційними послугами, на щастя, не здійснилися, й нові технології практично не дозволяють встановлювати у Всесвітній мережі будь-яку цензуру. Проте, технологічні можливості залишаються все ж таки можливостями – тобто, засобами, що здатні слугувати реалізації цілей людини, від якої врешті-решт і залежить остаточний результат використання наявних технологій. Інакше кажучи, ключовою виявляється роль людських цінностей, роль тієї засадничої культури, що становить собою підґрунтя діяльності людей у сучасних спільнотах.

У цьому контексті можна стверджувати, що відкритість науки як характерна риса відповідної новітньої концепції розвитку дослідницької діяльності в напрямі вільного доступу до всіх етапів дослідження та громадської залученості до цієї діяльності виступає як закономірна експлікація класичних принципів універсалізму та спільної власності на результати наукових досліджень, сформульованих ще у 1940-х роках засновником соціології науки Робертом Мертоном (*Mielkov, 2022*). Цим принципом, зокрема й настановам універсалізму та безкорисливості, відповідають і ті бачення аксіологічних підвалин майбутнього розвитку медійної сфери

та віртуальних спільнот, що їх можна сформулювати за результатами досліджень Крістіана Фукса та Клауса Унтербергера: неприбутковість, децентралізація, багатоманітність, демократичність та «цифрова комунальність», захист приватності та відсутність цензури, синергічне співробітництво, вільність доступу та відкритість контенту, інклюзивність і деліберативність (Fuchs, 2021). Підкреслимо, що подібні тенденції становлять собою не даність сьогодення, а шанс для майбутнього і можливі перспективи розвитку суспільства – здатні бути реалізовані в тому випадку, якщо людина зможе, завдяки постійній освіті та вихованню в собі цифрових компетенцій, сприяти реалізації саме цінностей відкритості та толерантності у будь-якій сфері власної діяльності.

Список використаних джерел

- Fuchs, Ch. (2021). The Public Service Media and Public Service Internet Utopias Survey Report. In Fuchs, Ch. and Unterberger, K. (Eds.), *The Public Service Media and Public Service Internet Manifesto* (pp. 19-68). London: University of Westminster Press.
- Mielkov, Yu. (2022). The Duality of Ethics and the Value Dimensions of the Contemporary Open Science. *Матеріали Міжнародного круглого столу «Казимир Твардовський і сучасна етика» 11 лютого 2022 року* (с. 5-10). Львів: [б. в.].
- Rheingold, H. (2000). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier* (2nd ed.). Cambridge, Mass.; London: MIT Press.
- Луговий, В., Драч, І., Петроє, О., Зінченко, В., Мелков, Ю., Жилиєв, І. ... Камшин, В. (2021). *Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України в контексті імплементації концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали)*. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України.

ДОСЛІДНИЦЬКІ ВМІННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ НАУКОВИХ ЛЦЕЇВ

Тадєв П. О., Тадєва М. І.

Інститут обдарованої дитини НАПН України

Основними нормативними документами, що регламентують реформування шкільної освіти в Україні, законодавчо закріплено нові підходи до організації освіти у старшій школі, які базуються на профільному навчанні. Пріоритетами для формування профільного

навчання є організація освітнього процесу старшокласників з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, інтересів і потреб, що дасть змогу обдарованим і талановитим учням долучитися до науково - дослідницької роботи під час навчання в майбутньому на бакалаврських, магістерських, а згодом і на програмах підготовки доктора філософії.

Практичної організації профільного навчання у поєднанні з напрацюваннями вітчизняних науковців (М. Авраменко, І. Волощук, Н. Ларіна, О. Савченко, А. Сологуб, В. Рибалка, Н. Шиян) дає змогу окреслити актуальні проблеми організації роботи та функціонування навчальних закладів середньої освіти наукового спрямування, основною формою яких є науковий ліцей. Для реалізації цілей профільного навчання в наукових ліцеях передбачено спеціальні навчальні плани, які дають можливість учням реалізувати свої навчальні та науково - дослідницькі потреби за певними профілями диференціації: природничо - математичним, інформаційно - технологічним, економіко - гуманітарним, хіміко - біологічним, екологічним, правовим, філологічним тощо. Відтак, у наш час існує широке розмаїття наукових ліцеїв, хоча всіх їх об'єднує одна спільна ціль – реалізація стратегій інноваційного розвитку освіти в нашій країні. Сьогодні швидкої відбудови та процвітання України можна досягнути лише на основі інтенсивного технічного та технологічного оновлення виробництва, реалізації інноваційної політики всебічного розвитку людського потенціалу під впливом національної ідеї та громадянського виховання.

Таким чином, важливим аспектом освітньої політики наукових ліцеїв вважаємо формування в ліцеїстів стійких науково-дослідницьких вмінь і навичок. Серед провідних завдань наукового ліцею важливим є створення умов для здобуття освіти понад державний освітній мінімум, здійснення освітньої діяльності, спрямованої на залучення та підготовку учнів до наукової та науково - технічної діяльності; організація навчання дітей, які виявили здібності до певної освітньої галузі відповідно до наукового профілю закладу освіти; розвиток особистості учня, його здібностей і обдарувань, наукового світогляду; підготовка майбутнього науковця та особистості, здатної до інноваційної діяльності, прийняття системних рішень, в тому числі в критичних ситуаціях; провадження освітньої діяльності на основі підходів дослідницько - орієнтованого навчання, спрямованого на залучення та підготовку учнівської молоді до наукової та науково – технічної діяльності. Важливими напрямками діяльності наукових ліцеїв є також пошук та відбір для навчання

обдарованих учнів, які виявляють здібності до навчально - дослідницької, дослідницько - експериментальної, наукової, конструкторської, винахідницької, пошукової діяльності; розвиток наукового світогляду учня; забезпечення здобуття учнями освіти відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти та стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування, в тому числі завдяки системній роботі з використання завдань та досліджень високого рівня складності (олімпіадних, турнірних, проектно - конкурсних); розвиток природних позитивних нахилів, здібностей і обдарованості учнів, потреби і вміння самовдосконалюватися, формування громадянської позиції, патріотизму; надання учням можливостей для реалізації індивідуальних творчих потреб, забезпечення умов для оволодіння практичними вміннями і навичками наукової, дослідно – експериментальної, винахідницької, раціоналізаторської, конструкторської діяльності (Мороз, 2012).

Становлення наукового світогляду старшокласників наукових ліцеїв у процесі дослідницької діяльності здійснюється через формування низки вмінь і навичок, як от: вміння, пов'язані з розумовою діяльністю (уміння бачити проблему, цілепокладання і формування завдань, обґрунтований вибір методів, вміння організовувати дослідницький процес, рефлексувати результати наукового пошуку); комунікативні вміння (уміння чітко і ясно формулювати свої думки, доводити власну позицію, вміння слухати інших, знаходити компроміс, дискутувати, володіти навиком публічного виступу); презентаційні вміння (побудова усної доповіді, вибір форм наочної презентації результатів дослідження); пошукові вміння (вибирати потрібні інформаційні джерела, працювати в Інтернеті, формулювати ключові слова); інформаційні вміння (структурування інформації, передача та обмін інформацією в різних формах). Такої класифікації дослідницьких умінь притримуються такі науковці, як А. Мартинюк, О. Крушельницька, О.Клименюк, А. Заїка та інші.

Існують інші підходи щодо тлумачення визначення та класифікації дослідницьких умінь, які є результатом навчально - дослідницької діяльності учнів (В. Вербицький, Д. Левтес, П. Мороз, Н. Недодатко). На їхній погляд, дослідницькі вміння є системою інтелектуальних і практичних умінь навчальної діяльності, необхідної для самостійного виконання дослідження. Крім цього, в педагогічній науці неоднозначною є класифікація загально педагогічних умінь. У педагогічному словнику за редакцією М. Ярмаченка подано, на нашу думку, досить чітке формулювання, за яким уміння – це набута

знаннями чи досвідом здатність робити що-небудь і виражає підготовленість до практичних і теоретичних дій, що виконуються швидко, точно і свідомо. Сформоване вміння може стати властивістю особистості й умовою набуття нових умінь і навичок, тобто показником її інтелектуального розвитку (Ярмаченко, 2001).

Неоднозначною серед науковців є й класифікація загальнонавчальних умінь. Зокрема, Д. Левітес поділяє вміння на організаційно - практичні, інтелектуальні, комунікативні й дослідницькі, трактуючи при цьому дослідницькі уміння як уміння самостійно здобувати знання (Левітес, 1998). Натомість, Н. Недодатко вважає, що дослідницькі уміння - це складне психічне утворення учня, що є поєднанням комплексу дій (інтелектуальних, практичних, самоорганізації та самоконтролю), засвоєних і закріплених у способах діяльності (Недодатко, 2000). А. Карашук (2001) у своєму дослідженні розглядає навчальні дослідницькі уміння як здатність учня виконувати розумові й практичні дії, що відповідають науково – дослідницькій діяльності, підпорядковуються логіці наукового дослідження, на основі знань і умінь, що набуваються у процесі вивчення основ наук.

Отже, виходячи з такого розмаїття визначень та класифікацій дослідницьких умінь учнів наукових ліцеїв, можна стверджувати, що у процесі навчання в таких ліцеях учні, що навчаються на різних профілях, мають можливість вибирати рівень, способи й форми навчання, складати й реалізовувати власні дослідницькі проекти. При цьому технології і методики формування дослідницьких умінь школярів, що навчаються в наукових ліцеях природничо - математичного або, для прикладу, історико - філологічного спрямування будуть нерідко відрізнятися.

Список використаних джерел

- Карашук, А. (2001). *Формування дослідницьких умінь школярів у процесі розв'язування математичних задач з параметрами*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова, Київ.
- Левітес, Д. (1998). *Практика обучения: современные образовательные технологии*. Москва: Воронеж.
- Мороз, П. (2012). *Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання історії України*. Київ: Педагогічна думка.
- Недодатко, Н. (2000). *Формування навчально-дослідницьких умінь старшокласників*. (Дис. канд. пед. наук). Харківський державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, Харків.
- Ярмаченко, М. (Ред.). (2001). *Педагогічний словник*. Київ: Думка.

EDUCATIONAL PEACE THEORY AS AN INSTRUMENT OF PROMOTING PEACE

Taranenko A.H.

National University of Kyiv-Mohyla Academy

Conflicts and wars have been an undeniable part of human history and social development. In the course of time, scholars have developed a number of theoretical approaches and paradigms to conflict studies. Coser (1957) researched conflicts in social groups. Coser's (1957, p. 200) theory appears appropriate for scientific investigation of the nature of political conflict. The author grounds the study in the statement that conflicts in large societal groups and thus in international relations are inevitable, those can lead to integration among members of a social group and ultimately contribute to further society development. In order to develop a theory of social conflict, Coser (1957, p. 200) posits that conflict, though apparently dysfunctional for highly rationalized systems, may actually have important latent functional consequences. Each social system contains elements of strain and potential conflict; if in the analysis of the social structure of a system these elements are ignored, if the adjustment of patterned relations is the only focus of attention, then it is not possible to anticipate basic social change (Coser 1957, p. 200).

As to more recent theories of conflict studies and peace promotion, one can mention the theory of educational peace. According to Jenkins (2013, as cited in Harris, 2004), peace education theory aims at methods and strategies for personal and social transformation as critical realms of knowledge and action in peace scholar and activist communities. Peace education theory is considered an innovative approach to promoting the culture of peace through training and pedagogical practices.

Educational peace theory holds the potential of promoting universal values worldwide, irrespectively of ideology, religion or regime type. In particular, Karama and Khater (2020) underscore that findings of their study on educational peace theory in the Qur'an emphasize the importance of peace between nations and states to gain stability in the world. Abidi (2018) points out that Educational Frameworks for Building Cultures of Peace Education is at the heart of any strategy for peace-building. It is through education that the broadest possible introduction can be provided to the values, skills and knowledge which form the basis of respect for human rights and democratic principles, the rejection of violence, and a spirit of tolerance, understanding and mutual appreciation among individuals, groups and nations (Abidi, 2018). Thereby Hromadžić (2015, as cited in

Palmberger, 2016) describes the school as an outcome of the Dayton Peace Agreement with regards to the Bosnia and Herzegovina conflict. In particular, it is mentioned that the school embodies the paradoxical spirit of this agreement, where simultaneous segregation (in the name of ethnic groups' survival) and unification (in the name of democratization, reconciliation, and the common national identity) of citizens take place (Hromadžić (2015, as cited in Palmberger 2016, 96).

It is important to determine if the educational peace theory can be utilized in the Russia-Ukraine war case and if it can be productive for searching ways of the war settlement. With regards to the Russian-Ukrainian war context, Sokurianska et al. (2019, p. 172) conducted a study on Ukrainian veterans in higher education focusing on military identity and educational practices. Sokurianska et al. (2019, p. 172) underscore that since the university environment can, in some respect, be viewed as the quintessence of values of egalitarianism and democracy, it can be assumed that transition from the army to a civilian field through higher education can become the optimal format for the social adaptation of veterans.

In accordance with the tenets of the educational peace theory, education plays an important role in enhancing tolerance and empathy, strengthening mutual cooperation and rejecting violence as a means of conflict resolution. Educational systems and curricula play a vital role in preparing students in choosing a life of peace, establishing a peaceful culture instead of a culture of violence, developing a mentality of sharing, showing tolerance and empathy and solving problems not through violence but through negotiation and collaboration (Harris, 2004). Given the nature of the unprovoked Russian aggression against Ukraine and the ongoing atrocities, it appears that military response is the most efficient method of the war settlement. At the same time, the concept of educational peace can be one of the successful strategic long-term solutions for Russia-Ukraine war and post-war settlement.

References

- Abidi, C. B. (2018). Educational Frameworks for Building Cultures of Peace. Challenging Constructions of an Enemy. In: Pedagogies for Building Cultures of Peace. Brill. E-Book, 18–27, https://doi.org/10.1163/9789004375239_004
- Coser, L. (1957). Social Conflict and the Theory of Social Change. *The British Journal of Sociology*, 8(3), 197–207. <http://links.jstor.org/sici?sici=0007-1315%28195709%298%3A3%3C197%3ASCATTO%3E2.0.CO%3B2-H>
- Harris, I. (2004). Peace Education Theory. *Journal of Peace Education*, 1(1):5-20. <https://doi.org/10.1080/1740020032000178276>
- Karama, M. J. & Khater, N. A. (2020). Educational Peace Theory in the Holy

Qur'an In: Al-Bayan: *Journal of Qur'an and Hadith Studies*, 18(2), 138–154, <https://doi.org/10.1163/22321969-12340084>

Palmberger, M. (2016). *How Generations Remember. Conflicting Histories and Shared Memories in Post-War Bosnia and Herzegovina*. London: Palgrave Macmillan, <https://doi.org/10.1057/978-1-137-45063-0>

Sokurianska, L. et al. (2019). Ukrainian Veterans in Higher Education: Military Identity and Educational Practices. *Ideology and Politics Journal*, 2(13), 167—185.

Секція 9

ВЗАЄМОДІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ І СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ, ПЕРЕДОВИЙ ДОСВІД

WELLBEING AS AN IMPORTANT PART OF THE SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE UNIVERSITY

Balci Yelena,

*Institute of Higher Education of the National
Academy of Educational Sciences of Ukraine*

The debate about the local university in society often turns to morality and ethics. Many authors agree that the university should be self-governing sense of morality and ethics. Other authors argue that the university should also instil in students a sense of morality and ethics and a stable set of values and principles that lead them to psychological wellbeing.

Berube, M., R., and Berube, C., T., (2010) argue that the university is by nature a moral institution. Thus, Arthur S. Danto, a honoured professor of Colombia, philosopher and art critic, agrees that the university has not only a supposed mission to transfer knowledge, but also the formation and transfer of moral values outside the institution of higher education. According to the author, the university should manage ethic, transmit information, respect different points of view that help to preserve adequate level of wellbeing. Researcher believes that the university should begin with a moral assessment of the truth and the ethics of its search, with responsibility for justice in considering other points of view that differ from their own and respect for the beliefs of others (*Berube, M., R., and Berube, C., T., 2010*).

In a greater sense, it is argued that the university should simply act in a moral way. Berube M. R. and Berube C. T. (2010) notes that the university, like other institutions, has ethical responsibilities and must act morally towards students, academic staff, the community and the nation and take care about their wellbeing (*Berube, M., R., and Berube, C., T., 2010*).

Badat (2009) believes that in fulfilling its role, higher education should be guided and embody specific principles and values. These include:

justice, quality, development, democratization, academic freedom, institutional autonomy, efficiency, accountability to the community and social wellbeing. The author believes that students should gain knowledge about society and understanding of other cultures and differences. They must also gain an understanding of the ethics, morals and wellbeing that have shaped our world (*Badat Saleem, 2009*).

Other authors also study the process of students' acceptance of values and ethical norms in higher education institutions. Noguera (2011) approaches the issue of ethics by studying the psychology of Latin American, Spanish and Portuguese students. He studied how students feel social responsibility at the cognitive level. Researcher explored their ability to understand and demonstrate morality and ethics, and the impact of higher education on this ability. In particular, author studied the behaviour, values and level of empathy of students (*Martí Noguera, J.J y Martí Vilar, M., 2011*).

Therefore, wellbeing, morality and ethics are studied in the literature as a function of the university, as well as a product of educational programs that demonstrate the impact on students.

Watson (2013) studied the impact of higher education on students, arguing that they gained not only new knowledge but also new life, namely to make students more developed, improve their ability to be a healthy person and engage in public opinion. Very briefly, the researcher explains that the goals of higher education are moving in the direction of introspection and self-improvement, forms a habit of critical thinking, and the ability to empathize with others (*Watson David, 2013*).

It goes without saying that the university plays an vital role in teaching students regarding their wellbeing and ethical principles. It is expected that they will be guided by these principles in everyday life (*Parsons Amy 2014*).

References

- Berube, M., R., and Berube, C., T., (2010). *The Moral University*. Rowman and Littlefield.
- Badat, Saleem. (2009) *The role of higher education in society: valuing higher education*. In: HERS-SA Academy 2009, 13-19 Sept 2009, University of Cape Town, Graduate School of Business, Cape Town, South Africa.
- Martí Noguera, J.J y Martí Vilar, M. (2011) *Una década de responsabilidad social universitaria en Iberoamérica*. Grupo de Estudios de responsabilidad social universitaria, Disponible en <http://universidadesresponsables.files.wordpress.com/2012/10/una-dc3a9cada-de-rsuen-iberoamc3a9rica.pdf>
- Watson David. (2013) "Does Higher Education Make You Think?" In *The Guardian*. Retrieved From: <http://www.theguardian.com/higher-educationnetwork/blog/2013/dec/13/higher-education-impact-on-students>

Parsons Amy. (2014). Literature review on social responsibility in higher education. URL: https://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/5221/Parsons_Amy_MA_2014.pdf;sequence=1

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ – МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Жиляєв І. Б.

Інститут вищої освіти НАПедН України,

Загальною світовою тенденцією взаємодії вищої школи та суспільства є підтримка розвитку наукового потенціалу – перш за все молодих вчених. Українська наука тривалий час потерпає від кризи: скорочується фінансування, що негативно впливає на її кадрову структуру. Так, кількість українських дослідників з 2016 р. по 2019 р. скоротилась майже в 1,3 рази (з 63,7 тис. до 51,1 тис.). В 2019 р. частка дослідників в віці до 39 років складала 32% їх загальної чисельності, що дозволяє стверджувати, що на фоні науки європейських країн українська наука виглядає достатньо молодою. Кожний п'ятий дослідник був у віці до 35 років, зокрема – майже кожний шостий доктор філософії / кандидат наук (2699 з 16804). Молодь віком до 40 років складала лише 4,5% всіх дослідників – докторів наук (293 з 6509) (*Наукова та...*, 2020).

Серед інструментів наукової політики, можна виділити механізми підтримки молодих вчених. Самі механізми уточнюють статус дослідників – молодих вчених. В Україні сформовано державну систему підтримки молодих вчених, до якої входять: 1. Іменні стипендії: 1.1. Президента (з 1995 р., 300 стипендій (з 2013 – 250)), Верховної Ради (з 2008 р., 30 стипендій, з 2022 – 50), Кабінету Міністрів України (з 1995 р., 320); 1.2. Премії: Президента (з 2001 р., до 40 премій), Верховної Ради (з 2008 р., 20 індивідуальних та колективних (до 4-х осіб) премій, з 2020 – 50), Кабінету Міністрів України (з 2000 р., одна з 6 номінацій – за наукові досягнення); 1.3. Гранти Президента: для молодих вчених (з 2003 р., 77 грантів), для молодих докторів наук (з 2010 р., 2). Окрім того, засновано інструменти академічної та муніципальної підтримки, зокрема: стипендії імені Б.Є. Патона для молодих вчених НАН України – кандидатів наук (докторів філософії) і докторів наук (з 2022 р.); гранти НАН України дослідницькими лабораторіями / групами молодих

вчених НАН України; премії Київського міського голови за особливі досягнення молоді у розбудові Києва (з 2017 р., 100 премій), зокрема за напрямом «наукові досягнення»). Також деякі органи державної влади в інструментах підтримки молоді, включають підтримку науки. За показниками 2020 року премії президента, парламенту отримали 155 молодих вчених (з них 66 з закладів вищої освіти, ЗВО), стипендії парламенту – 30 осіб (20 – ЗВО).

Законодавство встановлює основне визначення вченого: «вчений – фізична особа, яка проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні (прикладні) результати» та похідні: «ад'юнкт», «аспірант», «докторант», «науковий працівник», «науково-педагогічний працівник», «молодий вчений» (*Про наукову...*, 2015). Національна статистика науки використовує термін «Дослідники – наукові та інженерно-технічні працівники, які професійно займаються НДР й безпосередньо беруть участь у створенні нових знань, продуктів, процесів, методів та систем, а також адміністративно-управлінський персонал, який здійснює безпосереднє керівництво дослідницьким процесом (у тому числі керівники наукових організацій та підрозділів, які виконують НДР). Дослідники, як правило, мають вищу освіту другого, третього або наукового рівня. До дослідників можуть бути включені аспіранти й докторанти» (*Наукова та...*, 2020).

На сьогодні, незважаючи на чисельні дослідження, немає однозначного розуміння, хто *de jure* має статус молодого дослідника. Українське законодавство використовує термін «молодий учений», в іноземній практиці – як «молодий вчений» (Young Scientists), так й більш вживаний «дослідник на початку (або – ранньому етапі) кар'єри» (ECR, Early Career Researcher). У сучасному світі сформувались різні системи підтримки молодих дослідників. Існує три підходи з законодавчого встановлення статусу молодого вченого за критеріями: 1) віку; 2) критерію ідентифікації за етапами розвитку наукової кар'єри; 3) гібридний за віком та етапом наукової кар'єри.

Основи статусу молодого українського вченого сформовано за критерієм виділенням максимального віку (окрім освітніх та кваліфікаційних ознак): «молодий вчений – вчений віком до 35 років включно, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або вчений віком до 40 років включно, який має науковий ступінь доктора наук» (*Про наукову...*, 2015). Тобто виділено дві категорії молодих вчених: 1) магістр віком до 35 років та 2) доктор наук віком до 40 років. Аналогічно виділяються за цим критерієм в Казахстані, Білорусі. Інший підхід – за критерієм ідентифікації за

часом присудження наукового ступеню. Підхід реалізовано в Законі Республіки Польщі «Про вищу освіту і науку»: «Молодим науковцем є особа, що провадить наукову діяльність, яка: 1) є докторантом або академічним працівником – і не має наукового ступеня доктора філософії або 2) має науковий ступінь доктора філософії, від присудження якого ще не минуло 7 років, і працює в закладі вищої освіти» (*Закон Республіки Польща...*, 2020). Або: «Молодий дослідник» (Young Researcher) — науковець протягом перших 10 років (зайнятий у еквіваленті повної зайнятості) наукової діяльності, включаючи період наукової підготовки, з моменту отримання університетського ступеня, що надає доступ до докторантури в країні, в якій отриманий ступінь (ступінь має давати право власнику почати навчання в докторантурі без необхідності здобуття будь-якої додаткової кваліфікації) і які ще не отримали ступінь доктора (Young Vision). Молодий вчений (Young Scientist) – аспірант або дослідник на початку кар'єри у будь-якій галузі науки; активний у дослідницькій кар'єрі, як правило, ще не повністю встановленою; отримав ступінь доктора філософії або еквівалентну докторську кваліфікацію до 10 років тому; у віці зазвичай від 30 до 40 років» (*Friesenhahn and Beaudry, 2014*).

В Україні працюють над реформуванням наукової політики шляхом зміни критерію ідентифікації молодих вчених. Так, передбачалось розроблення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Були визначені очікувані результати та показники у разі прийняття акта, зокрема: «Перехід до державної підтримки молодих вчених на основі застосування критерію ідентифікації за етапами розвитку наукової кар'єри. Застосування до визначення терміну "молодий вчений" критерію кількості років після отримання наукового ступеня» (*План законопроектної...*, 2021).

В Україні побудована система підтримки молодих вчених, яка постійно вдосконалюється, змінюються її обсяги, напрями та склад груп, які мають можливості претендувати на підтримку. Однак, фрагментарність цієї системи, невідповідність її локальних цілей із цілями національної та європейської наукової політики, ваді із моніторингом та аналізом її застосування дозволяють пропонувати нові завдання її реформування, приведення у відповідність з сучасними реаліями.

Список використаних джерел

Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

Закон Республіки Польщі «Про вищу освіту і науку», прийнятий 20 липня 2018 року (зі змінами). К. Таксон. 2020. 336 с.

Наукова та інноваційна діяльність України за 2019 рік. Статистичний збірник. К. Держстат. 2020. 100 с.

Young Vision Scientist URL: <http://www.vision-research.eu/index.php?id=177>

План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік : Постанова Верховної Ради України від 02.02.2021 № 1165-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-20#Text>

Friesenhahn, I. and Beaudry, C., 2014. The Global State of Young Scientists – Project Report and Recommendations, Berlin: Akademie Verlag. https://globallyoungacademy.net/wp-content/uploads/2015/06/GYA_GloSYS-report_webversion.pdf

СТРАТЕГІЇ І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ТА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ МОДЕЛІ «ВІДКРИТОЇ НАУКИ»: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Зінченко В. В.

Інститут вищої освіти НАПН України

На глобальному рівні освіти й науки пропонуються стратегія та практичні механізми досягнення й забезпечення інноваційних, інклюзивних, справедливих і якісних моделей розвитку та інституалізації науки в системі освіти й навчання в контексті формування стійкого розвитку суспільства — «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development». У даному контексті з 2018 р. на глобальному та європейському рівнях розробляється та впроваджується парадигма «Відкритої науки» як вагової складової стійкого суспільного розвитку та реалізації повного, необмеженого й відкритого доступу до знань, науки, інновацій у різних системах, інституціях, структурах суспільно-державного середовища, у тому числі в закладах вищої освіти. Система науки, освіти та навчання все більше стає частиною цифрової трансформації й може використовувати свої переваги та можливості. Однак також необхідно ефективно управляти ризиками цифрової трансформації. Цифрова трансформація в контексті реалізації завдань відкритої науки в системі вищої освіти зумовлена досягненнями в цій галузі та потребами в гнучкості дослідницьких трансформацій і постійно зростаючому попиту на цифрові навички.

У Європейському Союзі Європейською Комісією прийнято стратегії та плани дій із розвитку цифрового прогресу в науці та вищій освіті.

У своїх політичних рекомендаціях керівництво ЄС та Європейської Комісії наголошує на необхідності розкрити потенціал цифрових технологій для науки, вищої освіти (та освіти в цілому), навчання та викладання й розвитку цифрових навичок для всіх. Освіта, навчання, науково-дослідницька діяльність є ключовими для особистої реалізації, соціальної згуртованості, економічного зростання та інновацій. Вони також є важливими для більш справедливої та стійкої Європи. Підвищення якості та інклюзивності систем науки, освіти та навчання та забезпечення цифрових навичок для всіх під час цифрових трансформацій має стратегічне значення для науково-дослідних завдань і цілей ЄС у контексті реалізації стратегії стійкого розвитку.

Здійснити цифровий стрибок у науці, освіті, дослідницькій діяльності та навчанні життєво важливо для людей — це допоможе розкрити свій потенціал, не залишаючи нікого позаду. Це також матиме життєво важливе значення для доведення ефективності, відповідності й законності систем трансформації та підготовки кадрів для формування майбутнього в контексті стратегії відкритої науки.

Глобальна пандемія спричинила безпрецедентні виклики кожному аспекту взаємодії з суспільством. В університетах перехід до віртуального викладання й навчання активізував дискусії щодо актуальності та майбутнього звичайних режимів контактних занять.

Незважаючи на пандемію, ми вже живемо в епоху Четвертої промислової революції (4IR), де кібернетика та обчислення ввійшли в життя людини. В університетах виробництво знань стало «включати й машинний спосіб мислення», – як зазначила філософ Лучіана Паризи (*Parisi, 2017*).

Ще за часів СРСР почала розвиватися така галузь психології, як «інженерна психологія та педагогіка», котра досліджує процеси й засоби інформаційної взаємодії між людиною й машиною, а також з/між технічними засобами автоматизації.

У Європейському Союзі — Європейською Комісією прийнято Стратегії та Плани дій із розвитку цифрового прогресу в науці та вищій освіті. Розроблено засадничий концептуальний теоретико-прикладний і методично-інструментальний матеріал-книгу для використання у ЗВО та розвитку університеті «Біла книга: Штучний інтелект у вищій освіті», що описує та визначає можливості, повноваження і проблеми штучного інтелекту в дослідженнях і навчанні, сприяє обговоренню змін в університетському викладанні,

навчання культури, можливостей викладання й розвитку освітнього, навчального контенту у взаємодії зі штучним інтелектом у контексті сучасних нейронаук.

Крім того, цей матеріал представляє бачення майбутнього університетської освіти й навчання з точки зору студентів і викладачів, щоб продемонструвати, як освіта й навчання можуть у зв'язку з ШІ змінитися в найближчі роки (*de Witt, Rampelt, Pinkwart, 2020*).

Коли університети стверджують, що слід приділити вагому та пильну увагу 4IR, це означає, що вони більше не можуть покладатися лише на традиційні форми людського мислення та уяви, але їм також потрібне мислення, яке залежить від алгоритмічних обчислень машин або форм технології. У цьому сенсі 4IR змінила не тільки те, що і як ми робимо, а й те, ким ми стали.

Річ не в тому, що машини прийшли на заміну людині в найсуворішому розумінні, а в тому, що люди стали втіленими в машинах.

Таким чином, ми мусимо зупинитися й ретельно подумати над тим, що відбувається з освітньою зустріччю між викладачем і студентом за окремими просторами екранів.

Ми маємо звернутися до питань про людські зв'язки в епоху парадоксального посилення зв'язків між людьми (*Davids, Waghid, 2020*).

Огляд досліджень даної проблематики, котра виходить нині на «передній край» не лише в робототехніці та ШІ (штучному інтелекті), а й в еволюційній генетиці, психології, філософії, психіатрії, педагогіці, нейрології, біохімії та органічній хімії, мікробіології, антропології тощо показує, що все більш вагомим стає підхід міжнаукової та мультидисциплінарної спільноти трансгуманістів, згідно яким машини (андроїди, кіборги, сигоми etc) вже не будуть по суті машинами, якщо вони стануть здатними до відчуття, почуття та емпатії.

Освіта та наука відіграють ключову роль у баченні та розвитку справедливого, мирного і стійкого суспільства (світового, континентального, регіонального та національного масштабів). Освіта є однією з вирішальних передумов виконання глобальної стратегії ООН «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development» / «Трансформації сучасного світу: Порядок денний-2030» («Agenda 2030»). «Agenda 2030» формує практичні завдання для урядів задля трансформації системи освіти («Освіта для стійкого розвитку»). Освітні установи повинні трансформуватися та вдосконалюватися як інституції, котрі мають створювати і зміцнювати

безпечно, ненасильницьке, інклюзивне та ефективне навчальне середовище для всіх членів соціуму, що в кінцевому рахунку допоможе досягти успіху саме у співпраці на всіх рівнях — як у освіті і науці, так і в цілому в суспільстві.

Університети зокрема та освітні інституції й заклади загалом повинні вчити солідарно співпрацювати в партнерстві, розвивати навички стійкого розвитку, розвивати критичне мислення, розділяти відповідальність між студентами та всією освітньою командою. Освітні інституції можуть бути зразками стійкого способу життя.

Список використаних джерел

- Parisi, L. (2017). Instrumentality, or the Time of Inhuman Thinking. *Technosphere Magazine*. <https://technosphere-magazine.hkw.de/p/Instrumentality-or-the-Time-of-Inhuman-Thinking-5UvwaECXmmYev25GrmEBhX>
- de Witt, C., Rampelt, F., & Pinkwart, N. (2020). *Das Whitepaper «Künstliche Intelligenz in der Hochschulbildung. Whitepaper*. Berlin: KI-Campus.
- Davids, N., & Waghid, Y. (2020). *Teaching, Friendship and Humanity*. Springer (Briefs in Citizenship Education for the 21st Century).

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ

Червона Л. М.

Інститут вищої освіти НАПН України

Напрями сучасних наукових досліджень у сфері освіти свідчать, про зростання уваги дослідників з усього світу до проблеми соціальної відповідальності університетів. Діяльність університетів ніколи не обмежувалася лише підготовкою майбутніх фахівців, а виконувала соціальну функцію відтворення і розвитку самого соціуму і систем його життєдіяльності, реалізуючись через процеси трансляції культурних норм у змінюваних історичних обставинах, щоразу на новому матеріалі соціальних відносин. Попри те, що серед дослідників відсутня єдність щодо визначення соціальної відповідальності університету та сфер її здійснення, є загальне розуміння її як певного зобов'язання закладу вищої освіти перед суспільством. Саме тому важливо усвідомлювати, що соціальну відповідальність університетів потрібно розглядати в контексті загальної соціокультурної динаміки розвитку конкретного суспільства (*Chervona, Bylvincka, 2021*) та

розуміти до яких філософських побудов примикає його теоретична концепція.

Багатоаспектність поняття «соціальної відповідальності університету» повертає нас до розгляду самого явища, розуміння якого у своїй основі ґрунтується на тлумаченні терміну «відповідальність».

Ідея відповідальності, як і будь-яка ідея, має свою історію розвитку. «Історико-філософський підхід до дослідження категорії відповідальності дозволяє виявити кілька основних парадигм. В епоху античності поняття відповідальності було тісно пов'язане з колективними морально-політичними нормами та обов'язками людини. Індивід повністю залежав від «долі» - фатуму і одночасно ніс провину за всі наслідки своїх дій, які не міг передбачити. Відповідальність в епоху Середньовіччя виходить із принципу вільної волі віруючої людини. Таке уявлення гранично суб'єктивує відповідальність і переносить її у «внутрішню людину», дозволяє виробити механізм самоцензури на основі почуття страху Божого і совісті. У раціоналістичній філософії Нового часу народжується нова парадигма відповідальності, яка може бути названа цивільно-правовою відповідальністю особистості. В цей час збігаються два соціокультурних процеси: народження емансипованої, розумної і відповідальної в правовому відношенні особистості і становлення правової держави. Філософія Канта стала теоретичною передумовою правової держави, суттю якої є утвердження принципу універсальної відповідальності людини, заснованої на її раціональному та вільному виборі і відповідальності за своє життя. Сама свобода зобов'язує людину - це викличе в ХХ ст. феномен «втечі від свободи» (Е. Фромм) як втечі від відповідальності. У ХХ столітті розвивається нова парадигма відповідальності. Вперше в історії суб'єктами права і відповідальності згідно із законом стали всі люди незалежно від їх гендерних, расових, національних, релігійних і класових відмінностей. Значно розширилося і коло відповідальності, охопивши не тільки економічну, моральну і правову, а й культурну, екологічну відповідальність. Відповідальність знаходить темпоральність: з'являється розуміння того, що існує відповідальність за минуле і за майбутнє» (Осипов, 2014).

Новим у сучасному підході до відповідальності є обґрунтування принципу колективної відповідальності, яке присутнє в концепції Г. Йонаса. Для цієї нової парадигми відповідальності характерно розширення як суб'єкта, так і об'єкта відповідальності – за все, на всіх разом і на і на кожного окремо, коли суб'єкт і об'єкт вчинку не просто збігаються, але набувають загального сенсу індивідуального вибору як

загального вибору, що розповсюджується на все людство (*Коломак, Коломак, 2008*). Відповідальність про яку писав Г. Йонас у своїй праці «Принцип відповідальності: у пошуках етики для технологічної цивілізації» (2001) є по суті тією соціальною відповідальністю, яка з кінця минулого століття стає все більш важливою концепцією в усьому світі (*Chervona, 2021*).

Як бачимо, розуміння «відповідальності» змінювалося протягом століть, на кожному новому витку свого розвитку спираючись на соціальний контекст що існує, з одного боку, і на домінуючу ідею відповідальності, з другого. Розвиток суспільства та його соціокультурний контекст, визначає вимоги до людини, які знаходять своє відображення у вимогах до соціальної відповідальності. Ключовим, на наш погляд, для сучасного підходу у визначенні соціальної відповідальності є принцип колективної відповідальності, крізь призму якого слід розглядати сутність соціальної відповідальності університету та побудови його теоретико-методологічної бази, що своєю чергою, також неможливо без урахування соціально-культурної ситуації в кожній окремо взятій країні.

Список використаних джерел

- Йонас, Г. (2001). *Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації*. К.: Лібра.
- Коломак, А. И., Коломак Н. С. Этика ответственности к окружающей нас природе. Вестник Северо-Кавказского государственного технического университета. 2008. № 2 (15). С. 117-121.
- Осипов, И. (2014). Парадигма ответственности в европейской философии. *Вестник СПбГУ*, Сер. 17. Вып. 2. С. 52-63.
- Червона, Л. (2021). Соціальна відповідальність університету: студентський вимір. *Політика та механізми реалізації соціальної відповідальності університетів України. Препринт I частина.* /за заг. Ред. Калашнікової С.А. К., С. 86-106. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/sots-vidp-univ_2021-161p.pdf
- Chervona, L., & Bulvinska, O. (2021). Social and Cultural Determinants of the University Social Responsibility. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика, № 1*. С. 25-31. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.2.3>

З М І С Т

Секція 1. ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ: МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА.....	3
<i>Шевченко Г. П.</i> КУЛЬТУРА МИРУ В КОНТЕКСТІ ДУХОВНОГО ПРОБУДЖЕННЯ ЛЮДИНИ.....	3
<i>Зеленов Є. А.</i> ЦИФРОВЕ ПОКОЛІННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	6
<i>Алфімов В. М.</i> ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОБДАРОВАНOSTІ ШКОЛЯРІВ.....	8
<i>Антоненко Т. Л.</i> ЦІННІСНО-СМИСЛОВА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	11
<i>Боклах Д. Ю.</i> РОБОТА З ХУДОЖНІМИ ТЕКСТАМИ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	14
<i>Михайлюк О. І., Авраменко Є. О.</i> АНАРХІЗМ У РОБОТАХ М. О. БАКУНІНА ТА П. О. КРОПОТКІНА: ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ.....	18
<i>Олексієнко О. Г., Бухов А. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДІЛОВИХ ЯКОСТЕЙ ПЕДАГОГА.....	21
<i>Рашидова С. С., Назарова Д. А.</i> ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК ПОКАЗНИК ЇЇ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ.....	24
<i>Sidash N. S.</i> FORMING SPIRITUALITY THROUGH LINGUISTIC APPROACH.....	28
Секція 2. МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ І МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	31
<i>Бовт А. Ю.</i> ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ЕТИКА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ.....	31

<i>Ігошев К. М.</i>	ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПЕРЕКЛАДАХ ПОЕМИ Т. С. ЕЛПОТА «THE HOLLOW MEN»	34
<i>Літвінова М. М.</i>	ФУНКЦІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИХ ФЕНОМЕНІВ У НАТИВНІЙ РЕКЛАМІ	38
<i>Rudnytska N. M.</i>	LITERARY TRANSLATION AND THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR	40
<i>Тараненко О. Г.</i>	СЕМАНТИЧНЕ ЯДРО ЯК НАДВАЖЛИВА КОМПОНЕНТА СЕО-ТЕКСТІВ	44
Секція 3. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ, ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ.....		
<i>Ткаченко М. А., Solopova Т. Н.</i>	THE CONCEPT OF INFLATION. ITS TYPES, CAUSES AND CONSEQUENCES	47
<i>Іванієнко В.В.</i>	СИСТЕМНИЙ ПОГЛЯД НА СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	50
<i>Кудрицька Н. В.</i>	БІЗНЕС-МОДЕЛЬ АВІАЦІЙНИХ КОМПАНІЙ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ КОНВЕРГЕНЦІЇ.....	52
Секція 4. ТУРИЗМ ТА ІНДУСТРІЯ ГОСТИННОСТІ: ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ПАНДЕМІЯ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ТА КОГНІТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ, РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ.....		
<i>Буденчук О. О.</i>	ПРОБЛЕМИ ТУРИЗМУ В ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	56
<i>Заваріка Г. М., Гарбузова В.В.</i>	ЗАХИСТ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	57
<i>Гарбузова В. В., Зеленко О. О.</i>	ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ	60

<i>Головнюва А.М., Зеленко О. О.</i>	
ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ АНІМАЦІЙНИХ ПРОГРАМ У ТУРИЗМІ	63
<i>Заваріка Г. М.</i>	
ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МІЛІТАРИ-ТУРІВ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ	66
<i>Заваріка Г. М., Ткачова О. С.</i>	
ТУРИЗМ ЯК СПОСІБ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	70
<i>Ткачова О. С.</i>	
ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ПОСЛУГ У ДИТЯЧОМУ ТУРИЗМІ....	73
<i>Денищенко Л. В., Тохтамыш Д. Д.</i>	
ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА СЕЛИЩА БОРІВСЬКЕ	78
<i>Фоменко В. С., Зеленко О. О.</i>	
ТУРИСТИЧНА ГАЛУЗЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	84
Секція 5. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВІДНОСИН УКРАЇНА - ЄС.....	88
<i>Агафонова Г. С.</i>	
ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ	88
<i>Гарькава А. Ю., Павлова Л. І.</i>	
МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	91
<i>Ірха К. О.</i>	
ПІДХОДИ ДО КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ ТА НАПРЯМКІВ ПОЛІТИКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	93
<i>Комарницький В. В.</i>	
РІВНІ КОМУНІКАЦІЇ У СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	96
<i>Марчук В. В.</i>	
СИСТЕМНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	99
<i>Матушкін В. І.</i>	
РЕВАНШ ТОТАЛІТАРИЗМУ В ХХІ СТОЛІТТІ?	103
<i>Махсма С. Г.</i>	
РОЗВИТОК ІДЕНТИЧНОСТІ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (ЗА РОБОТОЮ З. БАУМАНА «ІНДИВІДУАЛІЗОВАНЕ СУСПІЛЬСТВО»)	106

<i>Мельничук В. І.</i>	ФЕНОМЕН РЕГІОНАЛЬНОЇ САМОВРЯДНОСТІ	108
<i>Новакова О. В.</i>	ЧИННИКИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	111
<i>Павлова Л. І.</i>	МОДЕРНІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	114
<i>Щедрова Г. П.</i>	ДО ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ПАМ'ЯТІ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ РЕФОРМ.....	117
Секція 6. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ТА БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІРИ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВ.....		
<i>Дурман О. Л., Дурман М. О.</i>	ТЕОРІЯ НЕОРЕАЛІЗМУ ЯК ОСНОВА СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ	121
<i>Карчевська О. В., Безугла Б.</i>	РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ АКТУАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ.....	123
<i>Карчевський М. В.</i>	ГЛОБАЛЬНИЙ РИНОК ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ТА НАЦІОНАЛЬНІ РИЗИКИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	129
<i>Михайлюк О. І., Гнилицька А. В.</i>	«ГОДИННИК СУДНОГО ДНЯ» ЯК ВИМІР БЕЗПЕКОВОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВ	133
Секція 7. МОВНА ОСВІТА ТА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ХХІ СТ.		
<i>Antonova H. A.</i>	FORMATION OF MULTICULTURAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE.....	137
<i>Petrosiuk V. O.</i>	THE ROLE OF ENGLISH IN LOGISTICS.....	139

Беловецька Л. Е.	
НАВЧАННЯ МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВО» У ЗВО.....	141
Ганускова О. О., Боклах Д. Ю.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	145
Гарбузова В. В., Боклах Д. Ю.	
РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМ»	147
Давіденко Н. О.	
КОГНІТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ В ОПАНУВАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	150
Світлічна О. О.	
ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ОСВІТНИХ ЗАКЛАДАХ ІЗ ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН.....	152
Solorova T. H.	
FOREIGN LANGUAGE AS A SIGNIFICANT COMPONENT IN THE PROCESS OF FORMATION OF PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE SPECIALISTS	155
Секція 8. СУЧАСНІ СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ	158
Жабенко О. В.	
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ КЕРІВНИКІВ УНІВЕРСИТЕТІВ В УКРАЇНІ.....	158
Ковтунець В. В.	
ОСВІТА УКРАЇНИ. КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ ЯК ПОТЕНЦІЙНОГО КАНДИДАТА У ЧЛЕНИ ЄС	161
Козьменко О. І.	
ВИЗНАЧЕННЯ УСПХУ: ПОГЛЯД СТУДЕНТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ	164
Кубрак А. В.	
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЗВО УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ	167

Мелков Ю. О.

ВІДКРИТІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ НАУКИ
ТА ОСВІТИ 170

Тадесєв П. О., Тадесєва М. І.

ДОСЛІДНИЦЬКІ ВМІННЯ ЯК ОСНОВА
ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ
УЧНІВ НАУКОВИХ ЛІЦЕЇВ 172

Taranenko A.H.

EDUCATIONAL PEACE THEORY AS AN
INSTRUMENT OF PROMOTING PEACE..... 176

**Секція 9. ВЗАЄМОДІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ І СУСПІЛЬСТВА:
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ, ПЕРЕДОВИЙ ДОСВІД 179**

Balci Yelena

WELLBEING AS AN IMPORTANT PART OF THE SOCIAL
RESPONSIBILITY OF THE UNIVERSITY 179

Жиляєв І. Б.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКИХ
ДОСЛІДНИКІВ – МОЛОДИХ ВЧЕНИХ 181

Зінченко В. В.

СТРАТЕГІЇ І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОСВІТНЬОЇ
ТА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ
МОДЕЛІ «ВІДКРИТОЇ НАУКИ»: ДОСВІД
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 184

Червона Л. М.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ
СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ 187

Наукове видання

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У
КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН: ОСВІТА, ПОЛІТИКА,
ЕКОНОМІКА, МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**

Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції

20 травня 2022 р.

Статті надруковано в авторській редакції

Відповідальний за випуск Козьменко О.І.
Технічний редактор Огар А.В.
Оригінал-макет Могильна О. В.

Підписано до друку 01.06.2021.
Формат 60 * 84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 11,4. Обл.-вид. арк 12,8.
Наклад 100 прим. Вид. № 3346. Замовл. № ____. Ціна вільна.

Видавництво
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03
Адреса університету: просп. Центральний, 59-А
м. Северодонецьк, 93400, Україна
e-mail: izdat@snu.edu.ua

Надруковано:
Відділ технічного обслуговування СНУ ім. В. Даля
Адреса: просп. Центральний, 59-а
м. Северодонецьк, 93400